

Možnosti vývoja regiónov Slovenska

Pavol Kárász

Pavol Kárász ml.

Radovan Pala

A 00 - 00083

VYDANÉ S PODPOROU
FRIEDRICH EBERT STIFTUNG,
ZASTÚPENIE V SR

Bratislava, september 1999

OBSAH

1	Úvod	3
2	Ekonomická výkonnosť a jej faktory	4
3	Vývoj v odvetviach	21
3.1	Pohľad na hospodárstvo	21
3.2	Priemysel	23
3.3	Stavebnictvo	41
3.4	Obchod a vybrane trhové služby	43
4	Podiel krajov na exportnej výkonnosti ekonomiky	50
5	Zamestnanosť a základné špecifika trhu práce	57
6	Dôchodková situácia a životná úroveň obyvateľstva	62
7	Finančné aspekty regionálneho vývoja	70
8	Možnosti ďalšieho ekonomickejho vývoja	77
8.1	Bratislavský kraj	80
8.2	Trnavský kraj	82
8.3	Trenčiansky kraj	84
8.4	Nitriansky kraj	86
8.5	Žilinský kraj	87
8.6	Banskobystrický kraj	89
8.7	Prešovský kraj	90
8.8	Košický kraj	92
9	Legislatívne možnosti a obmedzenia	93
9.1	Súčinnosť orgánov štátnej správy a územnej samosprávy	93
9.2	Finančné toky vo verejnej správe	99
9.2.1	Štátne správy	99
9.2.2	Štátne fondy ako zdroj financovania rozvojovej regionálnej politiky	100
9.2.3	Územná samospráva	101
9.2.4	Súčasný stav financovania	102
9.2.5	Návrhy riešení	103
9.3	Tvorba a alokácia finančných zdrojov v území	106
9.3.1	Zdroje príjmov územnej samosprávy	106
9.3.2	Platná právna úprava komunálnych poplatkov, daní a transferov	106
9.3.3	Možné zmeny daňového systému v prospech územnej samosprávy	110
10	Záver	114

Publikácia nepresla jazykovou úpravou.

Možnosti vývoja regiónov Slovenska

Pavol Karász, Pavol Karász ml., Radovan Pala

Kontakt: karasz @ progeko.savba.sk

Výtvarný návrh: Natáša Janíková

Vydali Friedrich Ebert Stiftung a Pavol Karász

ISBN 80-967745-6-5

1 ÚVOD

Vytváranie základov trvalého hospodárskeho rastu a ďalší rozvoj ekonomiky je nemožné bez zohľadnenia regionálnych aspektov ekonomickej vývoja. Nevyužitie existujúceho ekonomickej potenciálu regiónov a ich nedostatočný rozvoj znížuje účinok pôsobenia rastových faktorov v národnom hospodárstve, oneskoruje mikroekonomickú adaptáciu a konzervuje negatívne dôsledky regionálnej diferenciácie.

Podkapitalizácia ekonomiky Slovenska a nedostatočná skúsenosť s uplatňovaním trhových mechanizmov v podmienkach národných špecifík, posúvajú efektivnosť regionálneho rozvoja do obzvlášť dôležitej roviny. Dosiahnutie tejto efektivnosti je podmienené vhodným spolupôsobením trhových mechanizmov a regionálnej politiky ako integrálnej súčasti hospodárskej politiky vlády. Základným predpokladom takéhoto spolupôsobenia sú:

- ekonomické procesy zabezpečujúce konkurencieschopnú produkciu a zo-hľadňujúce špecifiku jednotlivých regiónov a
- štruktúra verejnej správy zabezpečujúca adekvátnu defébu kompetencii medzi štátnej správou a územnou samosprávou.

Tak formovanie uvedených procesov ako aj vhodné usporiadanie verejnej správy v značnej mieri závisí od zúžitkovania poznatkov dotýkajúcich sa obmedzení a možnosti vývoja regiónov Slovenska. Zámerom tejto práce je prispieť k tvorbe týchto poznatkov.

Východiskom realizácie tohto zámeru je charakteristika ekonomickej výkonnosti ako základného determinantu vývojových možností krajov Slovenska. Vychádza sa pritom zo základných zložiek ekonomickej potenciálu krajov a z analýzy faktorov ovplyvňujúcich jeho formovanie a ďalší vývoj. Pozornosť je sústredená na poskytnutie tak súhrnej charakteristiky ako aj odvetvového pohľadu zameraného na poľnohospodárstvo, priemysel (vrátane jednotlivých odvetví spracovateľského priemyslu), stavebnictvo, obchod a vybrané trhové služby. Pozornosť je pritom venovaná aj postaveniu jednotlivých krajov z hľadiska exportnej výkonnosti.

Na uvedený popis nadvážuje charakteristika základných špecifík dôchodkovej situácie obyvateľstva, zamestnanosti a trhu práce ako bázických determinantom formovania fudskejho potenciálu a životnej úrovne v krajoch.

Osobitná pozornosť je venovaná finančným procesom determinujúcim vývoj v regióne.

V nadváznosti na prognózu makroekonomickej prostredia sa identifikujú základné proporcie ekonomickej vývoja v krajoch Slovenska na začiatku treteho tisícročia. Rozhodujúcu úlohu v tejto oblasti zohráva dosiahnutie pokroku v oblasti zniženia zraniteľnosti a zvýšenia konkurencieschopnosti hospodárskych subjektov, ktoré vychádza zo súčasného postavenia podnikateľskej sféry a ohraňuje možnosti ekonomickej vývoja v krajoch v najbližších niekoľkých rokoch.

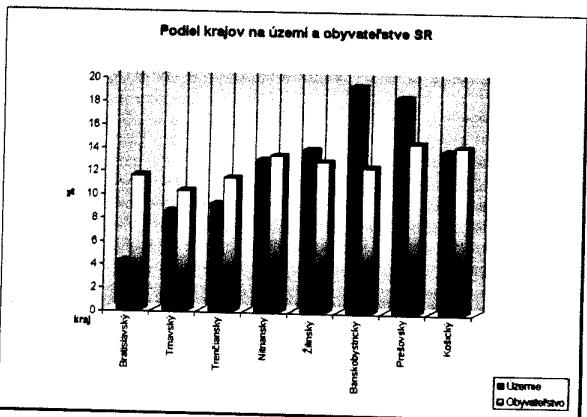
Ekonomické aspekty možností rozvoja krajov sú doplnené rozboram tých zložiek legislatívneho prostredia, ktoré vytvárajú právny a organizačný rámec pre ekonomický rozvoj prostredníctvom regionálnej politiky a vhodnej súčinnosti štátnej správy a samosprávy.

Práca vychádza z údajovej základnej ŠÚ SR, podnikových dát a z výsledkov prieskumov realizovaných v podnikovej sfére. Boli použité tiež tzv. „mäkké dátá“ (informácie bežne dostupné odborným kruhom nezápojeným do oficiálnych viádnych štruktúr) rôzneho druhu charakterizujúce jednotlivé regióny Slovenska.

2 EKONOMICKÁ VÝKONNOSŤ A JEJ FAKTORY

Charakter regionálneho ekonomickej vývoja je výslednicou spolupôsobenia ponuky a dopytu v jednotlivých regiónoch¹ Slovenska. Ponuková stránka ekonomiky regiónu je daná jeho ekonomickým potenciáalom. Dopytová stránka zas symbiózou vnútroregionálneho a mimoregionálneho dopytu.

Ekonomický potenciál daného regiónu predstavuje spolupôsobenie v regióne sa nachádzajúceho kapitálu, ľudských zdrojov a prírodných daností za účelom výroby produkcie a poskytovania služieb. Ekonomický potenciál je rozhodujúcim faktorom rozvojových možností regiónu a determinantom životnej úrovne jeho obyvateľstva. Je výslednicou dlhodobého vývoja. Jeho východiskom boli proporce vyprofilované v období centrálnego plánovania², ktoré sa postupne prispôsobujú podmienkam trhu. Ako doterajší vývoj ukazuje toto prispôsobenie nie je jednoduché a rýchle. Je spojené tak s problémami mikroekonomickej adaptácie ako aj s problémami vytvárania rovnovážneho a stabilného makroekonomickej prostredia.

Obr. 1

¹ Za účelom poskytnutia adekvátnych informácií použijeme základné členenie na úrovni kraju, resp. v niektorých prípadoch aj na úrovni okresov SR podľa územno-správneho usporiadania platného po 24. júli 1996.

² Tieto proporce boli často predimenzovalené a z hľadiska trhových podmienok mali konkurenčeschopnosť.

Primárnu bázou ekonomického potenciálu regiónu je územie a obyvateľstvo. Základným vyjadrením tejto bázy je jej veľkosť. Z grafu na obr. 1 vyplýva, že z tohto hľadiska je postavenie jednotlivých krajov Slovenska značne rozdielne. Najväčší podiel na území SR má Banskobystrický (19,3 %), Prešovský (18,3 %), Žilinský (13,8 %) a Košický (13,8 %) kraj. Napriek tomu, že podiel Bratislavského, Trnavského, Trenčianskeho a Nitrianskeho kraja predstavuje v súhrne iba 34,8 % podiel na území SR, v týchto krajoch žije viac než 46 % z obyvateľov SR. Najhustešie obývanými krajmi SR sú: Bratislavský (301 obyvateľov na km²), Trenčiansky (136 obyvateľov na km²) a Trnavský kraj (133 obyvateľov na km²). Najnižšia hustota obyvateľstva je v: Banskobystrickom (70 obyvateľov na km²) a Prešovskom (86 obyvateľov na km²) kraji.³

Základnými zložkami ekonomického potenciálu regiónu sú fixný a pracovný kapitál. Objem fixného kapitálu nahromadeného v regióne možno súhrne vyjadriť prostredníctvom investičného majetku pripadajúceho na obyvateľa regiónu.

tabuľka 1 Investičný majetok spolu na obyvateľa v tis. Sk

Bratislavský	1333	1432
Trnavský	217	223
Trenčiansky	185	195
Nitriansky	168	177
Žilinský	214	219
Banskobystrický	263	355
Prešovský	158	167
Košický	286	272
SR spolu	342	367

Poznámka: Výpočet podla: Investičný majetok v Slovenskej republike za rok 1997, ŠÚ SR Bratislava november 1998. Investičný majetok v Slovenskej republike v roku 1996, ŠÚ SR Bratislava december 1997. Pri výpočte sa vychádzalo z počtu obyvateľov k 31. 12.

Na základe ukazovateľov, ktoré obsahuje tabuľka 1 možno konštatovať, že najviac podkapitalizovanými krajmi SR sú predovšetkým Prešovský, Nitriansky a Trenčiansky kraj. Kým v týchto krajoch investičný majetok pripadajúci na obyvateľa dosahuje hodnotu od 45 do 54 percent v porovnaní s celoslovenským priemerom, tak v Bratislavskom kraji hodnota tohto ukazovateľa dosahuje viac než 390 % celoslovenského priemera.

³ Pre úplnosť možno dodať, že priemerná hustota obyvateľstva v SR je daná hodnota 110 obyvateľov na km² – všetko k 31. 12. 1997.

⁴ V zmysle investičného majetku spolu (hmotný + nehmotný) investičný majetok vyjadrený v obstarávacej cene k 31. 12) pripadajúceho na jedného obyvateľa.

Veľkosť a kvalita pracovného kapítalu daného regiónu je daná obyvateľstvom a jeho ekonomickou aktivity. Východiskovým ukazovateľom v tejto oblasti je miera ekonomickej aktivity⁵. Hodnoty tohto ukazovateľa v nadväznosti na základné demografické charakteristiky jednotlivých krajov vyjadruje tabuľka 2.

tabuľka 2 Základné ukazovatele ekonomickej aktivity obyvateľstva za rok 1998

Kraj	Obyvateľské početstvo	predovšetkým pracujúci		počet nezamestnancov
		miery ekonomickej aktivity	miery pracovnej sily	
Bratislavský	618,3	19,6%	80,4%	65,5%
Trenčiansky	548	21,3%	78,7%	59,0%
Nitriansky	609,8	21,7%	78,3%	60,9%
Žilinský	717,6	20,4%	79,6%	56,8%
Banskobystrický	685,4	23,5%	76,5%	61,9%
Prešovský	664	21,3%	78,7%	58,0%
Košický	768,7	26,0%	74,0%	59,0%
SR spolu	5367,8	22,3%	77,7%	59,7%

Poznámka: vypočet podľa: Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

Na základe uvedených ukazovateľov najnižšiu úroveň pracovného kapítalu za rok 1998 možno konštatovať predovšetkým v Nitrianskom, Košickom a Banskobystrickom kraji. Hodnota miery ekonomickej aktivity v týchto krajoch sa pohybuje od 95 do 97 percent z celoslovenskej úrovne. Najvyššia miera ekonomickej aktivity sa zaznamenala v Žilinskom, Trenčianskom a Bratislavskom kraji, kde hodnota tohto ukazovateľa sa pohybuje od 102 do 110 percent v porovnaní s celoslovenským priemerom.

Aktivizácia, resp. využitie ekonomickej potenciálu regiónu závisí od viacerých faktorov. Okrem dopytu sú to predovšetkým ekonomicko-technické parametre výrobných zariadení alokovaných v regióne, konkurenčieschopnosť ich potenciálnej produkcie, kvalita a dostupnosť pracovnej sily a pod. Úroveň tohto potenciálu a stupeň jeho využitia sa priamo odzrkadluje v ekonomickej výkonnosti regiónu. Príčinou nízkej ekonomickej výkonnosti regiónu nemusí byť iba nízka úroveň jeho ekonomickejho potenciálu. Môže sa stať, že ekonomický potenciál regiónu je sice významný, ale jeho využitie je iba čiastočné⁶.

⁵ Je daná podielom ekonomickej aktívnejšej obyvateľstva (pracujúci, nezamestnaní, ostatní) na obyvateľstve v produktívnom a poproductívnom veku.

⁶ Napr.: výrobne kapacity, ktorých potenciálna produkcia je nekonkurenčieschopná; veľký počet ekonomickej aktívnejšej obyvateľstva, ktoré je nezamestnané a pod.

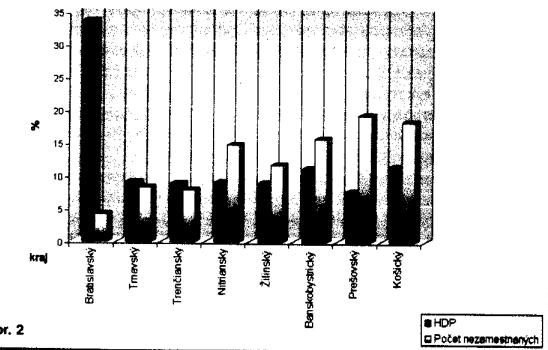
Základným vyjadrením ekonomickej výkonnosti regiónu je hodnota HDP na obyvateľa vytvoreného v regióne. Ekonomická výkonnosť regiónu zvyčajne súvisí s jeho podielom na tvorbe HDP a počte nezamestnaných. Vo všeobecnosti platí, že čím je vyššia ekonomická výkonnosť regiónu, tak tým je vyšší jeho podiel na tvorbe HDP a nižší jeho podiel na počte nezamestnaných v národnom hospodárstve.

tabuľka 3 HDP na obyvateľa vytvorený v krajoch SR v tis. Sk (bežné ceny)

Kraj	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Bratislavský	200,9	260,8	294,0	296,7	343,0	391,7
Trenčiansky	77,5	87,5	72,4	86,4	108,6	118,3
Nitriansky	71,8	81,9	90,6	88,4	103,7	103,9
Žilinský	37,5	44,7	56,0	79,2	86,3	90,5
Banskobystrický	43,5	53,8	74,5	81,5	84,0	93,2
Prešovský	39,8	44,1	70,2	89,6	99,6	120,6
Košický	62,3	69,4	91,0	95,7	108,7	108,4
SR spolu	69,2	82,2	96,3	107,0	121,4	133,0

Poznámka: HDP sa do krajov dekomponoval použitím regionálnej štruktúry pridané hodnoty a stavu obyvateľstva k 31. 12. Vypočet podľa: Regionálne porovnania v Slovenskej republike za rok 1996, ŠÚ SR Bratislava október 1997. Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1997, ŠÚ SR Bratislava apríl 1998. Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999. Makroekonomické ukazovatele štvrtročných národných účtov a pridaná hodnota za 1.-4. štvrtok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

Podiel krajov SR na tvorbe HDP a počte nezamestnaných v roku 1998

Na základe ukazovateľov, ktoré obsahuje tabuľka 2 možno konštatovať, že najnižšiu ekonomickú výkonnosť má Prešovský, Nitriansky a Žilinský kraj. Strednú ekonomickú výkonnosť má Trenčiansky a Košický kraj. Vysokú ekonomickú výkonnosť má Trnavský a Banskoobrucky kraj. Bratislavský kraj má z hľadiska ekonomickej výkonnosti výrazne dominantné postavenie. HDP na obyvateľa vytvorený v tomto kraji v roku 1998 predstavoval viac než 293 % v porovnaní s celoslovenským priemerom.

Základné proporcii vyplývajúce z ekonomickej výkonnosti sa odzrkadlujú aj v oblasti podielu jednotlivých krajov na tvorbe HDP a počte nezamestnanych v SR. Kým podiel Bratislavského kraja na tvorbe HDP, resp. počte nezamestnanych dosahoval v roku 1998 33,7 resp. 4,2 percenta, tak podiel Prešovského kraja bol v týchto oblastiach na úrovni 7,7 resp. 19,3 percenta.

Uvedená ekonomická výkonnosť v jednotlivých krajoch je daná:

- objemom výroby produkcie a poskytovania služieb,
- dôchodkovitým efektom ekonomických procesov a
- úrovňou podnikovej sféry.

Objem výroby produkcie a poskytovania služieb je priamo úmerný ekonomickej aktívite v regióne. Je závislý od výrobnych kapacít a ich využitia, ktoré sa v regióne nachádzajú. Vysoký objem výroby ešte nemusí znamenať, že aj tvorba dôchodkov je vysoká. V prípade ak objem vyrabenej produkcie a poskytovaných služieb vyjadrieme hrubou produkciou, potom úroveň dôchodkovitného efektu príslušných ekonomických procesov je determinovaná štruktúrou tvorby hrubej produkcie⁷. Čím je v tejto štruktúre vyšší podiel medzispotreby a nižší podiel pridanéj hodnoty, tým je nižšia výkonnosť dôchodkovitných procesov. Znamená to, že ekonomická výkonnosť regiónu je priamo úmerná vytvorennej hrubej produkcií a pridanéj hodnote a nepriamo úmerná medzispotrebe. Úroveň ekonomickej výkonnosti daného kraja je teda výslednicou objemu v kraji vytvorenjej hrubej produkcie a podielu pridanéj hodnoty na tejto produkcií. Kým hrubá produkcia predstavuje určité vyjadrenie extenzívneho, tak pridaná hodnota zas intenzívneho faktora ekonomickej výkonnosti.

Základnú informáciu o postavení jednotlivých krajov z pohľadu ich podielu na hrubej produkcií vytvorenej v SR a podielu pridanéj hodnoty na hrubej produkcií, poskytuje tabuľka 4.

Na základe uvedenej tabuľky možno konštatovať, že najvyšší podiel na hrubej produkcií vytvorenej v SR má Banskoobrucky kraj a Košický kraj. Stredný podiel na hrubej produkcií má Nitriansky a Žilinský kraj. Nízka je hodnota tohto podielu v Trnavskom, Trenčianskom a Prešovskom kraji. Podiel Bratislavského kraja na hrubej produkcií vytvorenej v SR je dominantný, niekoľkonásobne preahuje podiel ostatných krajov.

tabuľka 4 Podielové ukazovatele hrubej produkcie a pridanéj hodnoty v krajoch SR v %

	Bratislavský	Trnavský	Trenčiansky	Nitriansky	Žilinský	Banskoobrucky	Prešovský	Košický	SR spolu
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Bratislavský	30,0	32,3	34,0	39,1	38,5	38,4			
Trnavský	9,1	8,8	8,6	33,3	39,8	40,9			
Trenčiansky	9,2	9,2	8,6	37,4	40,3	39,8			
Nitriansky	9,7	9,3	9,2	37,4	39,0	37,9			
Žilinský	9,9	9,5	9,3	36,1	35,7	37,4			
Banskoobrucky	9,3	9,3	9,6	40,8	41,7	44,9			
Prešovský	7,6	7,5	7,3	38,4	39,2	40,6			
Košický	15,2	14,1	13,4	30,5	34,4	33,2			
SR spolu	100,0	100,0	100,0	36,7	38,3	38,7			

Poznámka: Výpočet podľa: Regionálne porovnania v Slovenskej republike za rok 1996, ŠÚ SR Bratislava október 1997. Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1997, ŠÚ SR Bratislava apríl 1998. Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

Podiel pridanéj hodnoty na hrubej produkcií presahuje celoslovenský priemer v Trnavskom, Trenčianskom, Banskoobruckom a Prešovskom kraji. Pod celoslovenským priemerom je tento podiel v Nitrianskom, Žilinskom a Košickom kraji. V Bratislavskom kraji sa podiel pridanéj hodnoty na hrubej produkcií pohybuje približne na úrovni celoslovenského priemera.

Najvýraznejšie vylepšenie výkonnosti dôchodkovitných procesov⁸ bolo zaznamenané v Trnavskom a Banskoobruckom kraji. Kým v Trnavskom kraji toto zvýšenie bolo spojené s poklesom podielu kraja na hrubej produkcií vytvorennej v SR, tak v Banskoobruckom kraji zas s nárastom. Vylepšenie výkonnosti dôchodkovitných procesov na úrovni okolo celoslovenského priemera nastalo v Trenčianskom, Prešovskom a Košickom kraji. Toto vylepšenie bolo spojené s poklesom podielu všetkých troch krajov na hrubej produkcií vytvorennej v SR.

Najmenšie vylepšenie výkonnosti dôchodkovitných procesov bolo zaznamenané v Nitrianskom a Žilinskom kraji. Toto vylepšenie bolo taktiež spojené s poklesom podielu oboch krajov na hrubej produkcií vytvorennej v SR. V Bratislavskom kraji sa vo vývoji výkonnosti dôchodkovitných procesov zaznamenala mierne klesajúca tendencia, ktorá bola spojená s relativne významným nárastom podielu kraja na hrubej produkcií vytvorennej v SR.

V nadváznosti na uvedený vývoj určité vyjadrenie pôsobenia extenzívnych

⁷ Uzáverejúcej podiel medzispotreby a pridanéj hodnoty na tvorbe hrubej produkcie.

⁸ V zmysle nárastu podielu pridanéj hodnoty na tvorbe hrubej produkcie v období rokov 1996–1998.

a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti v krajoch SR reprezentujú ukazovateľ⁹, ktoré obsahujú tabuľka 5 a tabuľka 6.

tabuľka 5 Miera súhrnného pôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti v krajoch SR

Kraj	1996	1997	1998	1996 - 1998
Bratislavský	69,0	70,8	72,4	3,3
Trnavský	42,4	48,6	49,5	7,1
Trenčiansky	46,6	49,5	48,4	1,8
Nitriansky	47,1	48,3	47,1	0,0
Žilinský	46,0	45,2	46,7	0,7
Banskobystrický	50,1	51,0	54,5	4,4
Prešovský	46,0	46,7	47,9	1,9
Košický	45,7	48,5	46,7	1,0

Poznámka: Výpočet podľa: Regionálne porovnania v Slovenskej republike za rok 1996, ŠÚ SR Bratislava október 1997. Vybrané údaje o regiónoch v Slovenskej republike za rok 1997, ŠÚ SR Bratislava apríl 1998. Vybrané údaje o regiónoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

tabuľka 6 Zloženie miery súhrnného pôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti v krajoch SR

Kraj	Podiel extenzívnych faktorov			Podiel intenzívnych faktorov		
	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Bratislavský	43,4	45,6	46,9	56,6	54,4	53,1
Trnavský	21,5	18,1	17,4	78,5	81,9	82,6
Trenčiansky	19,7	18,6	17,7	80,3	81,4	82,3
Nitriansky	20,6	19,2	19,6	79,4	80,8	80,4
Žilinský	21,5	21,0	19,9	78,5	79,0	80,1
Banskobystrický	18,6	18,2	17,7	81,4	81,8	82,3
Prešovský	16,5	16,1	15,2	83,5	83,9	84,8
Košický	33,3	29,1	28,8	66,7	70,9	71,2

Poznámka: Výpočet podľa: Regionálne porovnania v Slovenskej republike za rok 1996, ŠÚ SR Bratislava október 1997. Vybrané údaje o regiónoch v Slovenskej republike za rok 1997, ŠÚ SR Bratislava apríl 1998. Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

⁹ Miera súhrnného pôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti (%) = podiel kraja na tvorbe hrubej produkcií v SR + podiel pridané hodnoty na tvorbe hrubej produkcií v kraji. Podiel extenzívnych faktorov (%) = podiel kraja na tvorbe hrubej produkcií / (podiel kraja na tvorbe hrubej produkcií + podiel pridané hodnoty na tvorbe hrubej produkcií v kraji). Podiel intenzívnych faktorov (%) = podiel pridané hodnoty na tvorbe hrubej produkcií v kraji / (podiel kraja na tvorbe hrubej produkcií + podiel pridané hodnoty na tvorbe hrubej produkcií v kraji). Podiel extenzívnych faktorov + podiel intenzívnych faktorov = 100.

Miera súhrnného pôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti daného kraja je priamo úmerná jeho ekonomickému potenciálu a miery jeho využitia. Čím je vyššia úroveň ekonomického potenciálu a stupeň jeho využitia, tým je vyššia aj hodnota miery súhrnného pôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti. Vývoj tohto ukazovateľa a jeho zloženie nepredstavuje iba základnú informáciu o intenzite ekonomickej aktivity a anatomii ekonomickej výkonnosti kraja, ale aj určí obraz o postupe hospodárskej reformy a formovaní postavenia kraja v rámci národného hospodárstva.

Rast miery súhrnného pôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti signalizuje rast ekonomickej aktivity v regióne. Tento rast neznamená iba zvyšovanie stupňa využitia existujúceho ekonomickej potenciálu, ale aj strukturálne zmeny a vznik nových výrobných kapacít v regióne. Súvisí s investičnými aktivitami a s prilemom zahraničného kapitálu. Je istým vyjadrením kreditability daného regiónu.

Zloženie miery súhrnného pôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti predstavuje určitú informáciu o základných kvalitatívnych dimenzích rastu ekonomickej aktivity v regióne. Rast podielu extenzívnych faktorov je vyjadrením rastu využitia existujúcich výrobných kapacít a služieb, alebo extenzívneho rozvoja nových výrobných kapacít v regióne. Rast podielu intenzívnych faktorov reprezentuje rast výkonnosti dochodkovotvorných procesov. Je signálom o proefektivnostných štrukturálnych zmenách v regióne, resp. vyjadruje rozvoj nových výrobných kapacít a služieb s vysokou pridanou hodnotou.

Na základe ukazovateľov, ktoré obsahuje tabuľka 5 možno konštatovať najväčší nárast miery súhrnného pôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti v Bratislavskom, Trnavskom a Banskobystrickom kraji. Priemerný nárast hodnoty tohto ukazovateľa sa naznačí v Trenčianskom, Prešovskom a Košickom kraji. Najmenší nárast zas v Nitrianskom a Žilinskom kraji. V prípade Bratislavského, Trnavského a Banskobystrického kraja ide¹⁰ o regióny s najvyššou bonitou. Sú najdynamickejšie sa rozvíjajúcimi krajmi s najvyššou ekonomickou aktivity a najvyššou ekonomickou výkonnosťou. V prípade ostatných krajov ide o regióny so strednou, resp. nízkou ekonomickou výkonnosťou. Výnimkou je Prešovský kraj, kde napäť strednému nárástu miery súhrnného pôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti sa zaznamenala najnižšia úroveň ekonomickej výkonnosti.

Na základe ukazovateľov, ktoré obsahujú tabuľka 6 možno konštatovať, že kym v Bratislavskom kraji je uvedený stav výsledkom rastu pôsobenia extenzívnych a poklesom intenzívnych faktorov, tak v ostatných krajoch Slovenska je to naopak. Najväčší nárast v podiele pôsobenia intenzívnych faktorov sa zaznamenal v Trnavskom kraji. Tu sa dosiahol najväčší pokrok z hľadiska zvýšenia vý-

¹⁰ Z pohľadu doterajšieho vývoja.

konnosti dôchodkových procesov a rozvoja výroby a služieb s vysokou pridanou hodnotou. Nízka ekonomická výkonnosť Prešovského kraja¹¹ je predovšetkým dôsledkom podkapitalizácie regiónu, ktorú naznačuje aj extremálne nízka úroveň podielu pôsobenia intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti.

Uvedené proporcie v oblasti ekonomickej výkonnosti sú v značnej mieri determinované odvetvovou štruktúrou výroby produkcie a poskytovania služieb. Základnú informáciu v tejto oblasti poskytujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 7.

tabuľka 7 Podiel krajov SR na produkcií trhových tovarov a služieb v roku 1998 v %

	Pofohospodárstvo	Priemysel	Stavebnictvo	Obchod	Cestovná doprava	Služby	SR spolu
Bratislavský	5,2	32,4	30,6	76,3	29,6	49,9	
Trnavský	19,1	7,8	8,1	2,7	9,0	5,9	
Trenčiansky	9,5	10,2	8,6	2,6	7,8	5,6	
Nitriansky	28,8	8,8	7,7	6,2	10,6	7,5	
Žilinský	7,1	9,7	15,0	2,9	10,3	7,2	
Banskobystrický	11,8	9,2	7,4	3,6	15,0	7,3	
Prešovský	8,4	7,5	9,3	2,9	7,4	4,8	
Košický	10,3	14,3	13,3	2,8	10,4	11,8	
SR spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Poznámka: Pofohospodárstvo – tržby za predaj pofohospodárskych výrobkov. Priemysel – výroba tovaru. Stavebnictvo – stavebná produkcia. Nákladná doprava – tržby za verejnú nákladnú dopravu. Obchod – maloobchodný predaj. Služby – tržby za ostatné trhové služby. Výpočet podľa: Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, SÚ SR Bratislava apríl 1999.

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že na tržbách za pofohospodárstvo sa najviac podielov predovšetkým Nitriansky a Trnavský kraj. Značná časť produkcie ostatných základných odvetví je koncentrovaná na území Bratislavského kraja. V prípade nákladnej dopravy sa tu realizuje viac než 76 % tržieb a v prípade služieb takmer polovica tržieb. Okrem tohto kraja sa na:

- priemyselnej výrobe najviac podieľa Košický a Trenčiansky kraj,
- stavebnej produkcii najviac podieľa Žilinský a Košický kraj,
- tržbách za nákladnú dopravu najviac podieľa Nitriansky a Banskobystrický kraj,
- maloobchodnom predaji najviac podieľa Banskobystrický, Nitriansky, Košický a Žilinský kraj a
- tržbách za ostatné trhové služby najviac podieľa Košický kraj.

Uvedené proporcie, predovšetkým však vysoká náročnosť priemyslu na medzispotrebu, determinujú tak objem medzispotreby ako aj objem a štruktúru spotreby palív a energie potrebných na zabezpečenie chodu ekonomik jednotlivých krajov. Základnú informáciu v tejto oblasti poskytuje tabuľka 8.

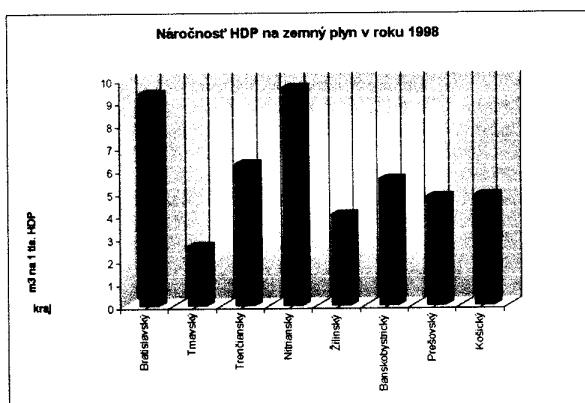
¹¹ Napriek premernej dynamike rastu ekonomickej aktivity v kraji a napriek najvyššiemu podielu pôsobenia intenzívnych faktorov.

tabuľka 8 Podiel krajov SR na medzispotrebe a spotrebe palív a energie v roku 1998 v %

	Medzispotreba	Spotreba palív	Spotreba elektrickej energie	Spotreba teplnej energie	SR spolu
Bratislavský	34,1	46,9	30,9	19,2	
Trnavský	8,3	3,5	4,1	4,2	
Trenčiansky	8,4	8,2	8,2	12,5	
Nitriansky	9,4	12,9	5,4	12,6	
Žilinský	9,5	5,3	20,6	15,4	
Banskobystrický	8,6	9,3	14,2	9,9	
Prešovský	7,1	5,5	4,8	8,7	
Košický	14,6	8,3	11,8	17,5	
SR spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	

Poznámka: Vypočet na podklade ukazovateľov vyjadrených: medzispotreba – Sk bežné ceny, zemný plyn – mil. m³, elektrická energia – GWh, teplá energia – TJ. Prameň: Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, SÚ SR Bratislava apríl 1999.

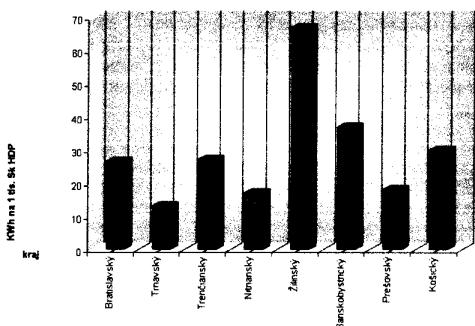
Z hľadiska ekonomickej výkonnosti krajov je uvedená štruktúra spotreby palív a energie¹² dôsledkom náročnosti tvorby HDP na jednotlivé druhy palív a energie. Globálny prehľad v tejto oblasti poskytujú grafy uvedené na obr. 3 až obr. 5

Obr. 3

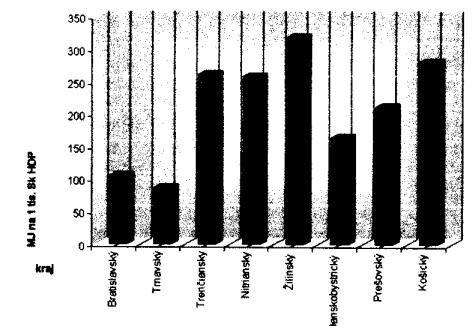
¹² Z širšieho hľadiska táto štruktúra tiež závisí od úrovne infraštruktúry, charakteru energetickeho hospodárstva, kvality bytového fondu a pod.

Náročnosť HDP na elektrickú energiu v roku 1998

Obr. 4

Náročnosť HDP na tepelnú energiu v roku 1998

Obr. 5

Udržanie a ďalší rozvoj ekonomickej výkonnosti regiónu a vylepšenie jeho ekonomickej potenciálu v rozhodujúcej miere závisí od investícii alokovaných na jeho území. Základnú informáciu o postavení jednotlivých krajov z hľadiska investícií alokovaných na ich území predstavujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 7.

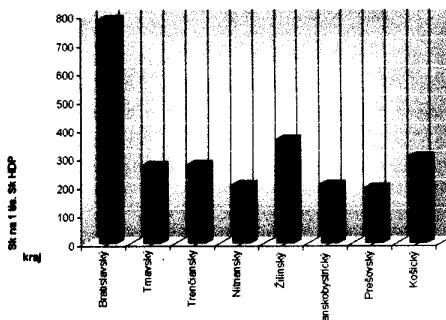
tabuľka 9 Podiel krajov SR na investíciach %

Kraj	1996	1997	1998
Bratislavský	53,2	56,1	60,4
Trnavský	8,1	5,1	5,7
Trenčiansky	7,3	6,9	5,6
Nitriansky	4,8	5,2	4,2
Záhorčík	5,8	6,1	7,5
Banskobystrický	8,1	7,3	5,3
Prievidzský	4,5	3,9	3,4
Košický	8,3	9,5	8,0
SR spolu	100,0	100,0	100,0

Poznámka: Výpočet podľa: Regionálne porovnania v Slovenskej republike za rok 1996, ŠÚ SR Bratislava apríl október 1997. Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1997, ŠÚ SR Bratislava apríl 1998. Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

Uvedená tabuľka naznačuje, že z hľadiska investičného procesu má v ekonomike Slovenska dominantné postavenie Bratislavský kraj. Jeho podiel na investíciach alokovaných v SR za posledné tri roky narastol.

Náročnosť HDP na investície v roku 1998

Obr. 6

V roku 1998 dosahoval viac než 60 percent. Okrem Bratislavského kraja najväčší podiel na investíciach majú Košický a Žilinský kraj. Stredný je podiel Trnavského, Trenčianskeho a Banskobystrického kraja. Najnižší podiel na investíciach majú Nitriansky a Prešovský kraj. Určité vyjadrenie nadväznosti investícii na ekonomickú výkonnosť krajov vyjadruje prostredníctvom náročnosti HDP na investície graf na obr. 6.

Do akej miery sa premietne a zhodnoti ekonomický potenciál regiónu v jeho ekonomickej výkonnosti v nemalej miere závisí úroveň podnikovej sféry. Doterajší vývoj transformačného procesu v SR ukázal, že adaptácia podnikovej sféry patrí medzi základné problémy prechodu od centrálného plánovania k trhovému hospodárstvu. Ide o problém tak vlastníckej štruktúry, generované doterajším priebehom privatizácie, ako aj o problém manažmentu či finančného zabezpečenia výroby¹³. Z hľadiska vlastníckej štruktúry, klúčovú úlohu zohráva podiel súkromných, zahraničných a medzinárodných organizácií na celkovom počte podnikateľských subjektov. Základnú informáciu v tejto oblasti poskytuje tabuľka 10.

tabuľka 10 Podiel súkromných (tuzemských, zahraničných a medzinárodných) organizácií na celkovom počte ziskových organizácií v krajoch SR v roku 1998 %

	Bratislavský	Trenčiansky	Žilinský	Banskobystrický	Prešovský	Košický	SR spolu
	98,9	71,7	27,2				
	98,0	76,7	21,3				
	97,6	79,1	18,5				
	97,3	79,9	17,4				
	96,6	81,8	14,8				
	96,0	82,2	13,9				
	97,5	87,2	10,3				
	98,0	84,8	13,2				
	97,7	78,9	18,8				

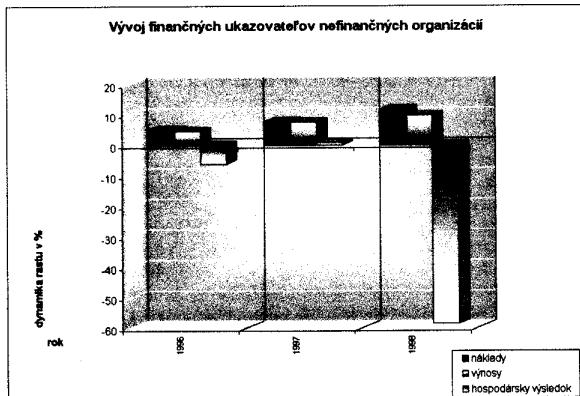
Poznámka: počet ziskových organizácií k 31.12.1998. Výpočet podľa: Vybrané údaje o regiónoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

Z ukazovateľov, ktoré obsahuje tabuľku 10 vyplýva, že iba v 37 percentách z celkového počtu krajov presahuje podiel súkromných organizácií na celkovom počte organizácií celoslovenský priemer. Najvyšší je podiel súkromných organizácií na celkovom počte ziskových organizácií v Bratislavskom, Trnavskom a Košickom kraji a najnižší zas v Žilinskom a Banskobystrickom kraji. V rámci súkromných organizácií vo všetkých krajoch Slovenska dominuje tuzemské vlastníctvo. Z hľadiska výšky podielu zahraničného a medzinárodného

vlastníctva má dominantné postavenie Bratislavský kraj, ktoré tu predstavuje takmer 145 % v porovnaní s celoslovenským priemerom. Okolo celoslovenského priemera sa pohybuje hodnota tohto ukazovateľa ešte v Trnavskom a Trenčianskom kraji. Ukazuje sa, že participácia zahraničných subjektov v jednotlivých krajoch SR je predovšetkým determinovaná polohou a ekonomickej výkonnostou. Z hľadiska polohy pritom zásadnú úlohu zohráva prihraničná poloha s Rakúskom a s Českou republikou.

Mikroekonomické prostredie v SR možno do značnej miery považovať za deformované. Za príčinu tohto stavu možno považovať nedostatočný pokrok v procese transformácie podnikovej sféry na jednej strane a nekonformné prostredie pre dlhodobý a zdravý rozvoj na strane druhej. Stupeň tejto deformácie, ktorá s rastúcim časom výrazne pribiera na intenzite, charakterizuje, ako dokumentuje graf na obr. 7, predstih dynamiky rastu nákladov pred dynamikou rastu výnosov, ktorý sa odzrkadluje v poklese hospodárskeho výsledku a obmedzuje tým tvorbu zdrojov potrebných na ďalší vývoj. Za významný fakt možno pritom považovať tú skutočnosť, že poklesom ekonomickej výkonnosti, vyjadrené finančnými ukazovateľmi efektivity, je silenejšie poznáčená skupina nefinančných organizácií, ktoré sú hybnou silou ekonomickej pokroku v národnom hospodárstve. Za príčinu tohto stavu možno predovšetkým považovať:

- nedostatočný pokrok v procese nahradzania neefektívnych výrobných pre-vádzok

Obr. 7

¹³ Ide predovšetkým o hibokú podkapitalizáciu podnikovej sféry v SR a vysokú úroveň medzipodnikovej zadlženosť, ktorú sa doposať nepodarilo vyriešiť.

- nerovnováhu medzi dopytom a ponukou finančných a investičných zdrojov
  - pretrvájúcu deformáciu finančného a peňažného systému
- Z hľadiska organizačnej štruktúry príom platí zhoršovanie ukazovateľov podnikovej efektivity smerom k vyšším organizačným štruktúram. To znamená, že kým rentability výnosov malých podnikov (od 0 do 9 zamestnancov) dosahovala v roku 1998 hodnotu 4,3 %, tak u veľkých podnikov s počtom zamestnancov 250 a viac sa hodnota rentability výnosov pohybovala na hranici - 0,2 %.

Nízky podiel zahraničných a medzinárodných organizácií na počte podnikateľských organizácií vo väčšine krajov Slovenska a s tým súvisiaci záujem zahraničného kapítalu iba o niektoré kraje, dokresluje vývoj a umiestnenie zahraničného kapitálu, ktorý naznačuje tabuľka 11 a graf na obr. 8.

tabuľka 11 Priame zahraničné investície v SR

	1995	1996	1997	1998
Zahr. kap. spolu (mil. Sk)	13,9	23,8	31,5	43,4
z čoho:				
podniky (%)	100,0	92,8	92,4	85,5
banky (%)	0,0	7,2	7,6	14,5
Na obyvateľa v USD	78	142	199	253
	54,2	78,6	21,4	289
	69,7	81,5	18,5	370

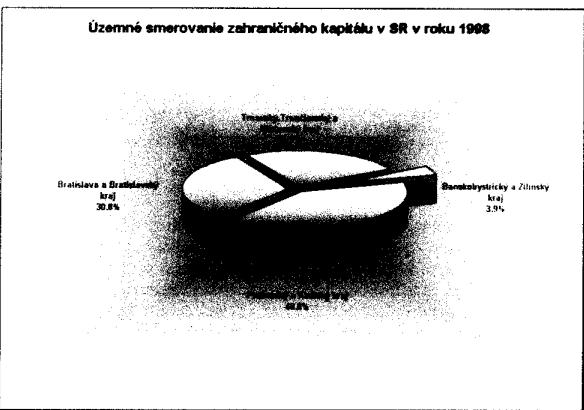
Prameň: NBS

Celkovo možno konštatovať, že z hľadiska výkonnosti ekonomiky Slovenska má Bratislavský kraj osobitné postavenie. Jeho ekonomická sila je dôsledkom takého spolupôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, kde produkcia tohto kraja má dominantné postavenie, okrem poľnohospodárstva, vo všetkých základných odvetviach národného hospodárstva. Veľkosť dôchodkov vytvorených na jeho území je v značnej miere determinovaná objemom hrubej produkcie. Napriek tomu, že spomedzi všetkých krajov má najnižší podiel pôsobenia intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, vytvára sa na jeho území viac než 33 % HDP a umiestňuje sa v ňom viac než 60 % investícii alokovaných v SR.

Spomedzi ostatných krajov SR má najvyššiu ekonomickú výkonnosť Trnavský a Banskobystrický kraj. Je to výsledok takého spolupôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, kde pri strednom, resp. relativne vysokom objeme produkcie je najvyšší podiel pridanéj hodnoty spomedzi všetkých krajov SR. V týchto krajoch, obzvlášť v Trnavskom kraji, za posledné obdobie najdynamickejšie rastlo pôsobenie intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti súvisiace s rastom podielu pridanéj hodnoty v rámci ekonomických aktivít rozvíjaných na území krajov.

Strednú ekonomickú výkonnosť má Trenčiansky a Košický kraj. Je to výsledok takého spolupôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, kde pri strednom, resp. veľmi vysokom objeme produkcie nie je dosťažne vysoký, resp. je veľmi nízky podiel pridanéj hodnoty. Napriek tomu, že v oboch krajoch za posledné obdobie rastlo pôsobenie intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, zostáva podiel pridanéj hodnoty súvisiace s ekonomickými aktivitami prebiehajúcimi na území týchto krajov relativne nízky. Týka sa to najmä Košického kraja, kde výkonosť dôchodkovotvorných procesov je najnižšia spomedzi všetkých krajov SR.

Najnižšiu ekonomickú výkonnosť má Prešovský, Nitriansky a Žilinský kraj. V prípade Prešovského kraja je to výsledok takého spolupôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, kde ani vysoký podiel pridanéj hodnoty nestáči vyvážiť extremálne nízky objem produkcie spojený s hlbokou podkapitalizáciou kraja, ktorá v poslednom období nezaznamenala výraznejšie zlepšenie. V prípade Nitrianskeho a Žilinského kraja je uvedená situácia výsledkom takého spolupôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, kde pri relativne vysokom objeme produkcie je nízky podiel pridanéj hodnoty. Napriek tomu, že v oboch krajoch za posledné obdobie mierne narastlo pôsobenie intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, zostáva podiel pridanéj hodnoty súvisiace s ekonomickými aktivitami prebiehajúcimi na území týchto krajov nízky.

Obr. 8

3 VÝVOJ V ODVETVIACH

Z hľadiska druhov činnosti je ekonomická výkonnosť výslednicou odvetvovej anatómie výroby tovarov a poskytovania služieb. Bez poznania regionálnych špecifík tejto anatómie nemožno ekonomickú výkonnosť účinne zvyšovať a region zas efektívne rozvíjať. Základom tohto poznania sú špecifická vývoja odvetvi v jednotlivých regiónoch. Bázickú orientáciu v tejto oblasti poskytujú osobitnosti vývoja na úrovni základných odvetví národného hospodárstva.

3.1 Poľnohospodárstvo

Poľnohospodárstvo patrí medzi odvetvia najviac poznačené problémami transformácie. Okrem vnútromých problémov a zmien vo vlastníckych vzťahoch k pôde sa jeho vývoja dotkli predovšetkým zmeny v medziodvetvových vzťahoch medzi poľnohospodárstvom a priemyslom a zhoršujúce sa podmienky finančného zabezpečenia poľnohospodárskej výroby. Podiel poľnohospodárstva na tvorbe HDP poklesol z 5,6 % v roku 1995 na 4,2 % v roku 1998¹⁴.

Vývojové možnosti poľnohospodárstva v jednotlivých krajoch SR sú podmienené ich pôdno-klimatickými podmienkami. Spolupôsobenie výrobnych faktorov alokovaných na území jednotlivých krajov sa premetia do určitej štruktúry poľnohospodárskej výroby a v kombinácii so poľnohospodárskych a nepoľnohospodárskych aktivít nepôsobi iba ako produkčný činiteľ, ale tiež ako krajinotvorný a ekologický, vytvárajúci celkové podmienky pre rozvoj vidieka. Rôznorodosť podno-klimatických podmienok, demografický vývoj a aktivizácia výrobnych faktorov na území regiónu vedie k rozdielnym možnostiam, ktoré poľnohospodárstvo v jednotlivých krajoch SR má. Nejde pritom len o možnosti plnenia výživej funkcie ale aj o dôchodkovotvorný a sociálny efekt súvisiaci so zamestnanosťou. Základnú informáciu o postavení krajov SR z pohľadu poľnohospodárstva poskytuje tabuľka 12.

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že z hľadiska poľnohospodárskej výroby vedúce postavenie spomedzi krajov SR má Nitriansky a Trnavský kraj. Tržby za predaj poľnohospodárských výrobkov pripadajúce na obyvateľa predstavovali v týchto krajoch v roku 1998 217, resp. 188 percent v porovnaní s celoslovenským priemerom. Znamená to, že z hľadiska odvetvovej štruktúry výroby má poľnohospodárstvo v týchto krajoch významné postavenie. Toto postavenie je v ostatných krajoch SR podstatne nižšie a význam poľnohospodárstva spočíva predovšetkým v iných efektoch jeho pôsobenia na regionálny rozvoj. V rámci nich dôležitú úlohu má najmä krajinotvorný a ekologický efekt a rozvoj vidieka.

tabuľka 12 Základné ukazovatele poľnohospodárstva za kraje SR

Kraj	Tržby za predaj poľnohospodárských výrobkov na obyvateľa	Tržby za predaj poľnohospodárských výrobkov na celkovú pôdu	Tržby za predaj poľnohospodárských výrobkov na celkovú pôdu v bežných cenách
Bratislavský	0,155	2,7	2,9
Trnavský	0,537	13,1	12,0
Trenčiansky	0,306	5,3	5,4
Nitriansky	0,655	14,0	13,9
Žilinský	0,363	3,5	3,5
Banskobystrický	0,634	6,4	6,1
Prešovský	0,498	3,9	3,7
Košický	0,444	4,8	4,7
SR spolu	0,454	6,6	6,4

Poznámka: Výpočet podľa: Štatistická ročenka Slovenskej republiky 1998, ŠÚ SR Bratislava 1998. Vybrané údaje o regiónoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999. Pri výpočte sa použilo obyvateľstvo k 31.12. a poľnohospodárska pôda k 31.12.1997. Tržby za predaj poľnohospodárských výrobkov sú v bežných cenách.

Uvedená úroveň poľnohospodárskej produkcie v krajoch SR je dôsledkom tak disponibilného pôdneho fondu¹⁵ a účinnosti jeho využitia ako aj charakteru poľnohospodárskej výroby. Základnú orientáciu v tejto oblasti poskytujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 13.

tabuľka 13 Účinnosť využitia poľnohospodárskej pôdy a štruktúra tržieb za predaj poľnohospodárských výrobkov v krajoch SR v roku 1997

Kraj	Tržby za predaj poľnohospodárských výrobkov na celkovú pôdu	Tržby za predaj poľnohospodárských výrobkov na celkovú pôdu v bežných cenách	Tržby za predaj poľnohospodárských výrobkov na obyvateľa
Bratislavský	17,6	63,8	36,2
Trnavský	24,3	58,4	41,6
Trenčiansky	17,4	76,6	23,4
Nitriansky	21,3	50,9	49,1
Žilinský	9,5	87,8	12,2
Banskobystrický	10,1	73,3	26,7
Prešovský	7,8	76,1	23,9
Košický	10,9	59,6	40,4
SR spolu	14,5	63,6	36,4

Poznámka: Výpočet podľa: Štatistická ročenka Slovenskej republiky 1998, ŠÚ SR Bratislava 1998. Tržby na ha – tržby za predaj poľnohospodárských výrobkov pripadajúci na ha poľnohospodárskej pôdy.

¹⁴ Všetko v stálych cenách.

¹⁵ Jeho výmery a kvality.

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že vedúce postavenie Trnavského, resp. Nitrianskeho kraja v poľnohospodárstve nie je iba dosledkom výmery disponibilného pôdneho fondu, ale aj účinnosti jeho využitia. Tržby za predaj poľnohospodárskych výrobkov pripadajúce na ha poľnohospodárskej pôdy predstavujú v týchto krajoch 168, resp. 147 percent v porovnaní s celoslovenským priemerom. Na tretom mieste z hľadiska účinnosti využitia disponibilného pôdneho fondu je Bratislavský kraj, kde tržby za predaj poľnohospodárskych výrobkov pripadajúce na ha poľnohospodárskej pôdy predstavujú 121% v porovnaní s celoslovenským priemerom. Význam tohto kraja je však z hľadiska poľnohospodárskej výroby, najmä v dosledku nízkej výmery poľnohospodárskej pôdy, malý.

Z hľadiska štruktúry tržieb za predaj poľnohospodárskych výrobkov v prevažnej časti krajov SR dominuje živočíšna výroba. Výnimkou je iba Nitriansky kraj kde tržby za predaj poľnohospodárskych výrobkov sú zhruba z polovice tvorené tržbami za predaj živočíšnych a z polovice za predaj rastlinných výrobkov.

3.2 Priemysel

Aj keď podiel priemyslu na tvorbe HDP v doterajšom vývoji trvalo klesá, z 32,2% v roku 1995 na 28,2% v roku 1998, ostáva kľúčovým odvetvím ekonomiky Slovenska s viac než 40 percentným podielom na hrubom obrate v SR, s rozhodujúcim vplyvom na rast exportnej výkonnosti a s výraznou regionálnou dimenziou svojho významu.

Priemyselná výroba je v ekonomike Slovenska poznačená štrukturálnou deformáciou na dvoch úrovniach.

Prvou je zdedená neefektívna štruktúra priemyselnej produkcie pre potreby dlhodobej exportnej výkonnosti s orientáciou na náročné trhy západnej Európy.

Druhou je štrukturálna deformácia, ktorá bola započatá privatizáciou štátneho majetku a značne zdynamizovaná v období posledných troch rokov. Ide o proces znehodnocovania najvýkonnejších prevádzok priemyselnej výroby s následnou čiastočnou redistribúciu výrobných zdrojov mimo výrobný proces.

Riešenia prvej roviny štrukturálnych problémov, ktoré môžeme charakterizať ako proces reštrukturalizácie a adaptácie na trhové podmienky solventných obdobytných teritorií, sú všeobecne známe a široko akceptované. Problematickým je z hľadiska úspešného napredovania v danom adaptačnom procese efektívita výkonnej zložky hospodárskej politiky, ktorú možno označiť ako hľavnú príčinu doterajšieho iba miernego pokroku v danej oblasti. Regionálna dimenzia týchto problémov sa odráža tak v súčasnej výkonnosti priemyslu ako aj v možnostiach jeho ďalšieho vývoja v jednotlivých krajoch SR.

Základnú informáciu o výkonnosti priemyslu na úrovni krajov SR poskytuje tabuľka 14.

tabuľka 14 Výroba tovaru priemysle na obyvateľa v krajoch SR v tis. Sk

	1997	1998
Bratislavský	244,4	319,5
Trnavský	87,3	86,7
Trenčiansky	102,8	102,2
Nitriansky	71,5	75,5
Žilinský	90,7	85,9
Banskobystrický	88,2	84,6
Prešovský	56,0	58,9
Košický	118,2	114,9
SR spolu	105,4	113,3

Poznámka: Pri výpočte sa vychádzalo z výroby tovaru za priemysel spolu vrátane odhadov závislostí a počtu obyvateľov k 31.12. Výpočet podľa: Vybrané údaje o regiónoch v Slovenskej republike za rok 1997, ŠÚ SR Bratislava apríl 1998. Vybrané údaje o regiónoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že z hľadiska výkonnosti priemyselnej výroby vedúce postavenie spomedzi krajov SR má Bratislavský, Košický a Trenčiansky kraj. Rozdiely medzi výkonnosťou priemyselnej výroby v týchto a ostatných krajoch SR svedčia o značnej koncentrácií priemyselnej výroby¹⁶. Je to dosledok tak úrovne ekonomickej potenciálu jednotlivých krajov ako aj strukturálnych deformácií vo vnútri priemyslu. V rámci týchto deformácií osobitný význam má využitie existujúcich priemyselných kapacít kde často rozdiel medzi potenciálou a reálou priemyselnou produkciou je veľmi významný. Pri hľadaní riešenia je primárne nevyhnutná kvantifikácia a správna lokalizácia týchto kapacít. Až po zvládnutí tejto úlohy je možné hľadať riešenia, ktorých jadrom je otázka finančného krycia rehabilitácie postihnutých prevádzok. Okruh priemyselnej výroby, ktorá je postihnutá spomenutými deformáciami a má najvýznamnejší vplyv na formovanie trhového prostredia, možno ochraňovať na spracovateľský priemysel. Systémové riešenie problémov spojených s priemyselnou výrobou v spracovateľskom priemysle je nutné hľadať v jeho regionálnom rozmere. Východiskovú orientáciu o teritorialnom rozložení odvetví spracovateľského priemyslu poskytuje tabuľka 15.

tabuľka 15 Podiel krajov SR na produkcií v odvetviach spracovateľského priemyslu

Odvetvia spracovateľského priemyslu	SK	IT	TH	SH	ZA	BB	PP	RE
celukozá-papierársky priemysel	0,00 %	0,00 %	0,00 %	22,32 %	52,75 %	7,63 %	9,72 %	7,59 %
chemický priemysel	47,84 %	9,97 %	14,88 %	9,42 %	1,72 %	3,18 %	9,08 %	3,90 %
drievopracujúci priemysel	4,38 %	8,62 %	0,00 %	19,13 %	2,78 %	56,47 %	0,00 %	8,62 %
elektrotechnický priemysel	31,30 %	0,00 %	3,09 %	0,00 %	38,97 %	0,00 %	6,84 %	19,80 %
hutníctvo	0,00 %	4,18 %	0,93 %	0,00 %	6,31 %	26,00 %	0,00 %	62,59 %

pokračovanie tab. na str. 26

¹⁶ Na území Bratislavského, Košického a Trenčianskeho kraja bolo v roku 1998 vyrobenej viac než 56 percent priemyselnej výroby.

obuvný priemysel	0.00 %	0.00 %	82.57 %	0.00 %	12.10 %	0.00 %	25.39 %	0.00 %
polygrafický priemysel	18.17 %	64.36 %	0.00 %	0.57 %	15.36 %	1.55 %	0.00 %	0.00 %
potravinársky priemysel	45.00 %	12.40 %	7.37 %	9.01 %	6.91 %	6.78 %	2.84 %	8.81 %
sklársky priemysel	5.18 %	47.05 %	47.76 %	0.00 %	0.00 %	0.00 %	0.00 %	0.00 %
výroba nekovorových minerálnych výrobkov	22.31 %	0.00 %	8.99 %	3.03 %	4.89 %	31.14 %	0.00 %	29.84 %
strojárenský priemysel	50.13 %	3.81 %	14.56 %	13.09 %	7.96 %	3.95 %	6.31 %	0.20 %
textilný a oděvný priemysel	2.87 %	2.80 %	38.88 %	7.91 %	18.84 %	11.81 %	12.80 %	6.11 %

Poznámka: BA-Bratislavský kraj, TT-Tmavský kraj, TN-Trenčiansky kraj, NR-Nitriansky kraj, ZA-Žilinský kraj, BB-Banskobystrický kraj, PP-Prešovský kraj, KE-Košický kraj. Podiel krajov na produkcií v odvetviach spracovateľského priemyslu je vypočítaný na základe kumulovaných konsolidovaných tržieb za obdobie rokov 1993-1997 pri použití podnikových dát.

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že pozícia jednotlivých krajov SR je z hľadiska spracovateľského priemyslu differencovaná a závislá na príslušných odvetviach spracovateľského priemyslu.

3.2.1.1 Celulózo-papierenský priemysel

Odvetvie celulózo - papierenského priemyslu patrí k čiastočne reštrukturalizovaným odvetviám priemyselnej produkcie s relativne silným pôsobením zahraničného kapítalu, ktorý sa koncentruje predovšetkým do oblasti s vysokým podielom pridanéj hodnoty a finálnej produkcie výrobkov spotrebného charakteru. Vysokú mieru stability a prázničné ukazovatele ekonomickej výkonnosti dosahujú podniky s účasťou zahraničného kapítalu najmä v oblasti výroby hygienického tovaru a balíarenstva. Tieto sú koncentrované v regióne Nitra, v ktorom sa tržby z výroby v celulózo - papierenskom komplexe podieľajú na celkových tržbách tohto priemyselného odvetvia dlhodobo hodnotu okolo 22 %, čo radi Nitriansky kraj na druhú poziciu po Žilinskom regióne, ktorý svojim podielom na produkciu je dlhodobo centrom celulózo - papierenského priemyslu SR.

Žilinský kraj, ktorého podiel na tvorbe tržieb v danom odvetví priemyselnej produkcie SR osciluje dlhodobo okolo hodnoty 52 %, je typickým predstaviteľom takého druhu celulózo - papierenského priemyslu, ktorý svoju produkciu stavia na báze výhodu zo spracovania domáčich surovín. V podstate ide o finálne výrobky spracovania dreva, ktoré z pohľadu exportnej výkonnosti patria medzi dlhodobo perspektívne, nakoľko faktor exportnej konkurencieschopnosti je v značnej mieri tvorený kvalitou výrobky, tak potrebný stupeň ich stability je náročný predošetkým na investície technologického charakteru. V priebehu dosahuje exportná výkonnosť tovarov celulózo-papierenského priemyslu Žilinského kraja relativne vysokú hodnotu nad 52 %. Región Žilina patrí v rámci jednotlivých krajov SR po Bratislave k oblastiam s najväčšou spotrebou el.

energie na obyvateľa¹⁷. Po zohľadnení faktu, že sa jedná v prevažnej miere o tradičné výrobné prevádzky, možno usudí, že vysoká energetická náročnosť je v súčasnosti jednou z charakteristík tohto odvetvia v regióne.

Podiel Banskej Bystrice na tvorbe tržieb na úrovni odvetvia celulózo – papierenského priemyslu SR sa dlhodobo pohybuje na hranici presahujúcej 7 %. Štruktúra produkcie odvetvia Banskej Bystrice sa koncentruje predovšetkým na oblasť hygienického tovaru spotrebného charakteru s prevahou orientácie na vnútorný trh. Exportná výkonnosť¹⁸ daného odvetvia v regióne Banská Bystrica dosahovala v období 1995–1997 priemernú hodnotu presahujúcu 36 %, čo možno charakterizovať ako podpriemernú úroveň dosiahnutú v danom odvetví v rámci národného hospodárstva.

Košický kraj sa v skúmanom období podieľal na celkových tržbách dosiahnutých v odvetví priemyselnej produkcie celulózo – papierenského komplexu hodnotou 7,59 %. Z hľadiska vnútornej štruktúry možno považovať celulózo – papierenský priemysel, ekonomicky aktívny vo Košickom kraji, v podstate za reštrukturalizovaný, nakoľko jeho exportná výkonnosť, meraná na celkových tržbách v intervale 1995–1997, dosahovala hodnotu okolo 70 %, keď faktorm konkurencieschopnosti je v rozložujúcej mieri kvalita výroby, ktorú možno spájať s podstatným vplyvom zahraničného kapítalu, ktorý je v tomto odvetví Košického kraja alokovaný.

Celulózo-papierenský priemysel v Prešovskom kraji možno na základe údajov o jeho podielu na tvorbe tržieb na úrovni ekonomiky SR, hodnotiť ako tretí najaktívnejší, keď jeho podiel na tvorbe tržieb celulózo – papierenského priemyslu SR dosahoval hodnotu presahujúcu 9 %. No na základe podrobnejšieho skúmania ho možno hodnotiť ako aj najmenej výkonné, tak z hľadiska mikro-ekonomickej efektivity, ako aj zahranično-obchodného prinosu. Stupeň pokroku v procese reštrukturalizácie možno charakterizať ako nedostatočný. Výroba sa koncentruje v prevažnej miere na polotovary určené na ďalšie zušľachťovanie, s nízkym podielom pridanéj hodnoty a vysokým stupňom energeticko – surovinovej náročnosti.

3.2.1.1.2 Chemický priemysel

Chemický priemysel patrí k tradičným exportne orientovaným odvetviám so zanedbateľným vplyvom vlastníctva štátu. Chemický priemysel ako celok možno považovať za investične podkapitalizovaný, vysoko energeticky náročný s nízkym podielom výroby s vysokým stupňom pridanéj hodnoty, čo je zapričinené tradicionnou štruktúrou výroby, jadro ktorej tvorí fažká chémia. Vývoz chemickej produkcie na trhy EÚ je dlhodobo podmienený faktorom konkurencieschopnosti

¹⁷ Bratislava: 0.0104 GWh / obyvateľ, Žilina: 0.0062 GWh / obyvateľ

¹⁸ meraná ako podiel konsolidovaného exportu na konsolidovaných tržbách v období 1995–1997

v oblasti kvality. Vývoj mimo trhy EÚ stavia na faktore konkurencieschopnosti vyplývajúceho z nízkej predajnej ceny.

Ako región s najsielnejším zastúpením chemického priemyslu možno jednoznačne charakterizovať Bratislavský kraj, ktorý sa svojou aktivitou podieľa na celkových tržbách daného odvetvia s objemom presahujúcim 47 %. Bratislavský región možno z pohľadu daného odvetvia hodnotiť ako kraj fažiaci zo svojej strategickej polohy a výrobnnej tradície. Objem tržieb realizovaných v chemickom priemysle Bratislavského kraja v období 1993–1997 presahuje viac ako o 300 % druhý najsielnejší kraj v danom odvetvi. Čažiskom chemického priemyslu je výroba rafinérskych a petrochemických výrobkov, výroba plastov a ostatných polotovarov určených na ďalšie spracovanie. Podiel výroby s výšším stupňom finalizácie a chemických špecialít je v danom odvetvi zastúpený len v obmedzenom rozsahu a týka sa predovšetkým výroby kaučukových zmesí a rôznych medziproduktov pre ďalšie použitie. Produkcia finálnych produktov spotrebného charakteru je koncentrovaná predovšetkým do prevádzok s vplyvom zahraničného kapitálu. Celkovo možno odvetvie chemického priemyslu v regióne Bratislava charakterizať, po výraznejšom pokroku v období 1998–1999, ako čiastočne reštrukturalizované, s orientáciou na výrobu chemických špecialít v oblasti fažkej chémie a spotrebnej chémie v oblasti ľahkej chémie, v ktorej hrá dominantnú úlohu pôsobenie zahraničného kapitálu. Exportnú výkonnosť regiónu, ktorej priemerná hodnota dosahuje úroveň približne 40 %, možno hodnotiť ako podpiemernú.

Trenčiansky kraj sa radi z pohľadu tvorby tržieb v chemickom priemysle na druhú poziciu. Na rozdiel od Bratislav, ktorá je reprezentantom petrochemického komplexu, Trenčín možno charakterizovať ako centrum gumárenskej chémie. Čažiskom chemickej výroby je výroba plášťov a gumených komponentov pre automobilový priemysel a dopravu, výroba lisovanej gumeny a gumárenskej zmesi, ktorých podiel exportu na tržbách v tomto druhu výroby dosahuje dlhodobo hodnotu presahujúcu 65 % a jej komparatívnu výhodou konkurencieschopnosti je v prevažnej miere kvalita. Ostatné druhy chemickej výroby sa koncentrujú na výrobu chemikálií, ktorých odbyt je na úrovni presahujúcej 60 % závisí od exportu. Rozhodujúcim faktorom ich konkurencieschopnosti je nízka cena. Vývoj za posledné obdobie potvrzuje fakt, že za súčasných podmienok nie je tento druh produkcie na vonkajšom trhu schopný konkurovať lacnej ázijskej ponuke.

Chemický priemysel v Trnavskom kraji sa na celkových tržbách dosiahnutých v danom priemyselnom odvetvi dlhodobo pohybuje na úrovni okolo 9 %. Z hľadiska výrobcnej štruktúry je produkcia s vysokým stupňom pridanéj hodnoty prevažujúcou charakteristikou jednotlivých druhov výrob. Exportnú produkciu, tvoriacu približne 40 % celkovej produkcie, je možné na základe získaných údajov o exportnej výkonnosti hodnotiť ako dlhodobo konkurencieschopnú. Toto tvrdenie sa vzťahuje predovšetkým na oblasť výroby farmaceutickej produkcie a liečebnej kozmetiky, farieb a náterových látok, syntetických a celulózových vláken.

Chemická výroba sústredená v regióne Nitrianskeho kraja má tradičné začlenenie vo výrobe priemyselných hnojiv, čapavku, gumárenskej chemikálie, plastikárenskej výrobe a v poslednej dobe aj vo výrobe kozmetických prípravkov. Exportná výkonnosť chemickej produkcie nepresahuje dlhodobo úroveň 22 %. Najväčšou mierou sa na vývoze v priebehu rokov 1995–1997 podieľala výroba hnojiv a gumárenskej chemikálie, ktorých export tvoril v roku 1997 približne 70 % ich produkcie. Výroba plastov a výrobkov z plastov má v Nitrianskom kraji mierne klesajúcu tendenciu, ktorou príčiny možno hľadať v prebiehajúcej reštrukturizácii a diverzifikácii jednotlivých druhov výrob.

Prešovský región sa na tvorbe celkových tržieb v chemickom priemysle podieľa dlhodobo hodnotou oscilujúcou okolo 9 %. Produkcia je koncentrovaná predovšetkým do tradičnej výroby syntetických vláken a fólií. Exportná výkonnosť chemickej produkcie daného regiónu dosahuje v priemere za skúmané obdobie 1995–1997 hodnotu 65 %, príčom nosným tovarom určeným na vývoz sú práve polyamidové vlákná a fólie. K základným charakteristikám odvetvia patrí značný stupeň podkapitalizácie s negatívnym vplyvom na rast exportnej konkurencieschopnosti v oblasti kvality výroby.

Košický kraj sa svoju produkciu v odvetví chemického priemyslu podieľa dlhodobo na tvorbe tržieb daného odvetvia hodnotou nepresahujúcou 4 %. Čažiskom výroby je produkcia základných výrobkov anorganickej a organickej chémie, priemyselných hnojiv, gumárenskej chemikálie a výbušnín. Exportná výkonnosť odvetvia chemickej produkcie Košického kraja dosahuje dlhodobo hodnotu takmer 70 % s vysokým stupňom kvality. Rozhodujúcou bariérou rozvoja je problém likvidity a zadlženia vlastného imania, ktoré sa viaže na obdobie rokov 1994–1995.

Hodnotu 3,18 % sa v priebehu obdobia 1993–1997 podieľal Banskobystrický kraj na celkovej tvorbe tržieb v chemickom priemysle. Z hľadiska tvorby tržieb má najvýznamnejšiu zastúpenie výroba liečiv, aminokyselín a priemyselných olejov. Export sa na celkových tržbách v priebehu obdobia 1995–1997 podieľal hodnotou nepresahujúcou 23 %. Pokrok v procese reštrukturizácie hlavných druhov výroby možno označiť za nedostatočný. Prevádzajúca vysoká energeticko – materiálová náročnosť, prí snahu zachovania s exportnej konkurencieschopnosti je jednou z príčin zhoršujúcich sa hospodárských ukazovateľov.

Najmenšou mierou sa na tvorbe tržieb v chemickom priemysle podieľa region Žilina, v ktorom bolo v skúmanom období realizovaných približne 2 % celoslovenského objemu. V rozhodujúcej miere sa na tvorbe tržieb v danom regióne podieľa výroba farmaceutických produktov, ktorých rastúca výkonnosť tak na domácom, ako aj vonkajšom trhu je spojená v prevažnej miere s pritomnosťou zahraničného kapitálu.

3.2.11.3 Drevospracujúci priemysel

Drevospracujúci priemysel je typickým predstaviteľom takého druhu výroby, ktorá stavia na báze výhod zo spracovania domácej suroviny, a preto je prie-

dzení, že dominantná pozícia v tvorbe tržieb patrí regiónu Banská Bystrica¹⁹. Tu sa výroba koncentruje predovšetkým do produkcie pilierskych výrobkov a fažby dreva. K menej zastúpeným výrobám patrí výroba s vyšším stupňom pridanej hodnoty. Táto sa sústredzuje predovšetkým na výrobu podlahovín, ktorých podiel na celkovej výrobe nepresahuje 15 %. Odvetvie drevospracujúceho priemyslu patrí k priemyselným odvetviám s nízkou exportnou výkonnosťou. V prípade regiónu Banskobystrického kraja sa táto dlhodobo pohybuje na úrovni okolo 13 %.

Nitriansky kraj sa aj napriek svojim nízkym prirodeným zdrojom surovin, po Banskej Bystrici radí medzi najaktívnejšie z hľadiska tvorby tržieb v drevospracujúcim priemysle. Na rozdiel od Banskej Bystrice, kde je fažiskom výroby primárne spracovanie drevnej hmoty, možno región Nitrianskeho kraja charakterizovať ako región s výraznou prevahou nábytkárskej výroby. Odbyt sa realizuje v objeme viac ako 85 % na vnútornom trhu. Z hľadiska vnútornej štruktúry možno podstatnú časť drevárskeho priemyslu považovať za diverzifikovanú s adekvatným zastúpením obchodnej činnosti.

Košický Tmavský kraj sa na celkových tržbách dosiahnutých v drevospracujúcim priemysle podielajú dlhodobo rovnakou mierou pohybujúcou sa na hranici 8 %. Drevospracujúci priemysel Košického kraja je tvorený drevárskou pravýrobou, fažbou dreva a pilierskou výrobou. Exportná aktivita sa koncentruje na výrobách s nižším stupňom pridanej hodnoty a na celkových tržbách sa podielá hodnotou okolo 20 %. Na rozdiel od Košického kraja sa výroba v rámci drevospracujúceho priemyslu koncentruje na finálne výrobky spotrebného charakteru. Exportná výkonnosť nábytkárskej produkcie presahuje dlhodobo úroveň 60 % a vnútornú štruktúru možno klasifikovať v prevažnej mieri ako reštrukturizovanú.

Podiel Bratislavského kraja na tvorbe tržieb v drevospracujúcim priemysle nepresahuje dlhodobo hranicu 5 %. Drevárska výroba je postavená na prvotnom spracovaní dreva, fažbe a predaju nespracovaných výrobkov. Výroba s vyšším stupňom pridanej hodnoty je zastúpená iba symbolicky.

Napriek relatívne silnej surovinovej základni je podiel Žilinského kraja na celkových tržbách dosiahnutých v drevospracujúcim priemysle v období 1993 až 1997 menej ako 3 %. Tažiskom produkcie je nábytkárska výroba, ktorej všeobecnu charakteristikou je silný stupeň podkapitalizovanosti.

¹⁹ Postavenie krajov z hľadiska zdrojov lesnej pôdy

kraj	lesné pozemky v tis. ha
BA	75
TT	65
TN	220
NR	96
ZA	373
BB	461
PR	440
KE	265

3.2.1.1.4 Elektrotechnický priemysel

Najvýznamnejším regiónom z hľadiska tvorby tržieb v elektrotechnickom priemysle je Žilinský kraj, ktorého podiel na celkových tržbách v danom odvetví dosahuje dlhodobo hodnotu takmer 40 %. Ide o tradičnú elektrotechnickú výrobu viažuciu sa na produkciu televíznych prijímačov. Ich produkcia sa na celkovej ekonomickej aktívite elektrotechnického priemyslu podieľa približne 50 %. Zostávajúca časť kapacít sa koncentruje na výrobu v oblasti telekomunikačnej techniky, v ktorej štruktúre sa približne 80 % kapacít spája so zahraničným kapitálom. Exportná výkonnosť daného odvetvia mierne presahuje 30 %, z čoho sa najvýraznejšie na realizovanom exporte v priebehu obdobia 1995–1997 podielajú výroby televíznych prijímačov a telekomunikačnej techniky.

Bratislavský kraj radí jeho aktivity, vyjadrené podielom na celkových tržbách v danom odvetví, na druhú pozíciu v rámci SR. Podstatná časť výrob, z hľadiska tvorby tržieb v odvetví, je previazaná so zahraničným kapitálom. Exportná výkonnosť týchto výrob sa pohybuje vysoko nad priemernú hodnotu 26,69 %, dosiahnutú v období 1995–1997. Z hľadiska štruktúry produkcie sa na celkových tržbách v objeme viac ako 78 % podieľa výroba káblov a vodičov, montáž a údržba elektrorozvodných zariadení. Najvyššia exportná výkonnosť je dosahovaná vo výrobe káblov a vodičov, ktorých technické parametre splňajú náročné podmienky európskeho trhu.

Elektrotechnický priemysel v Košickom kraji sa dlhodobo podieľa na tvorbe tržieb v tomto odvetví hodnotou približne 20 %. Odvetvie je pozitívne poznačené pôsobením zahraničného kapitálu alokovaného v rozsúhodzujúcej časti výroby. Táto sa na celkových tržbách odvetvia podieľa viac ako 75 % a ako pozitívny efekt možno označiť exportnú výkonnosť, ktorej hodnota presahuje 92 %. Z hľadiska štruktúry produkcie sa jedná predovšetkým o vývoj a výrobu elektromotorických systémov a komponentov pre prístroje pre domácnosť a automobilovú techniku. U ostávajúcej časti produkcie, ako je predovšetkým výroba, montáž a servis elektromotorov, je exportná výkonnosť výrazne nižšia a dosahuje priemernú hodnotu približne 10 %.

Prešovský kraj zabezpečuje dlhodobo tvorbu tržieb elektrotechnického priemyslu v objeme nad 6 % v rámci krajov SR. Všeobecne možno dané odvetvie v Prešovskom regióne charakterizovať ako tradičnú výrobu v oblasti telefónnych prístrojov, elektroinstalačného materiálu, vodomerov, plynomerov, elektrometrov a transformátorov. Výroba telefónnych prístrojov je negatívne ovplyvnená relativne silnou úrovňou podkapitalizovanosti, ktorá sa prejavuje v strate konkurenčieschopnosti tak na vnútornom, ako aj vonkajšom trhu. Výroba meracích prístrojov je tradičnou výrobou elektrotechnického priemyslu Prešovského kraja, ktorej konkurenčieschopnosť odráža priemerná hodnota exportnej výkonnosti pohybujúcej sa na hranici takmer 70 %.

Tržby v elektrotechnickom priemysle Trenčianskeho kraja sa na celkových tržbách odvetvia podielajú dlhodobo hodnotu približne 3 %. Štruktúra produkcie je reprezentovaná predovšetkým výrobou káblov a vodičov.

Tento druh výroby je spojený s pôsobením zahraničného kapitálu, ktorý sa prejavuje predovšetkým v pomerne vysokej exportnej výkonnosti prekračujúcej hranicu 75 %.

3.2.1.5 Hutníctvo

Hutníctvo je tradičným odvetvím slovenskej ekonomiky, ktoré je negatívne poznáčené dlhovrážajúcimi štrukturálnymi problémami a absenciou systematického riešenia v procese transformácie. Pretrvávajúci stav nadmerných kapacít, vysoká cenová citlivosť využívanej produkcie a silná podkapitalizovanosť odvetvia spôsobili, že v priebehu rokov 1995–1998 zaznamenalo hutníctvo kontinuálny pokles exportnej výkonnosti o viac než 50 %.

Rozhodujúcim miernou sa na ekonomickej aktívite v rámci odvetvia podieľa Košický kraj, ktorého podiel na celkových tržbách v odvetví presahuje priemernú hodnotu za obdobie 1993–1997 62 %. V rámci hutníckej výroby Košického kraja sa na celkových tržbách podieľa VSŽ Ocel, s.r.o., Košice hodnotou presahujúcou 96 %. Vývoj odvetvia teda v rozhodujúcej miere závisí od pokroku reštrukturalizácie spoločnosti a od aktivity investičných subjektov.

Druhým najsilnejším regiónom z hľadiska tvorby tržieb v hutníctve je Banskobystrický kraj, ktorého podiel na celkových tržbách v odvetví dlhodobo osciluje okolo hodnoty 25 %. Štruktúra produkcie, ktorej odbyt je takmer zo 60 % závislý od exportu, sa koncentruje predovšetkým na výrobu metalurgického a nemetalurgického oxida hlinitého, hlinitanu sodného a hydroxidov vápenatých, hlinita a uhliatkových materiálov, hutných výrobkov z hlinitka a jeho zlatín. Tento druh produkcie sa na celkovej hutníckej výrobe kraja podieľa takmer 70 %. Vývoj posledného obdobia poukazuje na pretrvávajúce štrukturálne problémy a neschopnosť ich riešenia vlastnými zdrojmi. Negatívny hospodársky výsledok, trvaly rast zadlženosť, obrovské úverové zafarbenie zisku sú hlavnými charakteristikami podnikovej sféry reprezentujúcej danú výrobu v Banskobystrickom kraji. Zvyšnú časť produkcie tvorí výroba rúr, ktorá v porovnaní s ostatnou produkciou v odvetví vykazuje pozitívne hospodárske výsledky a vysoký stupeň pridané hodnoty. Prevažná časť produkcie (cca. 80 %) je určená na export na vysokonáročné trhy.

Z hľadiska tvorby tržieb v hutníctve zastáva tretiu poziciu Žilinský kraj, ktorý sa na celkových tržbách podieľa dlhodobo hodnotou presahujúcou 6 %. Výrobu reprezentuje akciová spoločnosť Oravské ferozilatinárske závody, a.s., Isťabné, ktorá je výrobcom základných druhov ferozilatin a plnených profilov. Rozhodujúca časť produkcie (takmer 90 %) je určená na export. Spoločnosť možno hodnotiť ako podkapitalizovanú, čoho dôsledkom je vysoká energetická náročnosť produkcie, nízka efektivita výroby a silná úverová zafarbenosť.

Trnavský kraj sa na celkových tržbách dosiahnutých v hutníctve v období 1993–1997 podieľa v priemere hodnotou nad 4 %. Čažiskom produkcie je výroba drôtov, výrobkov z drôtov a oceľových kordov, ktorých exportná výkonnosť za obdobie 1995–1997 dosahuje priemernú hodnotu viac ako 32 %. Výroba

je negatívne ovplynená zlou finančnou situáciou a pomerne nízkou úrovňou pokroku v procese transformácie.

Trenčiansky región je z hľadiska podielu na celkových tržbách v hutníckej výrobe najslabším krajom. Jeho podiel dlhodobo nepresahuje hranicu 1 %. Výrobnú štruktúru možno označiť ako reštrukturalizovanú spojenú so zahraničným kapitálom. Produkcia sa v prevažnej miere koncentruje na výrobu jemných plechových obalov a úzavrov na poháre, ktoréj odbyt je v objeme viac ako 32 % zabezpečený exportom.

3.2.1.6 Obuvnícky priemysel

Obuvnícky priemysel je takým druhom výroby, ktorý je poznačený predimenzovanosťou kapacít z čias centrálneho plánovania a nedostatočným investičným zázemím, potrebným na modernizáciu. Strata tradičných trhov východnej Európy znamenala pre obuvnícky priemysel aj stratu konkurenčioschopnosti na vnútornom, ako aj vonkajšom trhu.

Tradične najsilnejším regiónom v obuvníckej výrobe je Trenčiansky kraj, ktorého podiel na celkových tržbách v odvetví dosahuje dlhodobo hodnotu takmer 63 %. Rozhodujúcim reprezentantom odvetvia je Cebo Holding Slovakia, a.s., Partizánske, ktorého reštrukturalizácia je v podstatnej miere závislá prekonania dlhotrvajúcich problémov spojených s finančnou likviditou, potrebnou na financovanie investičných, ale aj prevádzkových aktivít. Rast celého odvetvia v regióne je takmer v plnej miere závislý od zvládnutia súčasných ekonomických problemov a stupňa pokroku v procese transformácie podniku.

Druhým najsilnejším regiónom z hľadiska tvorby tržieb v priebehu rokov 1993–1997 v obuvníckom priemysle, je Prešovský kraj. Tento sa na celkových tržbách dlhodobo podieľa hodnotou presahujúcou 25 %. Jednotlivé výroby nemôžu považovať za dostatočne reštrukturalizované a transformované, čoho dôsledkom je ich znižujúca sa ekonomická výkonnosť. Z hľadiska štruktúry produkcie sa jedná o výrobu obuvi, ktorej odbyt je prevažnej miere realizovaný prostredníctvom exportu.

V regióne Žilinskeho kraja je obuvnícky priemysel zastúpený obuvníckou, kožiariskou a garbiarskou výrobou. Podobne ako v predchádzajúcich regiónoch, možno obuvnícky priemysel v kraji označiť za problematický z pohľadu procesu reštrukturalizácie a adaptácie výrobných subjektov. Dôsledkom silnej podkapitalizácie, zastaraných technologických zariadení, zaznamenáva odvetvie trvalý pokles s následkom negatívneho hospodárskeho výsledku.

3.2.1.7 Polygrafický priemysel

Polygrafický priemysel je vo veľkej miere koncentrovaný v Trnavskom kraji. Jeho podiel na celkových tržbách v odvetví za obdobie 1993–1997 presahuje 60 %. Čažiskom produkcie je koncentrované do výroby obalov a baliacich materiálov, ktorých úroveň z hľadiska technologického vybavenia možno považovať

za konkurencieschopnú na vnútornom, ale i vonkajšom trhu. Podiel exportu na celkových tržbách dosiahnutých v odvetví a kraji v období 1995–1997, nepresahuje priemernú hodnotu 10 %.

Ak možno Trnavský kraj označí ako centrum pre výrobu obalov a baliacich materiálov, tak Bratislavský kraj je možné charakterizať ako centrum tlačiarenskej výroby. Podiel Bratislavského regiónu na celkových tržbách odvetvia, dosiahnutých v období 1993–1997, sa pohybuje okolo hodnoty 18 %. Z hľadiska štruktúry produkcie, sa jedná v prevažnej miere o tlačiarenskú činnosť spojenú s vydávaním periodickej tlače a iných tlačovín. Produkcia sa v prevažnej miere (cca 70 %) orientuje na domáci trh.

Polygrafický priemysel v Žilinskom kraji je reprezentovaný tlačiarenskou výrobou, ktorej štruktúru možno považovať za transformovanú. V priebehu časového intervalu 1995–1997 tvoril export viač ako 1/3 celkového odbytu, čo možno v podmienkach slovenského polygrafického priemyslu považovať za nadpriemernú hodnotu. Problematickým, z hľadiska ďalšieho vývoja, sa javí byt relativne vysoký stupeň zadĺženosťi, ktorý v dohľadnej dobe možno považovať za významnú bariéru rozvoja.

Polygraficky priemysel v regiónoch Banská Bystrica a Nitry sa na celkových tržbách dosiahnutých v tomto odvetví dlhodobo pohybuje na úrovni okolo 2 %. Z hľadiska štruktúry produkcie sa jedná v rozhodujúcej miere o výrobu spojené s vydávaním periodickej tlače pre lokálne cieľové skupiny.

3.2.1.1.8 Potravinársky priemysel

Objem potravinárskej produkcie je z pohľadu regiónov SR daný počtom obyvateľov, disponibilitou surovinových zdrojov a ekonomickej výkonnostiou na úrovni regiónu. Odbyt je v objeme presahujúcim 95 % určený domácomu spotrebiteľovi. Exportná časť produkcie sa viaže na výrobu specialít v oblasti spracovania mlieka, výroby piv a produkcie cukrovinek v podnikoch, ktoré sú v prevažnej miere spojené so zahraničným kapitáлом.

Nositelom výrazne nadpriemerných hodnôt vo všetkých spomenutých faktورoch je Bratislavský kraj, ktorý sa na celkových tržbách v potravinárskom priemysle podieľa dlhodobo hodnotou približne 45 %, čo je zhruba o 400 % viac ako druhý najsielnejší región. Táto dominantná koncentrácia je daná tým faktom, že Bratislavský kraj má najvyššiu hustotu obyvateľstva, najvyššiu ekonomickú výkonnosť a najvyššiu disponibilitu surovinových zdrojov zabezpečenú rozvinutou technickou infraštruktúrou. Rozvinutosť infraštruktúry sa prejavuje predovšetkým vo výrobe cigariet a tabakových výrobkov, výrobe rastlinných olejov a tukov, ktoré zabezpečujú približne polovicu tržíb potravinárskeho priemyslu Bratislavského kraja. Ďalšími výrobami potravinárskeho priemyslu sú výroba cukrovinek, trvanlivého pečiva, nealkoholickej nápojov, mliečnych výrobkov, mäsa a mäsových výrobkov, hroznového vína. Osobitý charakter Bratislavského regiónu je dany i najvyšším zastúpením zahraničného kapitálu alokovaného v potravinárskom priemysle SR, ktorého príčiny možno hľadať vo výnimocnom

postavení Bratislavy tak z hľadiska ekonomickej výkonnosti, ako aj nadregionálneho významu.

Trnavský región sa na celkových tržbách v potravinárskom priemysle podieľa dlhodobo hodnotou presahujúcou 12 %. Z hľadiska štruktúry produkcie je v Trnavskom kraji koncentrovaná hlavné výroba písničnej a ražnej muly, cukrovinná výroba, ktorá sa na celkových tržbách odvetvia na úrovni kraja podieľajú dlhodobo hodnotou viac ako 66 %. Významné zastúpenie vo výrobnej štruktúre patrí výrobe mäsa a mäsových výrobkov.

V Košickom regióne je koncentrovaná živočišná výroba na báze spracovania prevažne hidinového mäsa a mlieka. Tržby dosiahnuté v odvetví za obdobie 1993–1997 tvoria viac ako 9 % celkových tržíb odvetvia SR.

Približne rovnaký podiel na tržbách ako Košický kraj dosahuje Nitriansky región. Na základe štruktúry výrobných kapacít možno konštatovať, že v Nitrianskom kraji sú zastúpené, tak výroby na báze spracovania rastlinných, ako aj živočišných produktov. Významné zastúpenie v odvetví má aj pivovarnická výroba, ktorá zabezpečuje takmer 1/3 celkových tržíb odvetvia. Tradičné výroby, predovšetkým hydinárske podniky, možno charakterizovať ako podkapitalizované s vysokým podielom cudzích zdrojov.

Odvetvie potravinárskeho priemyslu v Trenčianskom kraji je charakteristické výrobou cukrovinek, mliečnych výrobkov a alkoholu. V odvetví je alokovaný aj zahraničný kapitál, ktorého pôsobenie vzhľadom na dosahovaný export a celkové tržby zväčša vo výrobe cukrovinek možno označiť za pozitívne.

Potravinársky priemysel Žilinského kraja sa na celkových tržbách odvetvia v SR podieľa dlhodobo hodnotou okolo 7 %. Z hľadiska štruktúry sú dominantnými výrobami na báze spracovania hidiny a mlieka, ako aj výroba alkoholu.

Potravinársky priemysel Banskobystrického kraja je v prevažnej miere tvorený výrobou na báze spracovania mäsa. Tento druh výroby dosahuje dlhodobo pozitívny hospodársky výsledok a je fažiskom odvetvia, ktorého tržby sa na celkových tržbách potravinárskeho priemyslu SR podieľajú hodnotou nad 6 %.

Prešovský región je z pohľadu odvetvia potravinárskej produkcie poznáčený negatívnym hospodárskym vývojom vo väčšine prevádzok, ktorá sa prejavuje prehľadom negatívneho hospodárskeho výsledku a zadlženia. Takyto vývoj sia dotýka predovšetkým predaja a výroby mraziarenských výrobkov a mliekárenskej výroby.

3.2.1.1.9 Sklársky priemysel

Odvetvie sklárskeho priemyslu patrí k tradičným výrobám v rámci priemyselnej produkcie SR, s nadpriemernou exportnou výkonnosťou a mierou pridanej hodnoty. Jej fažisko je koncentrované v oblasti Trnavského a Trenčianskeho regiónu, ktorých podiel na výrobených tržbách v odvetví je dlhodobo viac ako 88 %. Výroba sa vo väčšej miere orientuje na sklo technického charakteru a produkcia úžitkového a ozdobného skla tvorí z hľadiska vytvorených tržíb v priebehu obdobia 1993–1997 skôr doplnkový program.

za konkurencieschopnú na vnútornom, ale i vonkajšom trhu. Podiel exportu na celkových tržbách dosiahnutých v odvetví a kraji v období 1995–1997, nepresahuje priemernú hodnotu 10 %.

Ak možno Trnavský kraj označiť ako centrum pre výrobu obalov a baliacich materiálov, tak Bratislavský kraj je možné charakterizať ako centrum tlačiarenskej výroby. Podiel Bratislavského regionu na celkových tržbách odvetvia, dosiahnutých v období 1993–1997, sa pohybuje okolo hodnoty 18 %. Z hľadiska štruktúry produkcie, sa jedná v prevažnej miere o tlačiarenskú činnosť spojenú s vydávaním periodickej tlače a iných tlačoviň. Produkcia sa v prevažnej miere (cca 70 %) orientuje na domáci trh.

Polygrafický priemysel v Žilinskom kraji je reprezentovaný tlačiarenskou výrobou, ktorej štruktúru možno považovať za transformovanú. V priebehu časového intervalu 1995–1997 tvoril export viac ako 1/3 celkového odbutia, čo možno v podmienkach slovenského polygrafického priemyslu považovať za nadpriemernú hodnotu. Problematickým, z hľadiska ďaľšieho vývoja, sa javí byť relativne vysoký stupeň zadielenosti, ktorý v dohľadnej dobe možno považovať za významnú bariéru rozvoja.

Polygrafický priemysel v regiónoch Banská Bystrica a Nitra sa na celkových tržbách dosiahnutých v tomto odvetví dlhodobo pohybuje na úrovni okolo 2 %. Z hľadiska štruktúry produkcie sa jedná v rozhodujúcej miere o výrobu spojené s vydávaním periodickej tlače pre lokálne cieľové skupiny.

3.2.1.1.8 Potravinársky priemysel

Objem potravinárskej produkcie je z pohľadu regiónov SR daný počtom obyvateľov, disponibilitou surovinových zdrojov a ekonomickej výkonnostou na úrovni regiónu. Odbyt je v objime presahujúcom 95 % určený domácomu spotrebiteľstvu. Exportná časť produkcie sa viaže na výrobu špecialít v oblasti spracovania mlieka, výrobu piva a produkcie cukrovinek v podnikoch, ktoré sú v prevažnej miere spojené so zahraničným kapitáлом.

Nositelom výrazne nadpriemerných hodnôt na všetkých spomenutých faktورoch je Bratislavský kraj, ktorý sa na celkových tržbách v potravinárskom priemysle podielal dlhodobo hodnotou približne 45 %, čo je zhuba o 400 % viac ako druhý najsilnejší región. Táto dominantná koncentrácia je daná tým faktom, že Bratislavský kraj má najvyššiu hustotu obyvateľstva, najvyššiu ekonomickú výkonnosť a najvyššiu disponibilitu surovinových zdrojov zabezpečenú rozvinutou technickou infraštruktúrou. Rozvinutosť infraštruktúry sa prejavuje predovšetkým vo výrobe cigariet a tabakových výrobkov, výrobe rastlinných olejov a tukov, ktoré zabezpečujú približne polovicu tržieb potravinárskeho priemyslu Bratislavského kraja. Ďalšími výrobami potravinárskeho priemyslu sú výroba cukrovinek, trvanlivého pečiva, nealkoholických nápojov, mliečnych výrobkov, mäsa a mäsových výrobkov, hronzového vína. Osobitý charakter Bratislavského regiónu je dany i najvyšším zastúpením zahraničného kapitálu alokovaného v potravinárskom priemysle SR, ktorého príčiny možno hľadať vo výnimcočnom

postavení Bratislavu tak z hľadiska ekonomickej výkonnosti, ako aj nadregionálneho významu.

Trnavský regón sa na celkových tržbách v potravinárskom priemysle podielal dlhodobo hodnotou presahujúcou 12 %. Z hľadiska štruktúry produkcie je v Trnavskom kraji koncentrovaná hlavná výroba pšenicnej a ražnej múky, cukrovarnická výroba, ktoré sa na celkových tržbách odvetvia na úrovni kraja podielajú dlhodobo hodnotou viac ako 66 %. Významné zastúpenie vo výrobnej štruktúre patrí výrobe mäsa a mäsových výrobkov.

V Košickom regióne je koncentrovaná živočišná výroba na báze spracovania prevažne hydínového mäsa a mlieka. Tržby dosiahnuté v odvetví za obdobie 1993–1997 tvoria viac ako 9 % celkových tržieb odvetvia SR.

Približne rovnaký podiel na tržbách ako Košický kraj dosahuje Nitriansky regón. Na základe štruktúry výrobných kapacít možno konštatovať, že v Nitrianskom kraji sú zastúpené, tak výroby na báze spracovania rastlinných, ako aj živočišných produktov. Významné zastúpenie v odvetví má aj pivovarnická výroba, ktorá zabezpečuje takmer 1/3 celkových tržieb odvetvia. Tradične výroby, predovšetkým hydínarske podniky, možno charakterizovať ako podkapitalizované s vysokým podielom cudzích zdrojov.

Odvetvie potravinárskeho priemyslu v Trenčianskom kraji je charakteristické výrobou cukrovinek, mliečnych výrobkov a alkoholu. V odvetví je alokovaný aj zahraničný kapitál, ktorého pôsobenie vzhľadom na dosahovaný export a celkové tržby zväčša vo výrobe cukrovinek možno označiť za pozitívne.

Potravinársky priemysel Žilinského kraja sa na celkových tržbách odvetvia v SR podielal dlhodobo hodnotou okolo 7 %. Z hľadiska štruktúry sú dominantné výroby na báze spracovania hydry a mlieka, ako aj výroba alkoholu.

Potravinársky priemysel Bansko bystrického kraja je v prevažnej miere tvorený výrobou na báze spracovania mäsa. Tento druh výroby dosahuje dlhodobo pozitívny hospodársky výsledok a je fažiskom odvetvia, ktorého tržby sa na celkových tržbách potravinárskeho priemyslu SR podielajú hodnotou nad 6 %.

Prešovský regón je z pohľadu odvetvia potravinárskej produkcie poznačený negatívnym hospodárskym vývojom vo väčšine prevádzok, ktorá sa prejavuje prehľbovaním negatívneho hospodárskeho výsledku a zadielenia. Takyto vývoj sa dotýka predovšetkým predaja a výroby mraziarenských výrobkov a mliekárenskej výroby.

3.2.1.1.9 Sklársky priemysel

Odvetvie sklárskeho priemyslu patrí k tradičným výrobám v rámci priemyselnnej produkcie SR, s nadpriemernou exportnou výkonnosťou a mierou pridanéj hodnoty. Jej fažisko je koncentrované v oblasti Trnavského a Trenčianskeho regiónu, ktorých podiel na vytvorených tržbách v odvetví je dlhodobo viac ako 88 %. Výroba sa vo väčšej miere orientuje na sklo technického charakteru a produkcia užívateľského a ozdobného skla tvorí z hľadiska vytvorených tržieb v priebehu obdobia 1993–1997 skôr doplnkový program.

V priebehu spomenutého obdobia boli v Trenčianskom a Trnavskom kraji vytvorené tržby, ktoré zodpovedajú viac ako 94 % celoslovenského objemu v odvetvi. Z toho približne 50 % pripadá na výrobu sklenených víkien a výrobkov z nich, ktorá je sústredená v okrese Trnava. Ide o o plne adaptovanú výrobu s vysokým podielom pridanéj hodnoty a pomerne výraznou exportnou výkonnosťou, ktorá prekračuje priemernú úroveň 54 %, dosiahnutú počas obdobia 1995–1997. Približne 32 % pripadá na výrobu obalového skla, ktorá je sústredená v Trenčianskom kraji. Ostatná časť výroby pripadá na výrobu úžitkového skla, ktorá je lokalizovaná taktiež v Trenčianskom kraji. V priebehu výroby obalového skla možno konštatovať, že sa jedná o výrobu vo väčšej miere adaptovanú s plnou orientáciou produkcie pre potreby domáceho trhu. Výroba úžitkového skla nezaznamenala v priebehu obdobia posledných 4 rokov výraznejšie úspechy v umiestňovaní produkcie na vonkajších trhoch. Napriek trvalému rastu tržieb dochádza v danej výrobe ku kontinuálnemu poklesu zisku, čo je dôsledkom výraznejšieho nárastu úverových zdrojov v poslednom období, ktorých použitie možno spájať procesom modernizácie výroby.

Sklošký priemysel Bratislavského kraja možno v porovnaní s predchádzajúcimi regiónmi SR hodnotiť ako rádovo menej výkonný. Tržby dosiahnuté vo výrobe technického skla (výroba olovnatých trubic, výroba keramických frít, výroba izolačných materiálov, laboratórneho a dekoráčného skla) za obdobie 1993–1997 sa na celkových tržbách odvetvia podielajú hodnotou len okolo 5 %. Bratislavský výrobu možno celkovu hodnotu pozitívne tak z hľadiska dlhodobého hospodárskeho výsledku (trvalý rast tržieb a zisku), ako aj exportnej výkonnosti (rast od roku 1997 na úroveň cca. 20 %).

3.2.1.1.10 Výroba nekovových minerálnych výrobkov

Výroba nekovových minerálnych výrobkov reprezentuje výrobu stavebných hmôt, ktorá je schopná konkurovať na báze výhod zo spracovania domácich surovín. Z prevažnej časti je produkcia odvetvia závislá od domáceho dopytu, ktorý je generovaný vývojom v oblasti stavebnictva. Vývoz produkcie priemyslu nekovových minerálnych výrobkov sa v priebehu obdobia 1995–1997 podielal na celkových tržbách odvetvia priemernou hodnotou približne 21 %. Tovarová štruktúra exportnej výroby sa koncentruje predovšetkým na bázické výrobky na základe spracovania lokálnej suroviny.

Najvyšší podiel na tržbách vytvorených v odvetvi dlhodobo vykazuje región Banska Bystrica. Jej podiel sa dlhodobo pohybuje na úrovni viac ako 31 %. Z hľadiska štruktúry produkcie viac ako 75 % tvorí produkcia stavebných materiálov s výššim stupňom pridanéj hodnoty a takzvaných špecialít (výrobky na báze spracovania čadičovej vlny, progresívne murovacie materiály, žiaruvzdorné stav. hmoty). Výraznejšiu exportnú výkonnosť (58,12 %) vykazuje dlhodobo výroba žiaruvzdorných bázických stavebných hmôt.

Košický kraj je v oblasti výroby nekovových minerálnych výrobkov charakteristický predovšetkým výrobou žiaruvzdorného betónu, dlaždic a obkladačiek.

Ostatnú časť produkcie tvorí výroba cementu a slinku, ktorá sa na celkových tržbách odvetvia podielia dlhodobo priemernou hodnotou okolo 17 %. Na rozdiel od ostatných druhov výroby možno tento druh produkcie označiť ako exportne výkonné. Podiel exportu na celkových tržbách danej produkcie v priebehu obdobia 1995–1997 podielal hodnotu presahujúcu 62 %.

Priemysel stavebných hmôt Bratislavského kraja možno zaradiť do skupiny výkonnnejších regiónov, keď jeho podiel na celkových tržbách odvetvia dlhodobo dosahuje hodnotu okolo 22 %. V prevažnej miere sa jedná o výrobu cementu a vápna, koncentrovaného v okrese Rohožník. Exportná výkonnosť výroby zaznamenávala v priebehu obdobia 1993–1997 kontinuálny rast a jej priemerná hodnota za spomenuté obdobie dosahovala približne 40 %.

Tržby dosiahnuté v priemysle nekovových minerálnych látok v Trenčianskom, Žilinskom i Nitrianskom kraji sa za obdobie 1993–1997 podielali na celkových tržbách odvetvia hodnotou približne 17 %. V prevažnej miere ide o výrobu bázických stavebných materiálov, z ktorých prevládajú výroba slinku, mletých vápencov, mletej trosky, cementov a výrobkov na báze cementov. Ich podiel na celkovej výrobe, výjadrenej v kumulatívnych tržbách za odvetvie v jednotlivých krajoch, predstavuje v priemere viac ako 60 % s koeficientom exportnej výkonnosti na úrovni 17,6 %. Z pohľadu exportnej výkonnosti, najvyššiu hodnotu vykazuje Nitriansky kraj vo výrobe keramických výrobkov pre technické účely, ktorej hodnota dosahuje v priemere takmer 60 %.

3.2.1.1.11 Strojárenský priemysel

Strojárenstvo v SR môžeme charakterizať ako priemyselné odvetvie s vysoko predimenzovanými výrobnými kapacitami, vysokou úrovňou prezamestnanosti, silným stupňom podkapitalizácie, vysokou úverovou zaľaženosťou a slabou konkurenčioschopnosťou. Nízky pokrok v procese reštrukturizácie je zapríčinený absenciou zahraničného kapitálu vo väčšine prevádzok, v ktorých sa nachádzajú zastarané, často jednoúčelové výrobne zariadenia. Vývoj v poslednom období potvrdil silný stupeň citlivosti strojárskej výroby na globálne konjunktúrálne výkyvy.

Roky 1997 a 1998 znamenali pre strojárenský priemysel SR určité oživenie tak na úrovni výroby, ako aj na úrovni vyzevanej produkcie²⁰. Za príčinami tohto rastu možno hľadať ukončenie recesie na relevantných trhoch a zdynamizovanie domáceho dopytu. Z hľadiska štruktúry sa najdynamickejší rast dotýkal produkcie výrobkov vyshej finality s nadpriemernou hodnotou pridanou spracovaním²¹.

²⁰ HDP v stálych cenách, vytvorené v odvetvi strojárenského priemyslu, zaznamenalo v roku 1998 nárasť oproti roku predchádzajúcemu o 17,2 %

²¹ Výraznejší rast exportu v roku 1998 dosiahli v porovnaní s rokom 1997, podľa colného sadzobnika HS-2, nasledovné komodity: Vozidlá a ďalšie ako kolajové, ich časti a príslušenstvo (101,21 %), Zbrane, streľivo a ich časti a sučiastky (87,77 %), Lode, číny a plávavúce konštrukcie (20,93 %), Železničné a električkové lokomotívy a vozne (19,38 %).

Bratislavský kraj reprezentuje región, ktorý najvýraznejšie charakterizuje pokrok v procese reštrukturalizácie strojárenstva na Slovensku. Jej podiel na celkových tržbách dosahovaných v danom odvetví presahuje 50 % a z hľadiska exportnej výkonnosti dosahuje najvyššiu hodnotu (za obdobie 1995–1997 viac ako 39 %). Pozitívny vplyv na daný vývoj má prítomnosť zahraničného kapitálu alokovaného predovšetkým vo výrobe automobilov a príslušenstva a vo výrobe bielej techniky. Napriek tomu, že strojárensú výrobu Bratislavského kraja možno z hľadiska pokroku v procese reštrukturalizácie hodnotiť ako najpokročilejšiu, nemožno jej štruktúru považovať za plne adaptovanú.

Trenčiansky kraj je druhým najrýchlejším regiónom z hľadiska tvorby tržieb v priebehu obdobia 1993–1997, keď sa jeho podiel pohyboval na hranici prekračujúcej 14 %. Tento región je vo všeobecnosti silne poznátený neriešením štrukturálnych problémov strojárenstva. Väčšina podnikov tohto kraja v sektore danej výroby zaznamenáva zhoršenie hospodárskeho výsledku a následný rast podielu cudzích zdrojov.

Podobný podiel na tržbách ako v Trenčianskom kraji, má aj strojárensá výroba Nitrianskeho regiónu (cca. 13 %). Z hľadiska štruktúry produkcie možno použiť i analogickú charakteristiku, týkajúcu sa pokroku v procese reštrukturalizácie. Určité znaky oživenia, ktoré z hľadiska podielu na celkových tržbách majú skôr sekundárny význam, zaznamenávajú prevádzky, participujúce vo forme subdodávok pre automobilový priemysel²². Podstatný význam pre rozvoj strojárenstva v regióne má výroba lodí v okrese Komárno. Ich celkový podiel na tržbách regiónu sa dlhodobo pohybuje na hranici takmer 35 %. Ďalší druh strojárskej produkcie možno taktiež považovať za najvýraznejšieho predstaviteľa exportnej výroby, keď jej odbyt je v dlhodobom priemere v podstatnej časti²³ realizovaný mimo trh SR. Klúčovým momentom pre strojárenstvo celého regiónu je vstup stratégických investorov formou technologických a kapitálovych investícii.

Strojársky priemysel v Žilinskom kraji možno charakterizovať ako výrazne podkapitalizovaný s kontinuálne klesajúcim objemom výroby a vysokým stupňom úverového záfarenia. Podstatnými výrobami sú byvale podniky skupiny ZTS a podniky ktorých majoritnými akcionármi sú spoločnosti s rozhodujúcim vplyvom štátu. Ostatné výrobné prevádzky disponujú zastaranými technologickými zariadeniami, ktoré sú jednou z príčin nízkej exportnej výkonnosti odvetvia (menej ako 9 %).

Viac ako polovica tržieb zo stojárskej výroby (cca. 64 %) v Prešovskom kraji prípadá na výrobu koľajových vozidiel pre nákladnú a osobnú dopravu a diely pre koľajové vozidlá. Táto výkonnosť nadpriemernú výkonnosť v oblasti exportnej výroby (v roku 1998 82 %), ktorá je z 86,8 % umiestňovaná na náročných tr-

hoch EÚ. Problematický, ale nie kritický je problém dlhodobej likvidity. Väčšiu zostávajúcej produkcie možno charakterizať ako zastaranú a nekonkurenčioschopnú, vykazujúcu kontinuálne zhoršovanie hospodárskeho výsledku.

Banskobystrický región reprezentuje kraj s miernym pokrokom v procese reštrukturalizácie. Približne 70 % podnikov dosahuje pozitívnu hospodársku výsledok s takmer 40 % exportnou výkonnosťou. V priebehu posledných dvoch rokov nastal v kraji aj určitý pozitívny posun v smere pôsobenia zahraničného kapitálu. Tento je alokovaný vo väčšej miere vo výrobe hydraulických žeriavov a oceľových konštrukcií, výrobe kovových hadia a výrobe automobilových súčiastok. Ostatávajúca časť produkcie, koncentrujúca sa na výrobu manipulačných zariadení sa nachádza v stave dlhodobej finančnej krízy.

Trnavský kraj možno z pohľadu súčastného stavu strojárenstva hodnotiť ako pokročilý v stave reštrukturalizácie produkcie. Takmer 90 % výroby dosahuje dlhodobo pozitívnu hospodársku výsledok, ktorého jadrom sú technológie závisiace zelezničných vozínov a ich servis, užitočné automobily, komponenty pre automobilový priemysel.

Košický kraj z hľadiska celoslovenského významu v oblasti strojárenstva zaujíma, so svojim podielom menším ako 1 %, poslednú poziciu. Proces reštrukturalizácie nemôžno v tomto regióne označiť ako pokročilý, čomu zodpovedá aj negatívny vývoj vo väčšine podnikov, ktorých výrobná aktivita smeruje strojárenskej zariadení s nedostatočnou konkurenčioschopnosťou tak na domácom, ako aj zahraničnom trhu.

3.2.1.1.12 Textilný a odevný priemysel

Textilný priemysel je exportne orientovaný odvetvím stavajúcim na konkurenčioschopnosti na báze nízkych mzdrových nákladov. Ide o predovšetkým o výrobky spotrebného charakteru, ktoré obsahujú vyšší stupeň pridanéj hodnoty. Napriek kontinuálному poklesu hospodárskeho výsledku u väčšiny podnikov, dochádza k dynamickému rastu exportu, ktorý je v podstatnej miere umiestňovaný na trhoch EÚ (73,4 % v roku 1997). Tento pohyb naznačuje taký posun v procese reštrukturalizácie, v ktorom vo všeobecnosti pretvárajú neefektívne výrobné prevádzky s minimálnou dostupnosťou lacných finančných zdrojov.

Dominantné postavenie, z hľadiska tvorby tržieb, patri Trenčianskemu kraju, ktorého podiel na celkových tržbách odvetvia dlhodobo osciluje na hranici prekračujúcej 35 %. Ide o región s tradičnou výrobnou základňou, koncentrujúcou sa na výrobu pánskej a dámskej konfekcie a výrobu hľaváckych tkanín. Ich exportná výkonnosť sa pohybuje na úrovni 46 % a za hlavnú bariéru rozvoja možno považovať zhoršujúcu sa situáciu v oblasti likvidity a prístupu k dlhodobym finančným zdrojom, ktorá sa prejavuje prehľbovaním straty vo väčšine podnikov.

Približne polovičnú úroveň dosiahnutej v tvorbe tržieb v Trenčianskom kraji, dosahuje textilný a odevný priemysel Žilinského kraja. Z hľadiska štruktúry produkcie sa v prevažnej miere jedná o výrobu tkanín a ostatných textilných polo-

²² väčšinou sa jedná o výrobu lisovaných komponentov pre automobilový priemysel a výrobu kábelových zväzkov

²³ cca. 75 %, čo je viac ako trojnásobná hodnota exportnej výkonnosti strojárenstva v regióne

tovarov. Exportná výkonnosť kraja v odvetví sa v priemere za obdobie rokov 1995–1997 poohybuje na úrovni viac ako 30 %. Hospodársku situáciu z pohľadu podnikovej sféry charakterizuje zhoršujúca sa situácia v oblasti hospodárskeho výsledku.

Najväčšie výrobne prevádzky v Prešovskom kraji, ktorých podiel na celkových tržbách, v období rokov 1995–1997 dosahuje hodnotu približne 13%, sú v plnej mierе postihnuté dôsledkami zdedených neefektívnych výrobných štruktur a nevýrazného pokroku v procese ich reštrukturalizácie. Napriek prehľadujúcemu sa negatívnemu hospodárskemu výsledku a stúpajúcemu podielu cudzích zdrojov väčšiny týchto podnikov, možno dosiahať úroveň exportnej výkonnosti (cca. 30 %) hodnotiť pozitívne. Takisto pozitívne možno hodnotiť hospodársky vývoj menších, novoznáknutých podnikov s výrazným podielom zahraničného kapitálu a jednoznačnou exportnou orientáciou (70 % exportná produkcia). Ich podiel však na celkových tržbách odvetvia v kraji nepresahuje úroveň 10 %.

Banskobystrický kraj je z pohľadu textilnej a odevnej produkcie charakteristicky pomere vysokou miere vyewzenej produkcie, ktorá sa na celkových tržbách podieľa dlhodobo hodnotou viac ako 40 %. Mierny klesajúci objem výroby sa odzrkadluje aj v poklese exportnej produkcie, ktoré majú rozhodujúci vplyv aj na zhoršujúci sa hospodársky výsledok väčšiny podnikov. Perspektívne sú z hľadiska ďalšieho vývoja menšie prevádzky, koncentrujúce sa na výrobu produktov s výšším stupňom finalizácie (konfekcia, vlnárske textilia).

Vývoj textilného a odevného priemyslu v Nitrianskom regióne možno za posledné obdobie hodnotiť z hľadiska pokroku v procese transformácie skôr negatívne. Prehľadujúca sa strata najvýznamnejších podnikov a klesajúce vývozy sú hlavnou charakteristikou odvetvia z pohľadu podnikovej sféry. Na potrebu riešenia dlhodobych problémov finančného charakteru upozorňuje aj fakt, že odbyt bol v priemere za obdobie 1995–1997 závislý v objeme viac ako 45 % od exportu.

Podiel Bratislavského a Trnavského kraja na celkových tržbách odvetvia v rámci SR nepresahuje hranicu 6 %. Vo všeobecnosti možno odvetvie v týchto regiónoch charakterizať ako exportne orientované (v rozsahu neprekračujúcom približne 40 %). Väčšina výrobných prevádzok dosahuje mierny zisk s klesajúcim trendom.

3.3 Stavebnictvo

Stavebnictvo v SR je predstaviteľom odvetvia, ktorého rozvoj je závislý od dopytu, generovaného ekonomickým rastom a investičnými projektami, ktoré v do terajšom vývoji boli prevažne na úrovni verejného sektora. Približne 95 % celkovej stavebnej výroby je realizovaných na vnútornom trhu, ktorý je rozhodujúcim faktorom pre vývoj a štruktúru odvetvia. Jeho podiel na tvorbe HDP v období 1995 až 1998 osciloval v rozmedzi 4,1 až 4,7 percenta. Po období ekonomického rastu, dochádza k poklesu dynamiky rastu objemu staveb-

nej produkcie. Za príčinami poklesu stavebnej produkcie v roku 1998 možno hľadať čiastočné zastavenie realizácie výstavby technickej infraštruktúry, ako aj pokračujúcu stagnáciu vo verejnej výstavbe. Výraznou mierou sa na tomto poklesе podieľa aj celková recesia v oblasti stavebnictva, spôsobená poklesom ekonomickej rasty v danom období.

Základnú informáciu o postavení krajov SR z aspekta stavebnictva poskytuje tabuľka 16.

tabuľka 16 Stavebná produkcia na obyvateľa v krajoch SR v tis. Sk

Kraj	1997	1998
Bratislavský	38,0	38,0
Trnavský	10,5	11,3
Trenčiansky	9,5	10,8
Nitriansky	8,2	8,3
Žilinský	15,6	16,7
Banskobystrický	7,6	8,5
Prešovský	8,9	9,2
Košický	12,7	13,4
SR spolu	13,6	14,2

Poznámka: Výpočet podľa : Štatistická ročenka Slovenskej republiky 1998, ŠÚ SR Bratislava 1998. Vybrane údaje o regiónoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999. Pri výpočte sa používa obyvateľstvo k 31. 12. .

Dominantné postavenie z hľadiska objemu stavebnej produkcie patri Bratislavskému kraju, na ktorého území objem stavebnej produkcie na obyvateľa predstavuje viac než 260 % v porovnaní s celoslovenským priemerom. Z hľadiska štruktúry tržieb podnikovej sféry reprezentujúcej odvetvie daného regiónu, možno konštatovať, že prevažná časť stavebnej produkcie je realizovaná na základe štátnych objednávok v oblasti vodoohospodárskej výstavby, výstavby cestnej infraštruktúry a občianskej vybavenosti. Významným druhom stavebnej produkcie je investičná výstavba, ktorá má v regióne, v porovnaní s ostatnými krajmi SR, výnimočne silné zastúpenie.

Druhým najvýznamnejším regiónom je dlhodobo Žilinský kraj. V roku 1998 na jeho území realizovaný objem stavebnej produkcie na obyvateľa predstavoval takmer 120 % v porovnaní s celoslovenským priemerom. Dominujúcimi, z pohľadu rozvoja odvetvia v kraji, sú podnikateľské subjekty koncentrujúce sa na vodoohospodárskej výstavbe. Súčasný stav možno z pohľadu podnikateľskej sféry hodnotiť ako recesivný s dynamikou sa zhoršujúcimi hospodárskymi výsledkami a stúpajúcou mierou zadženia.

Dlhodobo dosahuje Košický kraj z hľadiska ekonomickej výkonnosti stavebnictva tretiu poziciu. Podobne ako v Bratislavskom kraji zohráva v štruktúre produkcie významnú úlohu okrem infraštrukturálnej výstavby aj investičná výstavba, ktorá odzrkadluje úroveň ekonomickej potenciálu regiónu. Ekonomický vývoj odvetvia je závislý od pokračovania štátom realizovanej vodoohospodárskej

a infraštrukturálnej výstavby, ako aj dopytu po investičnej činnosti v oblasti stavebnictva.

Trnavský kraj z hľadiska objemu stavebnej produkcie na obyvateľa zaujíma v poradí krajov štvrtého miesta. Z hľadiska štruktúry produkcie nemožno hovoriť o výraznejšej miernej koncentrácií na určitý druh stavebnej výroby. Vo všeobecnosti však možno konštatovať, že v období rokov 1995–1997 zaznamenávalo odvetvie rast na úrovni trízief a zamestnanosti. Problematickým z pohľadu ďalšieho vývoja ostáva vysoký podiel cudzích zdrojov na celkových aktívach podnikovej sféry, reprezentujúcej odvetvie stavebnej produkcie.

Z hľadiska objemu stavebnej produkcie na obyvateľa po Trnavskom nasleduje Trenčiansky kraj. Vývoj odvetvia v poslednom období sprevádza pokles, alebo stagnácia objemu výroby, ktorá sa koncentruje predovšetkým na základnú a bytovú výstavbu.

Prešovský kraj z hľadiska podielu na stavebnej produkciu v SR zaujíma poziciu hned po Košickom kraji, ale z hľadiska objemu stavebnej produkcie na obyvateľa mu prísluší iba šieste miesto. Jadrom odvetvia je bytová výstavba a ostatná pozemná stavebná činnosť vykonávaná v prevažnej mieri pre súkromný sektor. Vo všeobecnosti možno ekonomickej situácii podnikateľských subjektov v oblasti stavebnictva označiť za obdobie posledných dvoch rokov za zhoršujúcu sa tak v oblasti hospodárskeho výsledku, ako aj finančných zdrojov.

Stavebnictvo v Banskobystrickom kraji malo v rokoch 1997–1998 nadpriemernú dynamiku rastu produkcie. Tento vývoj však bol do značnej miery sprevádzaný zhoršovaním hospodárskych výsledkov v oblasti zadielenosti, rentabilitu vlastného imania a zamestnanosti. Z hľadiska objemu stavebnej produkcie na obyvateľa pripadá tomuto kraju v rámci SR iba predposledná priečka.

Najmenší podiel na stavebnej produkciu v SR ako aj najmenší objem stavebnej produkcie na obyvateľa má spomedzi regiónov SR Nitriansky kraj. Napriek tomu, že v priebehu obdobia 1997–1998 došlo k určitému rastu objemu produkcie, nedokázala väčšina podnikov odvetvia zvrátiť negatívny vývoj v oblasti hospodárskych ukazovateľov. Časť produkcie, od ktorej je vo veľkej mieri závisly rozvoj odvetvia v regióne, sa koncentruje na infraštrukturálnu výstavbu, ktorá je determinovaná verejnými objednávkami.

3.4 Obchod a vybrané trhové služby

Obchod a služby, najmä však trhové služby, patria medzi najdynamickejšie sa rozvíjajúce odvetvia ekonomiky Slovenska. Kým podiel obchodu a ostatných trhových služieb na HDP v roku 1995 predstavoval 30%, tak v roku 1998 dosahoval 36%. Ide o druh ekonomickej aktivity, ktorý je spojený s vysokým stupňom pridanéj hodnoty, vytvorenjej s podstatne menšími nákladmi v porovnaní s priemyselnou výrobou. Rozvoj v tejto oblasti je podmienený tak rozvinutostou materiálovej výroby ako aj úrovňou a vybudovanosťou infraštruktúry. Vo všeobecnosti možno úroveň rozvinutosti služieb v SR hodnotiť ako pokročilú, no nie

dostatočnú. Rezervy možno hľadať predovšetkým v regionálnych disproporciách, tak z hľadiska objemu, ako aj štruktúry trbzy.

Je treba dodať, že v regionoch s malou ekonomickou výkonnosťou a menej rozvinutou technickou a sociálnou infraštruktúrou prevládajú netrhlé služby, ktoré na rozdiel od trhových nedynamizujú ekonomický rozvoj a negenerujú hospodársky zisk v takom rozsahu ako trhové. Trhové služby tvoria obslužný systém, ktorého prispevok k ekonomickému rastu je jednoznačný. Rozdelenie aktivít v oblasti netrhlých služieb kopiruje prítom demografické, geografické a kultúrno-historické danosti daného regiónu.

Vývoj obchodu a služieb v jednotlivých regionoch je determinovaný vnútro-regionálnym dopytom. Základnú informáciu o postavení krajov SR z hľadiska obchodu a trhových služieb poskytuje tabuľka 17.

tabuľka 17 Maloobchodný predaj, veľkoobchodný obrat a tržby za vybrané trhové služby na obyvateľa v krajoch SR v roku 1998 v tis. Sk

Kraj	Maloobchodný predaj	Veľkoobchodný obrat	Tržby za služby
Bratislavský	181,2	331,8	90,4
Trnavský	61,9	35,7	12,1
Trenčiansky	48,7	51,5	10,4
Nitriansky	56,0	32,5	11,7
Žilinský	56,7	55,4	11,7
Banskobystrický	85,5	46,6	12,3
Prešovský	35,8	19,4	6,9
Košický	51,6	131,5	17,4
SR spolu	70,3	86,1	20,8

Poznámka: Výpočet podľa : Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1997, ŠÚ SR Bratislava apríl 1998. Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999. Základné ukazovatele v obchode, pohostinstve, ubytovaní a cestovných kanceláriach v SR za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999. Maloobchodný predaj je vrátane odhadu za živnostníkov. Veľkoobchodný obrat je za malé a veľké organizácie spolu. Pri výpočte sa použilo obyvateľstvo k 31. 12. 1998.

Maloobchodný predaj, veľkoobchodný obrat a tržby za vybrané trhové služby na obyvateľa predstavujú základné vyjadrenie pozície jednotlivých krajov SR z hľadiska rozvinutosti a ekonomickej výkonnosti obchodu a vybraných trhových služieb. V oblasti maloobchodu je táto pozícia determinovaná predovšetkým ekonomickej výkonnostou kraja. Platí to najmä pre kraje s najvyššou ekonomickej výkonnosťou²⁴. V oblasti veľkoobchodu a trhových služieb je uvedená pozícia okrem ekonomickej výkonnosti závislá aj od postavenia kraja z hľadiska priemyselnej výroby. Je to dané jednak tesnosťou väzby medzi materiálovou výrobou a veľkoobchodom, no najmä tým, že zabezpečenie konkuren-

²⁴ Bratislavský, Banskobystrický a Trnavský kraj.

rencieschopnosti v priemysle, resp. určité druhy priemyselných výrob sú obzvlášť náročné na obslužné činnosti majúce charakter trhových služieb.

Obchod možno hodnotiť ako odvertie s nízkymi vstupnými nákladmi, nezávislými štrukturálnymi potrebami a pomerne vysokou úrovňou tvorby zisku. Jeho sprostredkovateľská funkcia medzi výrobou a spotrebou predstavuje premostenie snažiacie sa v danom prostredí regiónu zosúladíť potreby spotrebiteľov a možnosti výrobcov. Prostredníctvom tejto funkcie obchod má podporné pôsobenie na ostatné druhy ekonomickej aktivity. Čo najlepšie zabezpečenie tejto funkcie je podmienené organizačnou štruktúrou a ziskovoufou obchodu. Sú to parametre, ktorých formovanie v území je determinované špecifickami daného regiónu.

Základnú informáciu o organizačnej štruktúre obchodu a charakteru jeho ziskovosti poskytujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 18 až tabuľka 20.

tabuľka 18 Štruktúra tvorby maloobchodného predaja podľa typu organizácií v krajoch SR v roku 1998 v %

Kraj	Velké	Male	Zväzovníci
Bratislavský	59,3	16,0	24,7
Trnavský	19,2	20,1	60,8
Trenčiansky	39,5	9,0	51,4
Nitriansky	28,5	17,1	54,5
Žilinský	29,9	21,8	48,3
Banskobystrický	26,0	22,2	51,8
Prešovský	32,2	21,8	45,9
Košický	34,7	25,2	40,1
SR spolu	38,3	18,8	42,8

Poznámka: Výpočet podľa: Základné ukazovatele v obchode, pohostinstve, ubytovaní a cestovných kanceláriach v SR za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999. Veľké organizácie - podniky s 20 a viac pracovníkov. Malé organizácie - podniky do 19 pracovníkov.

tabuľka 19 Štruktúra tvorby veľkoobchodného obratu podľa typu organizácií v krajoch SR v roku 1998 v %

Kraj	Velké	Male
Bratislavský	52,5	47,5
Trnavský	76,3	23,7
Trenčiansky	58,4	41,6
Nitriansky	51,2	48,8
Žilinský	43,8	56,2
Banskobystrický	41,9	58,1
Prešovský	27,3	72,7
Košický	68,7	31,3
SR spolu	55,1	44,9

Poznámka: Výpočet podľa: Základné ukazovatele v obchode, pohostinstve, ubytovaní a cestovných kanceláriach v SR za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999. Veľké organizácie - podniky s 20 a viac pracovníkov. Malé organizácie - podniky do 19 pracovníkov.

tabuľka 20 Obchodná marža a sprostredkovateľská provizia v krajoch SR v roku 1998 v %

Kraj	Maloobchod	Veľkoobchod	Provizia
Bratislavský	15,0	13,3	0,42
Trnavský	12,1	13,4	0,16
Trenčiansky	12,7	10,0	0,31
Nitriansky	11,4	12,6	0,52
Žilinský	10,9	10,2	0,52
Banskobystrický	12,4	9,6	0,19
Prešovský	10,8	11,1	0,63
Košický	11,8	7,0	0,69
SR spolu	13,1	11,1	0,46

Poznámka: Výpočet podľa: Základné ukazovatele v obchode, pohostinstve, ubytovaní a cestovných kanceláriach v SR za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999. Maloobchod - podiel maloobchodnej marže na maloobchodnom predaji. Veľkoobchod - podiel obchodnej marže vo veľkoobchode na veľkoobchodnom obratu. Provizia - podiel sprostredkovateľskej provizie na veľkoobchodnom obratu.

Obchodným centrom je z dôvodu strategickej geografickej polohy, administratívneho významu a ekonomickej výkonnosti región Bratislavského kraja. Jeho podiel na obchodnom obratu spolu²⁵ presahoval v roku 1998 42 %. Príčinami takéto silnej koncentrácie je v jednej strane zotrválosť obchodnej aktivity veľkopodnikov zahraničného obchodu z čias centrálneho plánovania, ktoré boli administratívne lokalizované v hlavnom meste. Poziciu hlavného mesta využívajú podniky pre sídlo svojich akvizícií, orientujúcich sa tak na zahraničny, ako aj vnútorný obchod. Na druhej strane, silné zastúpenie v odvetví patrí obchodným organizáciám, orientujúcim sa odbyt produkcie svojich materských firem, lokalizovaných v regióne. Ich štruktúra zodpovedá koncentrácií jednotlivých odvetví priemyselnej výroby v Bratislavskom kraji. Na tvorbe tak maloobchodného predaja ako aj veľkoobchodného obratu dominujú veľké podniky. Spomenné komparatívne výhody Bratislavského kraja z hľadiska obchodu sa odrážajú aj v obchodnej marži, ktorá je najvyššia v rámci SR. Výška sprostredkovateľskej provizie zaraduje Bratislavský kraj na piatie miesto v rámci SR.

Ekonomická výkonnosť Košického kraja v oblasti obchodu dosahuje po Bratislavskom kraji druhú najvyššiu hodnotu vo veľkoobchode a šiestu v maloobchode. Jeho podiel na obchodnom obrate spolu presahuje 18 %. Dominantným predstaviteľom obchodnej aktivity je predaj plochých valcovanych výrobkov a výrobkov hutnickej druhovýroby. Vývoj v oblasti hutníctva je preto určujúci faktor pre rozvoj rozhodujúcej časti obchodnej aktivity Košického kraja. Na tvorbe veľkoobchodného obratu dominujú veľké podniky. Najnižšia obchodná marža vo veľkoobchode spomedzi ostatných krajov SR signalizuje nízku predajnú cenu

²⁵ Maloobchodný predaj plus veľkoobchodný obrat.

obchodovaného tovaru. Kombinácia nízkej obchodnej marže a vysokej sprostredkovateľskej provizie, zabezpečuje primeraný zisk obchodných spoločností, ktoré takto reagujú na pohyby na strane dopytu. O niečo viac než jedna tretina maloobchodného predaja je zabezpečovaná veľkými podnikmi, pričom na tvorbe ostatnej časti dominujú živnostníci. Hľadajúca výšku obchodnej marže v maloobchode je Košický kraj na piatom mieste v rámci SR.

Ďalším významným regiónom z pohľadu tržieb dosiahnutých v obchode za rok 1998 je Žilinský kraj. Jeho ekonomická výkonnosť vo veľkoobchode ho zaraduje na tretie a v maloobchode na štvrté miesto v rámci SR. Podiel tohto kraja na obchodnom obrate spolu je takmer 9 %. Obchodnému regionu sa koncentruje predovšetkým na predaj výrobkov strojárenského priemyslu, koncentrovaného v tomto kraji. S kontinuálnou klesajúcou exportnou výkonnosťou stúpa podiel cudzích zdrojov v spoločnostiach spadajúcich pod niekdajšiu skupinu ZTS, ktoré tvoria jadro obchodnej aktivity tohto kraja. Prímarne je rozvoj obchodu Žilinského regiónu závislý od pokroku v procese reštrukturalizácie strojárenstva a už čiastočne započatej diverzifikácii obchodnej aktivity tradičných subjektov. Na tvorbe veľkoobchodného obratu dominujú malé podniky. Výška obchodnej marže zodpovedá úrovni konkurenčieschopnosti obchodovaného tovaru, ktorý je v prevažnej miere tvorený domácou produkciou strojárenského priemyslu. Z hľadiska maloobchodného predaja je takmer polovica jeho tvorby zabezpečovaná živnostníkmi, pričom podiel veľkých podnikov dosahuje približne 30 %. Výška obchodnej marže v maloobchode zaraduje Žilinský kraj na predposledné miesto v rámci SR.

Z hľadiska ekonomickej výkonnosti prislúcha Banskoobstričkemu kraju v oblasti maloobchodu druhá a v oblasti veľkoobchodu piata pozícia v rámci SR. Jeho podiel na obchodnom obrate spolu je o niečo menej než Žilinského kraja a dosahuje 8,5 %. Viac než polovica tvorby maloobchodného predaja je zabezpečovaná živnostníkmi, pričom podiel veľkých podnikov predstavuje iba 26 %. V tomto kraji sa dosahuje v rámci SR tretia najvyššia obchodná marža v maloobchode. Tento fakt možno charakterizať ako odzrkadlenie dopytu, ktorý je primárne generovaný dôchodkovou situáciou v sektore domácností a podnikovej sféry. V oblasti veľkoobchodu je takmer 60 % obratu tvorených malými podnikmi. V tejto oblasti sa dosahuje druhá najnižšia obchodná marža a najnižšia sprostredkovateľska provizia v rámci SR. Uvedené skutočnosti naznačujú, že v tomto kraji je významná disproportancia medzi rozvinutosťou maloobchodu a veľkoobchodu.

Trenčiansky kraj z hľadiska ekonomickej výkonnosti v oblasti veľkoobchodu zaujíma štvrtú a v oblasti maloobchodu predposlednú poziciu v rámci SR. Jeho podiel na obchodnom obrate spolu je takmer 7 %. Vo všeobecnosti možno podnikateľskú sféru pôsobiacu v oblasti obchodu charakterizať ako sprostredkovateľov predaja produkcie, lokalizovanéj v Trenčianskom kraji. Obdobie posledných piatich rokov znamenalo pre väčšinu podnikov pokles obratu a rast zadlženosťi. Skoro 60 % veľkoobchodného obratu je tvorených veľkými podnikmi. Výšku obchodnej marže a sprostredkovateľskej provizie možno v tejto

oblasti klasifikovať ako mierne podpriemerú úroveň dosahovanú v SR. V oblasti maloobchodu sa v tomto kraji dosahuje najnižší podiel malých podnikov na tvorbe maloobchodného predaja. Na jeho vytváraní sa veľké podniky podieľajú takmer 40 % a živnostníci viac než 50 %. V tomto kraji sa dosahuje v rámci SR druhá najvyššia obchodná marža v maloobchode.

Trnavskému kraju z hľadiska ekonomickej výkonnosti v oblasti maloobchodu prislúcha tretia a v oblasti veľkoobchodu šiestu poziciu v rámci SR. Podiel tohto kraja na obchodnom obrate spolu je menej než 5 %. Znamená to určitú disproportanciu medzi vysokou ekonomickou výkonnosťou kraja²⁶ a jeho predposlednou poziciou z hľadiska podielu na obchodnom obrate spolu. Je to dôsledok najmä nízkeho objemu obratu realizovaného vo veľkoobchode, ktorý je spojený s najvyššou hodnotou veľkoobchodnej marže a najnižšou hodnotou sprostredkovateľskej provizie v rámci SR. Ide o vysokú koncentráciu veľkoobchodnej siete so slabým konkurenčným prostredím, kde skoro 80 % veľkoobchodného obratu vytvárajú veľké podniky. Oproti tomu v oblasti maloobchodu zas ide o vysokú diverzifikáciu, kde viac než 60 maloobchodného predaja je vytváraná živnostníkmi, pričom podiel veľkých podnikov predstavuje menej než 20 %. Výška obchodnej marže v maloobchode zaraduje Trnavský kraj na štvrtú priečku.

Z hľadiska ekonomickej výkonnosti prislúcha Nitrianskemu kraju v oblasti maloobchodu piata a v oblasti veľkoobchodu siedma pozícia v rámci SR. Jeho podiel na obchodnom obrate spolu miernu presahuje 6 %. V štruktúre obchodovaných komodít zohráva kľúčovú úlohu predaj a poľnohospodárskych produktov. V oblasti maloobchodu skoro 55 % maloobchodného predaja vytvárajú živnostníci, pričom veľkých podnikov je menej než 29 %. Touto diverzifikáciou indukované konkurenčné prostredie a nízka ekonomická výkonnosť patria medzi hlavné príčiny úrovne maloobchodnej marže, ktorá je tretia najnižšia sprostredkovateľskej provizie. V oblasti veľkoobchodu je veľkoobchodný obrat zhruba z polovice vytváraný veľkými a z polovice malými podnikmi. Obchodná marža v tejto oblasti je tretia najvyššia v SR pri nadpriemernej hodnote sprostredkovateľskej provizie.

Z hľadiska ekonomickej výkonnosti tak v oblasti maloobchodu ako aj vo veľkoobchode je Prešovský kraj na poslednom mieste. Jeho podiel na obchodnom obrate spolu miernu presahuje 4 %. Je to dané nerovinutým ekonomickým potenciálom a nízkou ekonomickou výkonnosťou. Takmer 73 % veľkoobchodného obratu vytvárajú veľké podniky. Ich monopólné postavenie umožňuje aby sa v tomto regióne dosahovala štvrtá najvyššia obchodná marža vo veľkoobchode, pri nadpriemernej úrovni sprostredkovateľskej provizie. V oblasti maloobchodu sa jedná o takú diverzifikáciu, kde zhruba 46 % maloob-

²⁶ Kde Trnavský kraj zaujíma tretiu poziciu hned po Bratislavskom a Banskoobstričkem kraji (pozri 2. kapitolu).

chodného predaja vytvárajú živnostníci a takmer 22 % malé podniky. Úroveň dosahovanej obchodnej marže v maloobchode je najnižšia v SR.

Ekonomická výkonnosť regiónu v oblasti trhových služieb je sice závislá na priemyselnej výrobe, ale ich obslužná funkcia sa okrem ostatných odvetví dotýka aj domácností. Prostredníctvom tejto funkcie trhové služby prispievajú k zvyšovaniu efektívnosti a konkurenčieschopnosti ostatných odvetví národného hospodárstva a ku skvalitneniu životnej úrovne obyvateľstva. Jej realizácia je regionálne podmienená a daná štruktúrou trhových služieb.

Základnú informáciu o štrukturálnych aspektoch územného rozloženia trhových služieb poskytujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 22 až tabuľka 23.

tabuľka 21 Podiel krajov na tržbách za vybrané trhové služby v SR v roku 1998 v %

Ekonomickej činnosti	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PP	KE
Činnosti v oblasti nehnuteľnosti	48,5	4,7	4,4	7,2	10,0	11,8	3,1	10,3
Prenájom strojov a zariadení								
bez personálu	34,1	18,2	1,1	2,8	5,9	9,9	0,8	27,2
Počítačové a súvisiace činnosti	62,6	0,8	6,8	3,3	9,9	3,1	2,2	11,3
Iné obchodné služby	58,9	2,0	2,8	8,3	4,5	7,2	3,9	12,3
Školstvo	29,9	6,5	8,9	10,6	6,9	7,5	5,5	24,2
Zdravotníctvo a soc. činnosť	14,8	52,3	8,5	2,0	7,7	7,2	3,0	4,6
Nakladanie s odpadom	39,1	5,8	11,0	3,2	8,5	7,1	6,1	19,1
Rekreáciu, kult. a športové činnosti	83,5	2,6	2,6	1,4	5,4	1,0	0,3	3,1
Ostatné služby	20,5	12,7	17,0	3,7	10,7	21,9	3,0	10,6

Poznámka: BA – Bratislavský kraj, TT – Trnavský kraj, TN – Trenčiansky kraj, NR – Nitriansky kraj, ZA – Žilinský kraj, BB – Banskoobrucky kraj, PP – Prešovský kraj, KE – Košický kraj, SR – Slovenská republika spolu. Výpočet podľa: Základné ukazovatele za vybrané trhové služby v SR za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava marec 1999.

tabuľka 22 Štruktúra tržieb za vybrané trhové služby podľa typu organizácií v krajoch SR v roku 1998 v %

Kraj	Velké	Malé	Živnostníci
Bratislavský	48,8	31,8	19,4
Trnavský	31,6	20,7	47,7
Trenčiansky	30,2	22,8	47,1
Nitriansky	38,0	21,3	40,7
Žilinský	24,1	37,5	38,4
Banskoobrucky	14,5	55,1	30,4
Prešovský	28,3	18,6	53,1
Košický	40,8	27,5	31,7
SR spolu	39,7	30,8	29,5

Poznámka: Výpočet podľa: Základné ukazovatele za vybrané trhové služby v SR za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava marec 1999. Veľké organizácie – podniky s 20 a viac pracovníkov. Malé organizácie – podniky do 19 pracovníkov.

tabuľka 23 Štruktúra tržieb za vybrané trhové služby v krajoch SR v roku 1998 v %

Ekonomickej činnosti	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PP	KE	SR
Činnosti v oblasti nehnuteľnosti	10,3	13,0	12,6	13,8	19,2	20,0	11,9	10,8	12,1
Prenájom strojov a zariadení									
bez personálu	1,7	11,9	0,8	1,3	2,7	4,0	0,7	6,8	2,9
Počítačové a súvisiace činnosti	11,0	1,9	16,1	5,2	15,8	4,3	7,0	9,9	10,0
Iné obchodné služby	55,8	24,8	36,2	71,3	39,0	54,5	66,1	58,0	54,0
Školstvo	0,5	1,3	1,8	1,5	1,0	0,9	1,5	1,8	0,9
Zdravotníctvo a soc. činnosť	0,6	27,1	4,5	0,7	2,8	2,3	2,1	0,9	2,3
Nakladanie s odpadom	2,4	4,7	9,2	1,8	4,8	3,5	6,8	5,9	3,6
Rekreáciu, kult. a športové činnosti	16,6	6,9	7,0	2,6	9,8	1,6	1,1	3,1	11,3
Ostatné služby	1,1	8,4	11,8	1,7	5,0	8,9	2,8	2,7	2,9

Poznámka: BA – Bratislavský kraj, TT – Trnavský kraj, TN – Trenčiansky kraj, NR – Nitriansky kraj, ZA – Žilinský kraj, BB – Banskoobrucky kraj, PP – Prešovský kraj, KE – Košický kraj, SR – Slovenská republika spolu. Výpočet podľa: Základné ukazovatele za vybrané trhové služby v SR za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava marec 1999.

Rozdiel medzi Bratislavským krajom, ktorý je z pohľadu ekonomickej výkonnosti v oblasti trhových služieb najvýkonnejším regiónom, a najslabším Prešovským krajom, je viac než 1300%. Táto jednoznačná dominancia sa prejavuje aj v druhej časti ekonomických činností v rámci vybraných trhových služieb. Je determinovaná stupňom ekonomickej výkonnosti a rozvinutosťou infraštruktúry. Za obdobie od roku 1993 možno zo najdynamickejšie odvetvia považovať služby spojené s distribúciou a servisom výpočtovej a kancelárskej techniky, loterie, činnosť v oblasti nehnuteľnosti a prenájom strojov a zariadení.

Košický región je pohľadu ekonomickej výkonnosti v oblasti trhových služieb po Bratislavskom kraji druhý najvýkonnejší. Táto pozícia sa zachováva aj v prevažnej časti ekonomických činností v rámci vybraných trhových služieb. Ako oblasť koncentrácie ekonomických aktivít v tejto oblasti možno označiť najmä činnosti spojené s prenájom strojov a zariadení, školstvo a predaj a servis výpočtovej a kancelárskej techniky.

V prípade ostatných krajov ide o taký prímet ich pozicie z aspekta ekonomickej výkonnosti v oblasti trhových služieb v SR do jednotlivých typov ekonomických činností, ktorá sa v prevažnej časti týchto činností nezachováva. Inými slovami v niektorých typoch ekonomických činností sa celková pozícia v trhových službách v rámci SR zachováva a v niektorých zas nie²⁷. Závisí to okrem ekonomickej výkonnosti predovšetkým od regionálnych špecifík a organizačnej štruktúry poskytovaných služieb.

Pre organizačnú štruktúru vybraných trhových služieb je vo všeobecnosti charakteristický vyšší podiel veľkých a malých podnikov a nižší podiel živnost-

²⁷ Vyplýva to z analýzy ukazovateľov, ktoré obsahujú tabuľka 17 a tabuľka 22.

nikov na tvorbe tržieb než v prípade maloobchodu. Možno konštatovať, že približne platí: o čo je nižší podiel živnostníkov tak o to je vyšší podiel malých podnikov. Je to dané často aj charakterom činnosti, ktorá vyžaduje zložitejšiu organizačnú štruktúru a náročnejšiu prevádzku než sa dá v rámci živnostenského podnikania poskytovať. Iba Bratislavský a Košický kraj majú vyšší podiel veľkých podnikov na tvorbe tržieb za vybrané trhové služby než je celoslovenský priemer.

Z hľadiska štruktúry tržieb za vybrané trhové služby v krajoch SR možno konštatovať, že všeobecnosti dominujú tržby za: činnosti v oblasti nehnuteľnosti, počítačové a súvisiace činnosti, iné obchodné služby a rekreačné, kultúrne a športové činnosti. Okrem toho v Trnavskom kraji majú významný podiel tržby za: prenájom strojov a zariadení bez personálu a zdravotníctvo a sociálna činnosť; a v Nitrianskom kraji za: nákladanie s odpadom a ostatné služby.

4 PODIEL KRAJOV NA EXPORTNEJ VÝKONNOSTI EKONOMIKY

Vysoký sklon k dovozu a nízka exportná výkonnosť reprezentujú jednu zo základných štrukturálno – výkonnostných nevyváženosť ekonomiky Slovenska. Táto nevyváženosť ohrozuje makroekonomickú stabilitu, zvyšuje krehkosť hospodárskeho rastu a vytvára nárust zahraničnej zadlženosť.

V uplynulých rokoch zaznamenaný vývoj naznačuje úzku súvislosť medzi dynamikou hospodárskeho rastu a štruktúrou agregátneho dopytu²⁸, na strane jednej, a deficitnosťou zahraničného obchodu, na strane druhej. Vysoký hospodársky rast a vysoký podiel domáceho dopytu na dopyte spolu mali rozhodujúci vplyv na rast deficitu zahraničného obchodu. Najmarkantnejšie sa to prejavilo v roku 1996. Pokles dynamiky hospodárskeho rastu a pokles podielu domáceho dopytu na dopyte spolu vyzvali v roku 1997 mierny pokles deficitu zahraničného obchodu. Napriek tomu, že v roku 1998 pokračoval pokles dynamiky hospodárskeho rastu a pokles podielu domáceho dopytu na dopyte spolu, deficit zahraničného obchodu vzrástol. Znamena to, že ekonómika sa dostala do takého stadia vývoja, kde na zniženie zahraničnoobchodného deficitu už nestaci iba zniženie dynamiky hospodárskeho rastu a zniženie podielu domáceho dopytu na dopyte spolu. Z hľadiska ďalšieho vývoja preto kľúčovú úlohu zohráva popri poklesi dynamičky dovozu predovšetkým zvýšenie exportnej výkonnosti.

Základné ukazovatele charakterizujúce doterajší vývoj v oblasti zahraničného obchodu SR obsahuje tabuľka 24.

tabuľka 24 Zahraničný obchod SR a bežný účet platobnej bilancie v mil. Sk (FCO, OP)

	1994	1995	1996	1997	1998
Export	214,4	255,1	270,6	324,0	377,8
Import	211,8	260,8	340,9	394,0	460,7
Saldo	2,6	-5,7	-70,3	-70,0	-82,9
Bežný účet ¹	5,0	2,5	-11,2	-10,0	-10,4

¹ podiel na HDP v %. Prameň: ŠÚ SR, NBS.

Základná národohospodárska funkcia krajov z hľadiska vývoja zahraničného obchodu SR je daná:

- podielom jednotlivých krajov na použití (výroba, spotreba, investicie, zásoby) dovážaných tovarov a
- podielom jednotlivých krajov na výrobe exportovanej produkcie.

²⁸ Daného domácom a zahraničným dopytom.

Vo všeobecnosti platí, že podiel daného kraja na použití dovážanej produkcie je priamo úmerný jeho podielu na tvorbe hrubého obratu a celkovom objeme disponibilných dôchodkov v ekonomike. To znamená, že čím je vyšší podiel daného kraja na tvorbe hrubého obratu a celkovom objeme disponibilných dôchodkov v SR, tak tým je vyšší jeho podiel na použití tovarov dovozovaných do SR²⁹. Podiel daného kraja na výrobe exportovej produkcie je daný súčtom tej časti produkcie vyrobenej na území kraja, ktorá sa v skúmanom období zo Slovenskej republiky exportovala.

Základnú informáciu o podiele jednotlivých krajov na slovenskom exporte poskytujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 25.

tabuľka 25 Podiel krajov na exporte SR v mld. Sk (bežné ceny)

	1993	1994	1995
Bratislavský	84,9	96,0	131,1
Trnavský	11,2	14,6	15,3
Trenčiansky	21,1	26,2	25,4
Nitriansky	13,5	16,3	17,9
Zilinský	20,8	22,8	27,0
Banskobystrický	12,1	26,9	31,4
Prešovský	12,3	15,4	19,1
Košický	79,2	52,4	56,8
SR spolu	255,1	270,6	324,0
			377,8

Poznámka: Odhad na podklade údajov o vývoze najvýznamnejších exportérov za jednotlivé kraje a zahraničnom obchode SR publikovanom v: Štatistická správa o základných vývojových tendenciach v hospodárstve SR v roku 1998. ŠÚ SR Bratislava marec 1999.

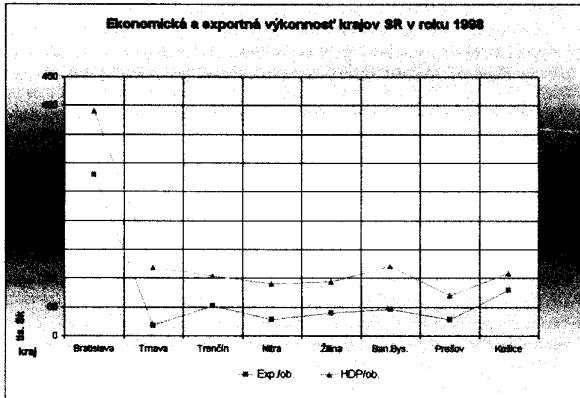
Z uvedenej tabuľky vyplýva dominantné postavenie Bratislavského kraja. Jego podiel na exporte za posledné roky narastol. Na území tohto kraja sa v roku 1998 vyrabilo viac než 46 % exportu SR. Okrem tohto kraja najväčší podiel na exporte mali predovšetkým Košický (16 %), Trenčiansky (8,4 %) a Banskobystrický (8,2 %) kraj. Podiel ostatných krajov na exporte SR sa pohyboval v rozmedzi 3 až 7 percent.

Súčasná nedostatočná dynamika exportnej výkonnosti ekonomiky Slovenska je spôsobená prakticou vyčerpanosťou existujúcich a pomalým vznikom nových exportných kapacít. Je to výsledok nedostatočnej mikroekonomickej adaptácie a malého rozsahu proefektivnostných štrukturálnych zmien.

V prípade otvorennej ekonomiky vo všeobecnosti platí, že exportná výkonnosť regiónu je priamo úmerná k jeho ekonomickej výkonnosti.

²⁹ V súčasných podmienkach štatistickej informačnej základne za bázický odhad podielu jednotlivých krajov na použití dovážaných tovarov možno považovať ich podiel na tvorbe pridannej hodnoty.

ti. Charakter tohto vzťahu na úrovni krajov Slovenska vyjadruje graf na obr. 9³⁰.

Obr. 9

Uvedený obrázok v podstate potvrdzuje tézu, že čím je vyššia ekonomická výkonnosť kraja tak tým je vyššia aj jeho exportná výkonnosť.

Po transformačnom raste v rokoch 1994 a 1995, založenom na využití existujúcich konkurencieschopných výrobných kapacít, sa ekonomika Slovenska dostáva do štadia, kde pokračovanie hospodárskeho rastu a jeho udržanie vyžaduje podstatne viac konkurencieschopných výrobných kapacít, než akym Slovensko v súčasnosti disponuje. Znamená to, že po hospodárskom raste založenom na využití výrobných kapacít vytvorených prevažne v období centrálneho plánovania sa dostáva Slovensko do tejto etapy hospodárskej transformácie, kde existujúce nekonkurencieschopné výrobné kapacity treba pretransformovať na konkurencieschopné, resp. vytvoriť nové najmä exportuschopné výrobné kapacity. Efektívne riešenie tohto problému je nemožné bez zohľadnenia špecifík jednotlivých krajov Slovenska. Nie je totiž jedno v ktorom regióne aká kapacita sa vytvára. Väčšie sú iné náklady ale aj prínos spojené

³⁰ Na uvedenom obrázku ekonomická výkonnosť kraja je vyjadrená HDP na obyvateľa vytvorenom v kraji a exportná výkonnosť zas exportom na obyvateľa vytvorenom v kraji.

s vytvorením a prevádzkou takého kapacit. Pri ich alokácii v rámci daného územia je potrebné vychádzať z maximalizácie celospoločenského efektu. Znamená to predovšetkým aby:

- výrobnej kapacita daná do prevádzky mala zabezpečený odbyt v zahraničí,
- vytvorenie a prevádzka výrobnej kapacity vychádzala z využitia komparatívnych výhôd regiónu (poloha, ekonomický potenciál, disponibilné zdroje) a
- prevádzka výrobnej kapacity znamenala efektívny prispievanie k riešeniu problémov regiónu (vysoká nezamestnanosť, nízka ekonomická výkonnosť atď.).

Vhodná aplikácia v súčasnosti platných schém na podporu exportu (rozvojové programy, exportné dotácie, Fond na podporu exportu, Exim banka a pod.) v rámci proexportnej politiky vlády plne umožňuje zohľadnenie aj regionálnych špecifík ekonomiky Slovenska. Takáto aplikácia umožňuje účinnosť uvedených schém a zvyšuje celkový efekt z ich použitia. Súbežne s podporou exportu podporuje aj rozvoj v regionoch. Znamená to, že efektívna podpora exportu je možná iba prostredníctvom prepojenia proexportnej a regionálnej politiky.

Pri koncipovaní regionálnej dimenzie proexportnej politiky je potrebné vychádzať z toho, že v roku 1998 na výrobe viac než 70 percent exportu sa podieľalo iba 100 podnikov. Táto vysoká koncentrácia exportných kapacít robi slovenský export značne zraniteľným. Stabilizácia a ďalší rozvoj slovenského exportu, vyžadujú nutnú diverzifikáciu výrobnej základne. Rozhodujúcu úlohu v tejto oblasti zohráva vhodná podpora rozvoja malého a stredného podnikania. Ide tu predovšetkým o takú podporu exportuschopnej produkcie, ktorá dokáže efektívne zužitkováť:

- prebytok nevyužitéj pracovnej sily (najmä Prešovský a Košický kraj)
- prebytok nevyužitých výrobných kapacít (najmä Trenčiansky a Žilinský kraj)
- výhodnú geografickú polohu a vysokú ekonomickú výkonnosť (Bratislavský a Trnavský kraj).

Je potrebné počítať s tým, že priemysel je a v najbližšom období aj bude rozdružujúcim faktorom formovania exportnej výkonnosti jednotlivých krajov Slovenska.

Súčasná reálna produkcia ekonomik viacerých krajov, determinovaná ich ponukovou stránkou, je značne pod úrovňou potenciálnej produkcie, čo znamená iba čiastočné využitie výrobných kapacít. Riešenie tejto situácie úzko súvisí s aktivizáciou ekonomickejho potenciálu krajov Slovenska. Táto aktivizácia spočíva tak v hľadaní trhu pre produkciu ekonomik jednotlivých krajov, ako aj v prispôsobovaní existujúcich štruktúr výrobných kapacít súčasným a budúcom potrebám rastu konkurenčieschopnosti a trhu. Je to úloha, pri riešení ktorej sa väčšina krajov nezaobide bez externých finančných zdrojov a vonkajšej pomoci. Z hľadiska uvedeného prispôsobovania štruktúry výrobných kapacít by malo pritom ísť predovšetkým o také štruktúrne zmeny, ktoré sú časovo aj finančne najmenej náročné.

Východiskom regionálnej dimenzie proexportnej politiky musí byť taká pod-

porá výroby na export v kraji, ktorej cieľom je dosiahnutie vyravnanejho, resp. prebytkového salda medzi exportom produkcie vyrobenej na území kraja a importom produkcie spotrebovanej na území kraja, pri minimalizácii celospoločenských nákladov (investičné, neinvestičné a sociálne náklady). Realizácia tohto cieľa je regionálne diferencovaná a úzko súvisí s rozvojovými možnosťami ekonomiky každého kraja. Tieto rozvojové možnosti sú podmienené priebehom základných štrukturálnych zmen. Možno predpokladať, že základné štrukturálne zmeny budú prebiehať tak, že aj v najbližších rokoch prevažná časť produkcií vo väčšine krajov Slovenska bude ešte vytváraná v priemysle. Táto časť sa však bude postupne znižovať. Tempo tohto znižovania bude podľa krajov diferencované, príčom v každom kraji je potrebné počítať s rozvojom služieb.

Východiskom vývoja podielu jednotlivých krajov na formovanie exportnej výkonnosti ekonomiky je súčasná exportná výkonnosť krajov. Pohľad na túto výkonnosť vo vzáahu tak k počtu obyvateľov ako aj k vytvorenému HDP vydajú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 26.

tabuľka 26 Exportná výkonnosť krajov SR v roku 1998

Kraj	Precentuálny podiel krajov SR	Výkonnosť na 100 Sk HDP
Bratislavský	280,1	71,8
Trnavský	18,6	15,7
Trenčiansky	51,4	49,6
Nitriansky	28,6	31,5
Žilinský	40,0	42,9
Banskobystrický	46,3	38,4
Prešovský	27,7	39,4
Košický	78,9	72,8
SR spolu	69,7	52,4

Poznámka: Výpočet na podklade HDP a exportu uvedených v tejto práci a stavu obyvateľstva k 31. 12 (vybrane údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.)

Z ukazovateľov, ktoré obsahuje tabuľku 26 vyplýva iná pozícia niektorých krajov v zmysle prvého, a iná v zmysle druhého ukazovateľa vydajúceho exportnú výkonnosť. Dotýka sa to predovšetkým Bansksobystrického a Prešovského kraja.

Banskobystrický kraj podľa vývozu na obyvateľa je na štvrtom mieste a podľa vývozu na 100 Sk HDP na siestom mieste. Tento rozdiel je dôsledkom úrovne podielu exportuschopného tovaru na produkciu vyrábanej v kraji.

Prešovský kraj podľa vývozu na obyvateľa je na siedmom mieste a podľa vývozu a 100 Sk HDP na piatom mieste. Tento rozdiel je dôsledkom nízkej ekonomickej výkonnosti kraja.

Pozícia jednotlivých krajov v ďalšom vývoji exportu závisí od miery pôsobenia faktorov exportného potenciálu krajiny v jednotlivých krajoch. Určitú informáciu v tejto oblasti poskytujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 27.

tabuľka 27 Úroveň pôsobenia základných faktorov exportného potenciálu SR v jednotlivých krajoch

Kraj	Ek. výk. 1.	Ex. výk. 2.	Priemysel 3.	Investície 4.	Súhrn 5.
Bratislavský	8	7	8	8	7,8
Trnavský	6	1	2	6	3,8
Trenčiansky	4	6	6	5	5,3
Nitriansky	2	2	3	2	2,3
Zilinský	3	5	5	3	4,0
Banskobystrický	7	4	4	4	4,8
Prešovský	1	3	1	1	1,5
Košický	5	8	7	7	6,8

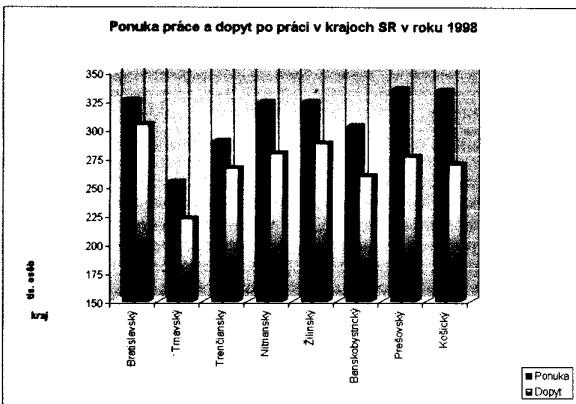
Poznámka: 1 – minimálna úroveň pôsobenia, ... , 8 – maximálna úroveň pôsobenia. Ekonomická výkonnosť – rastúce poradie krajov podľa HDP na obyvateľa za rok 1998. Exportná výkonnosť – rastúce poradie krajov podľa podielu kumulatívneho exportu na kumulatívnom HDP za obdobie 1996–1998. Priemysel – rastúce poradie krajov podľa podielu na výrobu tovaru v priemysle za rok 1998. Investície – rastúce poradie krajov podľa kumulovaného objemu investícii za obdobie 1996–1998 na obyvateľa. Súhrn – súhrnné pôsobenie všetkých skúmaných faktorov, je vypočítaný ako aritmetický priemier.

V uvedenej tabuľke vyjadruje úroveň pôsobenia faktorov exportného potenciálu SR v jednotlivých krajoch. Toto pôsobenie je vyjadrené rastúcim poradím krajov z hľadiska: ekonomickej výkonnosti, podielu kumulovaného objemu exportovanych tovarov na kumulovanom objeme vytvoreného HDP, podielu na výrobe tovaru v priemysle a kumulovaného objemu investícii na obyvateľa. Čím má daný kraj vyššie poradie, tým je úroveň pôsobenia príslušného faktora na jeho území vyššia. Čím má kraj vyššiu hodnotu súhrnného ukazovateľa tým je vyšší jeho exportný potenciál, t. j. potenciál na výrobu väčšieho objemu exportuschopnej produkcie. V prípade ak ukazovateľ 5. je väčší než ukazovateľ 2. kraj disponuje s dospelou nevyužitým exportným potenciáлом. V prípade ak ukazovateľ 5. je menší nanajvýš rovná sa ukazovateľu 2. kraj nedisponuje exportným potenciáalom, ktorý by priniesol ďalšie zvýšenie exportnej výkonnosti. Toto zvýšenie je podmienené ďalším rozvojom v oblasti ekonomickej výkonnosti. Ako príklad možno uviesť, že Trnavský kraj má tretiu najvyššiu úroveň ekonomickej výkonnosti (ukazovateľ 1.), najnižšiu hodnotu podielu kumulovaného exportu na HDP (ukazovateľ 2.), druhý najnižší podiel na výrobe tovaru v priemysle (ukazovateľ 3.) a tretiu najvyššiu úroveň kumulovaných investícii na obyvateľa (ukazovateľ 4.), spomedzi krajov Slovenska. Súhrnná hodnota jeho exportného potenciálu je 3,8. Pri porovnaní tejto hodnoty s exportnou výkonnosťou (1) možno konštatovať, že ekonomika Trnavského kraja má potenciál na zvýšenie exportnej výkonnosti v porovnaní so súčasným stavom.

Na základe úrovne pôsobenia základných faktorov exportného potenciálu ekonomiky Slovenska najvyššiu úroveň pôsobenia možno konštatovať v Bratislavskom a vysokú úroveň najmä v Košickom, Trenčianskom a Banskobystrickom kraji. Spomedzi týchto krajov náviač určité rezervy po zvyšovaní exportnej výkonnosti má Bratislavský a Banskobystrický kraj. O takýchto rezervách možno ešte hovoriť aj v prípade Trnavského a Nitrianskeho kraja.

5 ZAMESTNANOSŤ A ZÁKLADNÉ ŠPECIFIKÁ TRHU PRÁCE

Pre demografický vývoj na Slovensku je charakteristický znižujúci sa prirodzený prírastok obyvateľstva a starnutie populácie v dôsledku posunu populačnej vlny zo počiatku sedemdesiatych rokov do výšších vekových skupín. Stúpa preto počet mladých ľudí vo veku 20–30 rokov a počet 45 až 59 ročných. Prieerný vek populácie preto mierne rastie, no podiel detí v predproduktyvej veku a obyvateľov v poproduktivnom veku klesá. Z pohľadu formovania ekonomickejho potenciálu to známená, že rastie počet obyvateľov v produktyvnom veku, predovšetkým tých, ktorí reálne vstupujú na trh práce, čo sa odzrkadluje vo vývoji ponuky práce³¹. Z pohľadu využitia ekonomickejho potenciálu možno za posledné roky konštatovať klesajúcu dynamiku hospodárskeho rastu, čo v dopyte po pracovnej sile³² znamená stagnáciu až pokles. Prirastky ekonomicky aktívneho obyvateľstva sa premietajú do rastu nezamestnanosti, resp. sú absorbované šedou ekonomikou a odchodom za prácou do zahraničia. Výsledkom je narastajúce prutie medzi ponukou práce a dopytom po práci. Rozsah tohto prutia je regionálne diferencovaný. Jeho základné proporcie na úrovni krajov SR vyjadruje graf uvedený na obr. 10.

Obr. 11

³¹ Je daná počtom ekonomicky aktívneho obyvateľstva (pracujúci, nezamestnaní, ostatní).

³² Daný počtom pracujúcich.

Na základe uvedeného obrázku možno konštatovať najmenší rozdiel medzi ponukou a dopytom po práci v Bratislavskom a Trenčianskom kraji a najväčší zas Košickom, Prešovskom a Banskobystrickom kraji. Kým v Bratislavskom kraji ponuka práce presahovala dopyt po práci iba o 7 %, tak v Košickom kraji tato hodnota predstavovala viac než 23 %. Možno dodať, že z hľadiska celoslovenského priemeru hodnota tohto ukazovateľa predstavovala 15 %.

Výslednicou vysokého alebo nízkeho prutia medzi ponukou a dopytom po práci je vysoká alebo nízka miera nezamestnanosti. Jej vývoj v nadvadznosti na ostatné základné ukazovatele trhu práce vyjadruje tabuľka 28.

tabuľka 28 Základné ukazovatele trhu práce v krajoch SR

Kraj	Počet zamestnancov		Mesačná mzda		Mesačná inflácia	
	1997	1998	1997	1998	1997	1998
Bratislavský	380600	375710	11800	13022	4,1	5,1
Trnavský	101468	107719	9113	9502	10,6	12,5
Trenčiansky	155599	154545	8462	9150	8,3	10,8
Nitriansky	144065	138470	8082	8891	14,3	17,6
Žilinský	158523	155077	8497	9010	10,9	14,1
Banskobystrický	191756	192974	8287	9342	14,9	19,7
Prešovský	141677	143888	7757	8338	17,8	22,1
Košický	174310	167476	9380	10158	17,1	20,8
SR spolu	1447998	1435859	9369	10212	12,5	15,6

Poznámka: Počet zamestnancov - priemerný evidenčný počet zamestnancov (počet osôb); Mesačná mzda - priemerná mesačná nominálna mzda v Sk; Miera nezamestnanosti - miera nezamestnanosti z disponibilného počtu evidovaných nezamestnancov k 31.12. (percenta). Pramen: Vybrané údaje o regiónoch v Slovenskej republike za rok 1997, ŠÚ SR Bratislava apríl 1998. Vybrané údaje o regiónoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

Vývoj nezamestnanosti nesúvisí iba s demografickým vývojom a s hospodárskou dynamikou, ale aj so štrukturálnym vývojom. V dôsledku prebiehajúcich štrukturálnych zmien uvoľňovaných pracovníkov čoraz ľahšie absorbuju novovytvorené pracovné miesta, ktorých rast je znižovaný pokračujúcim poklesom hospodárskej dynamiky. V roku 1997 dokázali malé podniky spolu so sektormi služieb eliminovať pokles zamestnanosti vo veľkých podnikoch. V dôsledku poklesu dynamiky produkcie sa pristúpok zamestnanosti aj v týchto podnikoch prakticky zastavil. Najvyššia miera nezamestnanosti sa zaznamenala predovšetkým v Prešovskom, Košickom a Banskobystrickom kraji.

V rámci Prešovského kraja najvyššia miera nezamestnanosti sa zaznamenala najmä v okresoch: Vranov nad Topľou (30,1 %), Stropkov (26,3 %), Bardejov (26,1 %) a Sabinov (25,6 %).

V rámci Košického kraja kraja najvyššia miera nezamestnanosti sa zaznamenala najmä v okresoch: Trebišov (26,0 %), Rožňava (25,9 %), Michalovce (25,5 %) a Sobrance (25,4 %).

V rámci Banskobystrického kraja kraja najvyššia miera nezamestnanosti sa

zaznamenala najmä v okresoch: Rimavská Sobota (33,3 %), Veľký Krtíš (30,3 %), Revúca (30,0 %) a Poltár (25,3 %).

Významnú úlohu v znižovaní prústriku nezamestnanosti zohrávajú aj výdavky zo systému poistenia v nezamestnanosti na aktívnu politiku trhu práce. V doterajšom vývoji sa ukázalo, že zvýšenie výdavkov na aktívnu politiku trhu práce znižuje prírastok nezamestnanosti. Je zrejmé, že aktívna politika trhu práce neumožňuje riešiť problém nezamestnanosti v SR. Umožňuje však zmierniť najvyšzejšie regionálne disproporcii a situáciu najohrozeniejších sociálnych skupín.

Z hľadiska najbližšieho obdobia je potrebné počítať so stagnáciou, resp. prehlbovaním uvedeného prutia medzi ponukou a dopytom po práci. V dôsledku zniženia dynamiky hospodárskeho rastu, najmä však v dôsledku jeho štruktúry, nemožno v národnom hospodárstve očakávať výraznejšiu zmenu v dynamike tvorby pracovných miest. Táto situácia sa odrazí aj vo väčšine krajov SR³³.

Z hľadiska regionálneho je hodnota priemernej mesačnej mzdy v SR v značnej mierе determinovaná vysokou úrovňou tohto ukazovateľa v Bratislavskom kraji. V roku 1998 bola priemerná mesačná mzda v tomto kraji o viac než 28 % vyššia než v Košickom kraji, ktorý z hľadiska výšky priemernej mesačnej mzdy je druhým v poradí.

Pre mzdrový vývoj v SR je charakteristická pokračujúca tendencia poklesu medziročnej dynamiky priemernej mesačnej reálnej mzdy³⁴. V dôsledku existujúceho mechanizmu kolektívneho vyjednávania, vyššia miera inflácie vyzvoláva nižšiu dynamiku reálnej mzdy. Medzi najvýznamnejšie faktory mzdrového vývoja v podnikateľskom sektore patrí predovšetkým likvidita podnikov. V podkapitalizovaných podnikoch mzda úzko korešponduje s objemom novo emitovaných úverov. Situácia vo verejnom sektore je determinovaná nedostatkovosťou a existujúcou deficitnosťou verejných financií. Stav v oblasti štátneho rozpočtu pritom ovplyvňuje mzdrový vývoj aj nepriamo, väčším alebo menším odcerpávaním likvidity z peňažného trhu. V roku 1998 sa významným faktorom mzdrového vývoja stala nezamestnanosť. Ukazuje sa, že počet nezamestnancov dosiahnutý v tomto roku³⁵ už pôsobí ako limitujúci faktor mzdrového vývoja nielen z regionálneho hľadiska, ale aj na úrovni národného hospodárstva.

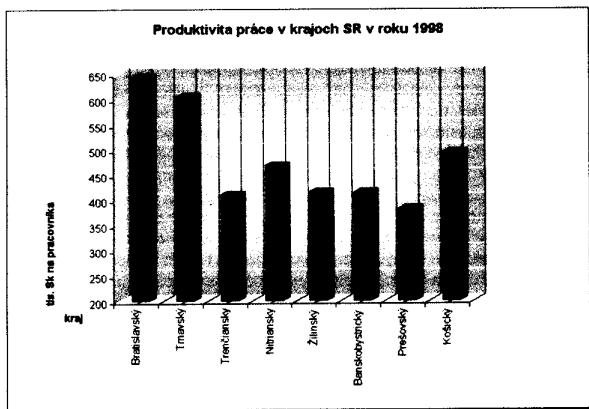
³³ Zámery v oblasti zniženia deficitu okruhu verejných financií budú znamenáť tlak na stagnáciu až znižovanie zamestnanosti v celom verejnom sektore. Reštrukturalizácia bánsk a najvyšším podielom na počte pracovníkov bankového sektora zníži priestor pre rast zamestnanosti aj vo sfere bankovníctva a poistovníctva. Je možné očakávať ďalší pokles zamestnanosti v poľnohospodárstve a stagnáciu až pokles zamestnanosti v stavebnictve. Naopak, vyššiu rastovú dynamiku je možné očakávať v proexporte orientovaných priemyselných odvetviach.

³⁴ Možno dodať, že kým rast priemernej mesačnej reálnej mzdy v SR v roku 1997 narastla o 6,6 %, tak v roku 1998 tento rast predstavoval 2,7 %. Tento vývoj nemôžno prítom oddeľiť od mzdrovej regulácie, ktorá bola zavedená v 4. štvrtroku 1997 a trvala do decembra 1998.

³⁵ Priemer disponibilného počtu evidovaných nezamestnancov dosiahol v roku 1998 úroveň 356,3 tis. osôb.

Rozhodujúcim determinantom mzdového vývoja je produktivita práce. Aj napriek tomu, že väzba medzi mzdovým vývojom a produktivitou práce je v štúdiu formovania³⁶, jej význam z hľadiska vývoja ekonomiky je čoraz väčší. Je daný nie iba na úrovni národného hospodárstva, prostredníctvom prepojenia medzi výkonnosťou a konkurencieschopnosťou reálnej ekonomiky na jednej strane a formovaním dôchodkovotvorových procesov na strane druhej, ale aj na úrovni regiónov, prostredníctvom podpory rastu ich ekonomickej výkonnésti. Charakter vzťahu medzi rastom produktivity práce a miezd je regionálne diferencovaný a okrem úrovne produktivity práci závisí aj od regionálnych špecifík. Ekonomická výkonnést regionu však môže trvalo rášť iba vtedy ak rastie produktivita práce na jeho území a tento rast je väčší než je rast miezd.

Základné proporcie medzi krajmi SR z pohľadu produktivity práce³⁷ vyjadruje graf na obr. 11.

Obr. 11

³⁶ V nadväznosti na rozvoj ostatných prvkov trhového mechanizmu.

³⁷ Vypočítanej ako HDP vytvorený na území kraja na zamestnanca v kraji.

Z uvedeného obrázku vyplýva, že najvyššia úroveň produktivity práce sa dosahuje na území Bratislavského (643,9 tis. Sk na zamestnanca), Trnavského (604,9 tis. Sk na zamestnanca), Košického (494 tis. Sk na zamestnanca) a Nitrianskeho (468,3 tis. Sk na zamestnanca) kraja. V ostatných krajoch sa produktivita práce v roku 1998 pohybovala v rozmedzí 382 až 415 tis. Sk na zamestnanca.

Vzťah medzi rastom priemernej mesačnej nominálnej mzdy a produktivitou práce na úrovni jednotlivých krajov SR vyjadruje tabuľka 29.

tabuľka 29 Rast miezd a produktivita práce v krajoch SR v roku 1998 v %

Kraj	Mesačná mzda	Prod. práce
Bratislavský	10,4	15,5
Trnavský	4,3	2,8
Trenčiansky	8,1	0,8
Nitriansky	10,0	9,0
Žilinský	6,0	13,7
Banskobystrický	12,7	20,3
Prešovský	7,5	7,9
Košický	8,3	4,1
SR spolu	9,0	10,6

Poznámka: Mesačná mzda - priemerná mesačná nominálna mzda (tempo rastu). Produktivita práce - nominálne HDP na zamestnanca (tempo rastu). Výpočet na podla: Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1997, ŠÚ SR Bratislava apríl 1998. Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

Z uvedenej tabuľky vyplýva vyšší rast produktivity práce než miezd v Bratislavskom, Žilinskom, Banskoobystričkom a Prešovskom kraji. Znomená to určite proefektívnostné tendencie vývoja, ktoré sa však realizujú v rozličných podmienkach. Kým v prípade Bratislavského, resp. Žilinského kraja sa uvedený vývoj uskutočňuje v podmienkach nízkej, resp. podpriemernej nezamestnanosti, tak v prípade Banskoobystričkého a Prešovského kraja je podporený vysokou nezamestnanosťou znížujúcim dynamiku rastu miezd.

Vyšší rast miezd než produktivita práce sa zaznamenal v Trnavskom, Trenčianskom, Nitrianskom a Košickom kraji. Tento vývoj na jednej strane posilňuje vnútroregionálny dopyt³⁸ na strane druhej však znížuje konkurencieschopnosť výrob³⁹. V prípade Košického a Nitrianskeho kraja prebieha aj napriek vysokej miere nezamestnanosti. V prípade Trnavského, resp. Trenčianskeho kraja je predovšetkým dôsledkom vplyvu vysokej ekonomickej, resp. exportnej výkonnésti na rast miezd, ktorý nie je priblížovaný vysokou nezamestnanosťou.

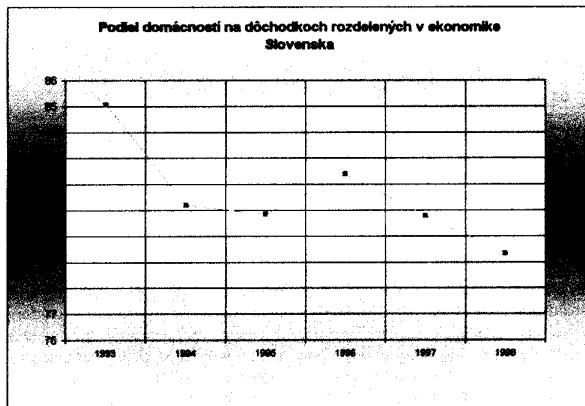
³⁸ Rýchlejším rastom pracovných dôchodkov obyvateľstva.

³⁹ Rastom mzdových nákladov.

6 DÔCHODKOVÁ SITUÁCIA A ŽIVOTNÁ ÚROVEŇ OBYVATEĽSTVA

Súhrnnou charakteristikou dôchodkovej situácie obyvateľstva sú bežné príjmy domácností, ktoré v súlade s metodikou národných účtov zahŕňajú všetky typy peňažných príjmov domácností. Význam bežných príjmov domácností pre vývoj v regióne je klúčový. Na jednej strane sú hlavným determinantom životnej úrovne obyvateľstva a na strane druhej majú dôležitý vplyv na hospodársky rast v regióne tým, že sú rozdihujúcim faktorom vnútoregionálneho dopytu.

Pre dôchodkovú situáciu obyvateľstva SR je charakteristický taký vývoj, kde podiel domácností na dôchodekach vytvorených v národnom hospodárstve má od roku 1996 klesajúci charakter. Súhrnný obraz o tejto skutočnosti poskytuje graf uvedený na obr. 12.

Obr. 12

Z uvedeného obrázku vyplýva, že kým v roku 1997 z celkového objemu dôchodkov vytvorených v národnom hospodárstve⁴⁰ sa obyvateľstvu rozdelilo 80,8 %, tak v roku 1998 to bolo 79,3 %.

Uvedený trend zhoršovania dôchodkovej situácie domácností má výraznú regionálnu dimenziu. Dôležitými charakteristikami tejto dimenzie sú

⁴⁰ Danych nominálnym HDP.

podiel bežných príjmov domácností v krajoch na HDP vytvorenom v krajoch⁴¹.

Podiel bežných príjmov domácností v danom kraji na tu vytvorenom HDP predstavuje súhrnnú charakteristiku výkonnosti dôchodkotvorných procesov⁴² z pohľadu ich schopnosti zabezpečiť dôchodkovú vybavenosť obyvateľstva v tomto kraji. Tento podiel tiež reprezentuje určitu inforzáciu o regionálnom aspekte prerozdelenia dôchodkov národnom hospodárstve⁴³.

V prípade ak podiel bežných príjmov domácností na HDP vytvorenom v danom regióne je väčší než 100, znamená to, že na vyuplnenie peňažných príjmov obyvateľstva v regióne vytvorené zdroje nepostačia. Na naplnenie týchto príjmov sú potrebné mimoregionálne zdroje. Z týchto zdrojov sa zabezpečujú peňažné príjmy obyvateľstva regiónu prostredníctvom prerozdelenia dôchodkov cez sociálne príjmy, transferom dôchodkov daným do chádzku za prácou a pod. V prípade ak uvedený podiel je menší nanajvýs rovná sa 100, potom dôchody vytvorené v regióne stačia na pokrytie peňažných príjmov obyvateľstva regiónu a presuny zo zdrojov vytvorených nad rámec regiónu nie sú potrebné. Znamená to, že uvedený podiel predstavuje určitú charakteristiku postavenia dôchodkovej situácie obyvateľstva regiónu v národnom hospodárstve z hľadiska jeho finančnej odkázanosti, resp. stupňa finančnej sebestačnosti vo vzťahu k mimoregionálnym finančným zdrojom.

Z hľadiska prerozdelenia dôchodkov v národnom hospodárstve, čím je hodnota uvedeného podielu bližšie k 100, resp. ju prekrácuje, tak tým väčší objem prostriedkov sa presúva do takého regiónu⁴⁴ z prostriedkov vytvorených mimo neho.

Na druhej strane zas, čím je uvedený podiel nižší, tak tým väčší objem prostriedkov vytvorených v takomto regióne sa presunul do iných regiónov. Vo všeobecnosti platí, že čím je vyššia diferenciácia medzi uvedenými podielmi za jednotlivé regióny tak tým viac prostriedkov sa medzi regiónnimi prerozdelenie⁴⁵.

Základný obraz o vývoji podielu bežných príjmov domácností na HDP vytvorenom v krajoch SR poskytujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 30.

⁴¹ Ktorý vlastne predstavuje najväčšie využadenie dôchodkov vytvorených na území kraja.

⁴² Ktorá predstavuje klúčový determinant rozvojových možností ekonomiky regiónu.

⁴³ Predstavuje vlastne regionálnu dekompozíciu ukazovateľa, ktorého vývoj je znázornený grafom na obr. 12.

⁴⁴ Za účelom zabezpečenia dôchodkovej vybavenosti obyvateľstva.

⁴⁵ Dôležitú úlohu v tejto oblasti zohrávajú prerozdelenie mechanizmy dané štátom rozpočtom a fondami sociálneho zabezpečenia.

tabuľka 30 Podiel bežných príjmov domácností na HDP v krajoch SR v %

Kraj	1997	1998
Bratislavský	69,1	65,6
Trnavský	72,1	70,5
Trenčiansky	81,9	86,5
Nitriansky	85,5	85,5
Zlinský	93,9	91,0
Banskobystrický	91,5	86,9
Prešovský	105,9	104,7
Košický	79,7	82,9
SR spolu	80,8	79,3

Poznámka: Bežné príjmy domácností sa do krajov dekomponovali použitím regionálnej štruktúry miest, objemu vyplatených príspevkov a pridané hodnoty. HDP sa do krajov dekomponoval použitím regionálnej štruktúry pridané hodnoty. Výpočet podľa: Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1997, ŠÚ SR Bratislava apríl 1998. Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že z hľadiska zabezpečenia dôchodkovej vybavenosti obyvateľstva najvyššiu odskázanosť na mimoregionálne finančné zdroje má Prešovský a Zlinský kraj. Z uvedeného hľadiska najvyššiu finančnú sebestačnosť má zas Bratislavský a Trnavský kraj. Všetkých ostatných krajoch sa podiel bežných príjmov domácností pohybuje nad úrovňou celoslovenského priemera. Prejavom zhoršujúcim sa dôchodkovej situácie obyvateľstva v krajoch je i pokles podielu bežných príjmov domácností na HDP v roku 1998 v porovnaní s predchádzajúcim rokom. Tento pokles sa zaznamenal v každom kraji SR okrem Trenčianskeho kraja, kde nárast uvedeného podielu vyplýva najmä zo stagnácie ekonomickej výkonnosti.

Uvedený trend zhoršovania dôchodkovej situácie domácností je dosledkom formovania jednotlivých typov dôchodkov. Prehľad o základných proporcích štruktúry tvorby dôchodkov domácností na úrovni krajov SR poskytuje ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 31.

tabuľka 31 Formovanie dôchodkov domácností v krajoch SR v roku 1998 v mil. Sk

	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PP	KE	SR
Bežné príjmy	158,8	45,9	54,8	55,5	58,6	69,5	57,5	68,6	569,2
v tom:									
hrubé mzdy a platy	84,2	17,6	24,3	21,2	24,1	31,0	20,7	29,3	252,4
kapitálové príjmy	42,4	11,4	11,1	11,4	11,3	14,0	9,6	14,5	125,6
sociálne dávky	6,7	9,5	10,6	14,0	13,9	13,3	18,0	13,8	99,8

Poznámka: BA – Bratislavský kraj, TT – Trnavský kraj, TN – Trenčiansky kraj, NR – Nitriansky kraj, ZA – Zlinský kraj, BB – Banskobystrický kraj, PP – Prešovský kraj, KE – Košický kraj, SR – Slovenská republika spolu. Bežné príjmy domácností a jednotlivé zložky týchto príjmov sa do krajov dekomponovali použitím regionálnej štruktúry miest, objemu vyplatených príspevkov a pridané hodnoty. Výpočet podľa: Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

V dôchodkoch obdržaných domácnosťami rozhodujúcu úlohu zohrávajú pracovné príjmy⁴⁶. Je to typ príjmov, ktorý sa dotýka najviac vrstvy domácností a ich podiel na obdržaných bežných príjmoch domácností sa pohybuje od 35,9% (Prešovský kraj) až po 53% (Bratislavský kraj). Hodnota tohto podielu závisí predovšetkým od ekonomickej výkonnosti kraja a úrovne zaměstnanosti. Celoslovenský priemer tohto ukazovateľa v roku 1998 dosahoval 44,3 %.

Kapitálové príjmy sa dotýkajú tých domácností, ktorých majetkové pomery a podnikateľská aktívita vynášajú dôchody. Je to typ príjmov, ktorého podiel na obdržaných bežných príjmoch domácností v doterajšom vývoji ekonomiky Slovenska dosahoval značnú dynamiku rastu. Hodnota tohto podielu je regionálne značne diferencovaná a pohybuje sa od 16,7 % (Prešovský kraj) až po 26,7 % (Bratislavský kraj). Úroveň uvedeného podielu predovšetkým závisí od dynamiky podnikateľských aktivít⁴⁷ a ich ziskovosti a od formovania majetkových prímerov obyvateľstva. Celoslovenský priemer tohto ukazovateľa v roku 1998 dosahoval 22,1 %.

Sociálne príjmy⁴⁸ sa dotýkajú tých domácností, ktoré na tieto dôchody podľa zákona majú nárok. Ide najmä o domácnosť, ktoré sú odskázané na rôzne formy sociálnych dávok. Je to typ príjmov, ktorých podiel na obdržaných bežných príjmoch domácností sa v jednotlivých krajoch SR pohybuje od 4,2 % (Bratislavský kraj) až po 31,3 % (Prešovský kraj). Vývoj tohto podielu vo všeobecnosti závisí od spolupôsobenia sociálnych, demografických a ekonomických faktorov. Na jeho úrovni má významný vplyv vývoj v oblasti nezamestnanosti. Doterajší vývoj ukazuje, že čím je vyššia úroveň nezamestnanosti, tým je vyšší aj podiel sociálnych dávok na bežných príjmoch domácností. Celoslovenský priemer tohto ukazovateľa v roku 1998 dosahoval 17,5 %.

Súhrnnú charakteristiku postavenia uvedených typov príjmov v rámci obdržaných bežných príjmov domácností v jednotlivých krajoch SR vyjadruje graf na obr. 13.

Dôchodková situácia domácností v zásadnej miere rozhoduje o možnostiach uspokojovania potrieb obyvateľstva. Základným indikátorm uspokojovania týchto potrieb sú výdavky obyvateľstva za tovar a služby.

Postavenie jednotlivých krajov SR z hľadiska ich podielu na celkových výdavkoch za tovar a služby v ekonomike SR vyjadruje graf na obr. 14.

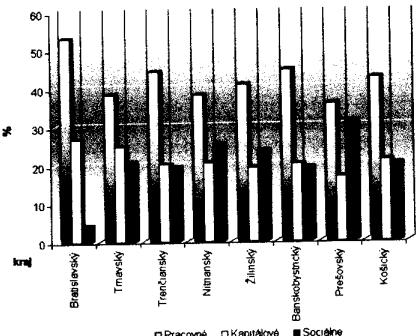
Z uvedeného obrázku vyplýva, že najväčší podiel na celkových výdavkoch za tovar a služby má Bratislavský (14,3 %), Košický (13,8 %), Nitriansky (13,3 %) a Prešovský (13,0 %) kraj. Kým v prípade Bratislavského kraja je dosledok dôchodkovej vybavenosti obyvateľov, tak v prípade ostatných troch krajoch je to dosledok ich počtu.

⁴⁶ Dané hrubymi mzdami a platmi.

⁴⁷ Determinovaných hospodárskym rastom a kvalitou podnikateľského prostredia.

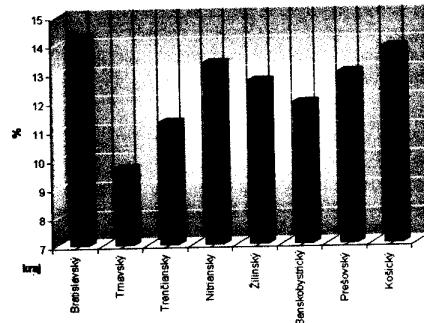
⁴⁸ Dané sociálnymi dávkami.

Podiel jednotlivých typov príjmov na bežných príjmoch domácností v krajoch SR v roku 1998

Obr. 13

Podiel krajov na celkových výdavkoch za tovar a služby v ekonomike SR roku 1998

Obr. 14

Z hľadiska zloženia sú celkové výdavky za tovar a služby výslednicou výdavkov obyvateľstva SR za jednotlivé tovary a služby. Komplexnú informáciu o tomto zložení poskytujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 32.

tabuľka 32 Podiel krajov na výdavkoch obyvateľstva SR za tovary a služby v roku 1998 v %

	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PP	KE
potraviny a nealkoholické nápoje	13,6	10,3	11,5	12,8	13,4	11,7	13,0	13,7
alkoholické nápoje a tabak	12,6	10,8	11,4	10,7	14,2	11,4	13,2	15,7
odievanie a obuv	14,2	8,9	11,7	14,1	11,8	11,8	13,2	14,3
bývanie, voda, elektrina, plyn a iné palivá	14,1	9,8	12,0	13,2	11,9	12,7	13,2	13,1
nábytok, byt. vybav.	14,4	10,3	11,9	15,0	13,2	11,2	12,1	11,9
a bežná údržba bytu	15,3	9,4	13,6	12,0	11,8	13,0	10,8	14,0
zdravie	16,2	11,0	8,9	15,0	11,9	10,6	13,2	13,2
doprava	18,2	9,2	11,4	14,3	11,8	11,0	10,1	14,0
rekreácia a kultúra	14,0	6,4	15,6	9,4	15,6	10,2	15,4	13,4
vzdelenie	12,2	8,3	11,8	12,6	14,7	12,1	15,1	13,1
hotely, kaviarne a reštaurácie	13,1	9,4	11,6	13,6	11,8	12,3	14,1	14,1
rozličné tovary a služby	13,6	7,9	8,4	12,0	13,2	14,8	13,4	16,7
ostatné výdavky								

Poznámka: BA – Bratislavský kraj, TT – Tmavský kraj, TN – Trenčiansky kraj, NR – Nitriansky kraj, ZA – Žilinský kraj, BB – Banskobystrický kraj, PP – Prešovský kraj, KE – Košický kraj. Vypočet na základe štatistiky rodinných účtov v členení podľa regiónov. Výpočet podľa: Vybrané údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999.

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že najvyšší podiel na výdavkoch obyvateľstva SR za:

- potraviny a nealkoholické nápoje má Košický, Bratislavský a Žilinský kraj
- alkoholické nápoje má Košický, Žilinský a Prešovský kraj
- odievanie a obuv má Košický, Bratislavský a Nitriansky kraj
- bývanie, vodu, elektrinu, plyn a iné palivá má Bratislavský, Nitriansky a Prešovský kraj
- nábytok, bytové vybavenie a bežná údržba bytu má Nitriansky, Bratislavský a Žilinský kraj
- zdravie má Bratislavský, Košický a Trenčiansky kraj
- dopravu má Bratislavský, Nitriansky, Košický a Prešovský kraj
- rekreáciu a kultúru má Bratislavský, Nitriansky a Košický kraj
- vzdelenie má Trenčiansky, Žilinský a Prešovský kraj
- hotely, kaviarne a reštaurácie má Prešovský, Žilinský a Košický kraj
- rozličné tovary a služby má Košický, Prešovský a Nitriansky kraj
- ostatné výdavky má Košický, Banskobystrický a Bratislavský kraj.

Podiel krajov na výdavkoch za jednotlivé tovary a služby okrem dôchodkovej situácie ich obyvateľov závisí od spotrebiteľských zvyklostí, ktoré sú v značnej miere determinované regionálnymi špecifikami daného kraja.

Základnou charakteristikou spotrebiteľských zvyklostí v danom kraji je štruktúra výdavkov obyvateľstva. Spotrebiteľské zvyklosti sa v čase formujú a štruktúra výdavkov mení. Struktúra výdavkov obyvateľstva a jej zmeny sú okrem ekonomických faktorov určené aj kultúrne - historickými, vzdelanostními a sociálnymi podmienenosťami⁴⁹.

Súhrnný obraz o štruktúre výdavkov obyvateľstva za tovar a služby v krajoch SR vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 33.

tabuľka 33 Štruktúra výdavkov obyvateľstva za tovar a služby v krajoch SR v roku 1998 v %

	BA	TT	TN	NR	ZA	BB	PP	KE	SR
potraviny a nealkoholické nápoje	27,4	30,4	29,4	27,6	30,3	28,1	28,7	28,4	28,8
alkoholické nápoje a tabak	3,0	3,8	3,4	2,7	3,8	3,2	3,4	3,9	3,4
odievania a obuv	10,0	9,1	10,4	10,6	9,3	9,9	10,1	10,4	10,0
bývanie, voda, elektrina, plyn a iné palivá	12,2	12,5	13,2	12,2	11,6	13,2	12,5	11,7	12,4
nábytok, byt. vybav.									
a bežná údržba bytu	6,3	6,7	6,6	7,1	6,5	5,9	5,8	5,4	6,3
zdravie	1,2	1,1	1,4	1,0	1,1	1,3	1,0	1,2	1,2
doprava	10,0	9,9	7,0	9,9	8,2	7,8	8,9	8,4	8,8
rekreácia a kultúra	10,3	7,6	8,1	8,6	7,5	7,4	6,3	8,2	8,1
vzdelenie	0,5	0,3	0,7	0,4	0,6	0,4	0,6	0,5	0,5
hotely, kaviarne a reštaurácie	4,2	4,2	5,2	4,6	5,7	5,0	5,7	4,7	4,9
rozličné tovary a služby	8,5	9,0	9,6	9,4	8,6	9,6	10,1	9,5	9,3
ostatné výdavky	6,3	5,4	4,9	5,9	6,8	8,2	6,8	7,9	6,3

Poznámka: BA - Bratislavský kraj, TT - Trnavský kraj, TN - Trenčiansky kraj, NR - Nitriansky kraj, ZA - Žilinský kraj, BB - Banskobystrický kraj, PP - Prešovský kraj, KE - Košický kraj, SR - Slovenská republika spolu. Vypočet na základe štatistických rodinných účtov v členení podľa regiónov. Vypočet podľa : Vybrane údaje o regionoch v Slovenskej republike za rok 1998, ŠÚ SR Bratislava apríl 1999

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že v štruktúre výdavkov obyvateľstva za tovar a služby v porovnaní s celoslovenským priemerom:

- v Bratislavskom kraji dominujú výdavky za dopravu, rekreáciu a kultúru. Podiel výdavkov za ostatné tovary a služby je pod, nanajvýš na úrovni celoslovenského priemera.
- v Trnavskom kraji dominujú výdavky za potraviny a nealkoholické nápoje, alkoholické nápoje a tabak, bývanie, vodu, elektrinu, plyn a iné palivá, nábytok, bytové vybavenie a bežnú údržbu bytu a dopravu. Podiel výdavkov za ostatné tovary a služby je pod, nanajvýš na úrovni celoslovenského priemera.
- v Trenčianskom kraji dominujú výdavky za potraviny a nealkoholické nápoje, odievanie a obuv, bývanie, vodu, elektrinu, plyn a iné palivá, nábytok, byto-

vé vybavenie a bežnú údržbu bytu, zdravie, vzdelenie, hotely, kaviarne a reštaurácie a rozličné tovary a služby. Podiel výdavkov za ostatné tovary a služby je pod, nanajvýš na úrovni celoslovenského priemera.

- v Nitrianskom kraji dominujú výdavky za odievanie a obuv, nábytok, bytové vybavenie a bežnú údržbu bytu, dopravu, rekreáciu a kultúru a rozličné tovary a služby. Podiel výdavkov za ostatné tovary a služby je pod, nanajvýš na úrovni celoslovenského priemera.
- v Žilinskom kraji dominujú výdavky za potraviny a nealkoholické nápoje, alkoholické nápoje a tabak, nábytok, bytové vybavenie a bežnú údržbu bytu, vzdelenie, hotely, kaviarne a reštaurácie a ostatné výdavky. Podiel výdavkov za ostatné tovary a služby je pod, nanajvýš na úrovni celoslovenského prie-
- meru.
- v Banskobystrickom kraji dominujú výdavky za bývanie, vodu, elektrinu, plyn a iné palivá, zdravie, hotely, kaviarne a reštaurácie, rozličné tovary a služby, ostatné výdavky. Podiel výdavkov za ostatné tovary a služby je pod, nanajvýš na úrovni celoslovenského priemera.
- v Prešovskom kraji dominujú výdavky za odievanie a obuv, bývanie, vodu, elektrinu, plyn a iné palivá, dopravu, vzdelenie, hotely, kaviarne a reštaurácie, rozličné tovary a služby, ostatné výdavky. Podiel výdavkov za ostatné tovary a služby je pod, nanajvýš na úrovni celoslovenského priemera.
- v Košickom kraji dominujú výdavky za alkoholické nápoje a tabak, odievanie a obuv, rekreáciu a kultúru, rozličné tovary a služby a ostatné výdavky. Podiel výdavkov za ostatné tovary a služby je pod, nanajvýš na úrovni celoslovenského priemera.

⁴⁹ Vo všeobecnosti napríklad platí: Čím vyššia úroveň dochodkovej vybavenosti obyvateľstva tým je vyšší podiel výdavkov za nepotravinársky tovar a služby. Čím sú spotrebiteľské zvyklosti bližšie k štandardu vo vyspelých krajinach tým je vyšší podiel výdavkov za služby.

7 FINANČNÉ ASPEKTY REGIONÁLNEHO VÝVOJA

Finančné aspekty regionálneho vývoja sú často zužované iba na oblasť verejných financii a rozpočtového hospodárenia. Takýto pohľad je prílišný zjednodušením problematiky. Umožňuje skúmať iba výsek z finančných procesov určujúcich vývoj v regióne a neumožňuje riešiť širšie okruhy otázok súvisiacich s rozvojom ekonomiky regiónu. Základným predpokladom skúmania finančných procesov určujúcich vývoj regiónu ako aj úspešného riešenia problémov rozvoja regiónu je čo najúplnejšie chápanie finančnej determinujúcich vývoj v regióne. Pri rešpektovaní tohto chápania možno vychádzať z toho, že finančie determinujúce vývoj v regióne sú dané dvomi základnými zložkami. Prvou sú vnútorné a druhou zas vonkajšie finančné zdroje.

Vnútorné finančné zdroje daného regiónu sú tvorené:

- bežnými príjmami obyvateľstva⁵⁰,
- hospodárskym výsledkom podnikov⁵¹ a
- príjmami miestnych rozpočtov⁵².

Tieto finančné zdroje rozhodujú o dynamike vnútroregionálneho dopytu, určujú objem vnútroregionálnych zdrojov využíteľných na investície a ohraňujú rozsah verejných financii v regióne.

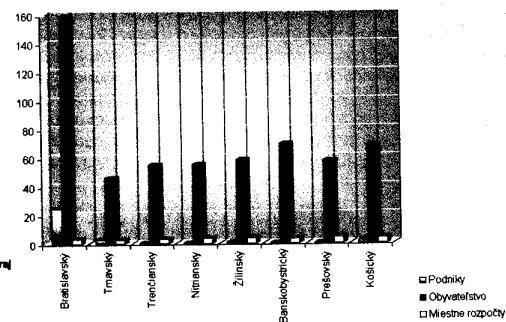
Základná proporcija v rámci vnútorných finančných zdrojov z hľadiska pôvodu vyjadruje graf na obr. 15. Na tomto obrázku podniky, obyvateľstvo a miestne rozpočty vyjadrujú pôvod jednotlivých zložiek vnútorných finančných zdrojov, ktoré sú dané hospodárskym výsledkom, bežnými príjmami obyvateľstva a príjmami miestnych rozpočtov v jednotlivých krajoch SR. Z uvedeného obrázku vyplýva, že prevažná časť vnútorných finančných zdrojov krajov SR je tvorená bežnými príjmami obyvateľstva. Výška podielu hospodárskeho výsledku podnikov na vnútorných finančných zdrojoch daného kraja je priamo úmerná ziskovosti podnikov, ktoré sa nachádzajú na jeho území. Najvyšší podiel hospodárskeho výsledku podnikov na vnútorných finančných zdrojoch má Bratislavský kraj. Podstatne nižší je tento podiel v Trnavskom a Košickom kraji, ktoré z hľadiska veľkosti uvedeného ukazovateľa zaujímajú druhú a tretiu pozíciu. Najvyšší podiel príjmov miestnych rozpočtov na vnútorných finančných zdrojoch má Prešovský, Nitriansky a Žilinský kraj, ktoré z hľadiska ekonomickej výkonnosti zaujímajú v rámci krajov SR tri posledné pozície.

⁵⁰ Zahrňujúcim všetky peňažné príjmy obyvateľstva na území regiónu.

⁵¹ Zahrňujúcim disponibilné finančné zdroje podnikov, ktoré boli vytvorené na území regiónu.

⁵² Predstavujúcimi regionálne zdroje verejných financii na území regiónu.

Pôvod vnútorných finančných zdrojov krajov SR v roku 1998

Obr. 15

Základnú informáciu o veľkosti vnútorných finančných zdrojov krajov SR za roky 1997 a 1998 podáva tabuľka 34.

tabuľka 34 Vnútorné finančné zdroje krajov SR na obyvateľa v tis. Sk

Kraj	1997	1998
Bratislavský	321,3	301,2
Trnavský	93,1	92,8
Trenčiansky	91,6	95,4
Nitriansky	79,6	82,4
Žilinský	86,1	90,6
Banskobystrický	96,9	109,8
Prešovský	73,8	78,5
Košický	96,9	97,1
SR spolu	114,7	115,9

Poznámka: Vnútorné finančné zdroje = bežné príjmy domácností + hospodársky výsledok finančných a nefinančných organizácií + príjmy miestnych rozpočtov. Hospodársky výsledok sa do krajov dekomponoval použitím kumulovaných výnosov a nákladov pri aplikácii podnikových dát. Príjmy miestnych rozpočtov sa do krajov dekomponovali použitím príslušnej metodiky štátneho rozpočtu. Pri výpočte sa použil počet obyvateľov k 31.12. Zdroj: ŠÚ SR, MF SR.

Na základe ukazovateľov, ktoré obsahuje tabuľka 35 možno konštatovať, že úroveň vnútorných finančných zdrojov jednotlivých krajov úzko korešponduje

s ich ekonomickou výkonnosťou. Najnižšiu úroveň vnútorných finančných zdrojov má Prešovský, Nitriansky a Žilinský kraj. Strednú úroveň vnútorných finančných zdrojov má Trnavský a Trenčiansky kraj. Vysokú úroveň vnútorných finančných zdrojov má Bratislavský, Banskobystrický a Košický kraj. Bratislavský kraj má aj z hľadiska úrovne vnútorných finančných zdrojov významne dominantné postavenie. Vnútorné finančné zdroje, ktoré sú disponibilné v tomto kraji v roku 1998 predstavovali viac než 258 % v porovnaní s celoslovenským priemerom.

Kým v rámci vnútorných finančných zdrojov bežné príjmy obyvateľstva a hospodársky výsledok podnikov súvisia so súkromnou spotrebou a investiciami, tak príjmy miestnych rozpočtov rozhodujú o verejných výdavkoch na úrovni miestnych samospráv. Základnú informáciu o postavení týchto výdavkov v rámci verejných rozpočtov poskytuje tabuľka 35.

tabuľka 35 Výdavky verejných rozpočtov na obyvateľa v SR v tis. Sk

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Štátны rozpočet	32,5	30,2	31,9	35,7	40,4	36,5
Miestne rozpočty	3,3	3,4	3,3	4,1	4,9	4,8

Poznámka: Pri výpočte sa použil počet obyvateľov k 31. 12. Zdroj: ŠÚ SR, MF SR

Na základe uvedenej tabuľky možno konštatovať, že kým v období 1993 až 1998 verejné výdavky na jedného obyvateľa realizované cez štátny rozpočet narastli o 12 %, tak verejné výdavky na jedného obyvateľa realizované cez miestne rozpočty narastli o 46 %. Napriek tejto skutočnosti v roku 1998 iba 12 % verejných výdavkov pripadajúcich na obyvateľa bolo realizovaných cez miestne rozpočty a 88 % cez štátny rozpočet. Tento stav vedie k nedostatku verejných financii na úrovni krajov a nepriaznivo ovplyvňuje ich ďalší rozvoj. Existujúci systém verejných financií neumožňuje tvorbu dlhodobých vlastných strategií, pretože nie je dostatok finančných zdrojov na krytie potrieb obcí. Miestne rozpočty zostavené z vlastných príjmov kryjú len časť výdavkov. O postavení verejných financií v jednotlivých krajoch SR informuje tabuľka 36.

tabuľka 36 Postavenie verejných financií v krajoch SR

Kraj	Podiel príjmov miestnych rozpočtov na HDP		Podiel príjmov miestnych rozpočtov na vnútorných finančných zdrojoch	
	1997	1998	1997	1998
Bratislavský	1,6	1,2	1,7	1,6
Trnavský	4,9	4,1	5,7	5,2
Trenčiansky	5,2	4,6	5,8	5,1
Nitriansky	6,2	5,3	6,7	5,8
Žilinský	6,3	5,1	6,2	5,3
Banskobystrický	5,4	4,0	5,5	4,4

Pokračovanie tab. 36

Kraj	Podiel príjmov miestnych rozpočtov na HDP		Podiel príjmov miestnych rozpočtov na vnútorných finančných zdrojoch	
	1997	1998	1997	1998
Prešovský	8,2	6,8	7,2	6,1
Košický	4,9	4,4	5,5	4,9
SR spolu	4,4	3,6	4,7	4,1

Poznámka: Výpočet na podklade ukazovateľov dekomponovaných do krajov. Zdroj: ŠÚ SR, MF SR

O postavení verejných financií z hľadiska ekonomickej výkonnosti krajov informujú prvé dva stĺpce uvedenej tabuľky. Z analýzy vzťahu medzi podielom príjmov miestnych rozpočtov na HDP v krajoch a ich ekonomickej výkonnosti vyplýva, že čím je nižšia ekonomická výkonnosť kraja, tým väčšia časť vytvoreného HDP sa priezraďuje cez miestne rozpočty. Znamená to, že čím je nižšia ekonomická výkonnosť kraja tým je vyššia jeho odkázanosť na finančné zdroje vytvorené mimo neho. Pokles tohto ukazovateľa v roku 1998 v porovnaní s rokom 1997 súvisí s poklesom výdavkov verejných rozpočtov⁵³.

O postavení verejných financií z aspektu vnútorných finančných zdrojov v kraji informuje tretí a štvrtý stĺpec uvedenej tabuľky. Z analýzy ukazovateľov uvedených v týchto stĺpcach podobne ako v predchádzajúcom pripade vyplýva, že v krajoch, kde je najnižšia ekonomická výkonnosť, je najväčší podiel príjmov miestnych rozpočtov v kraji na vnútorných finančných zdrojoch kraja. Znamená to, že čím je nižšia ekonomická výkonnosť kraja, tým majú verejné finančie väčšiu váhu v rámci jeho vnútorných finančných zdrojov.

Ak podiel príjmov miestnych rozpočtov na vnútorných finančných zdrojoch kraja je väčší než podiel príjmov miestnych rozpočtov na HDP vytvorenom v kraji, znamená to, že objem vytvoreného HDP v kraji je väčší než sú jeho vnútorné finančné zdroje. V takýchto krajoch existuje základ jednaka na zvýšenie ich vnútorných finančných zdrojov a jednako na realokovanie finančných zdrojov do ďalších krajov. Základnou podmienkou realizácie je zniženie zataženosť vytvorených dochodkov odvodmi do štátneho rozpočtu.

Súčasný stav v oblasti verejných financií je predovšetkým dôsledkom existujúceho mechanizmu priezraďovania finančných prostriedkov medzi obcou, regiónom a štátom a nedostatočného podielu obcí na daňových výnosoch. Adekvatne zmeny v tomto systéme patria v nastávajúcom období medzi rozhodujúce predpoklady rozvoja ekonomiky regiónu.

Na úrovni národného hospodárstva by sa tieto zmeny mali dotýkať dvoch základných oblastí. Po prve, ďalšieho znižovania podielu výdavkov verejných roz-

⁵³ Kým výdavky verejných rozpočtov v roku 1997 dosahovali 244,4 mld. Sk, tak v roku 1998 predstavovali 222,8 mld. Sk. Z hľadiska podielu na HDP to znamená 37,4, resp. 31,1 percenta.

počtov na HDP. Po druhé, zvyšovania podielu miestnych rozpočtov a znižovanie podielu štátneho rozpočtu na výdavkoch verejných rozpočtov.

Na úrovni ekonomik regiónov by sa uvedené zmeny mali dotýkať tak prijmejnej ako aj výdavkovej časti miestnych rozpočtov. V oblasti prijmejnej časti ide najmä o jej stabilizáciu, zniženie závislosti na štátom rozpočte a zachovanie vhodného využívacieho mechanizmu medzi miestnymi rozpočtami a štátom. Dôležitá úloha v tejto oblasti pripadá regionalizácii daňového systému vrátane zvýšenie pravomoci územných autorít o rozhodovaní niektorých typov daní a lepsiemu finančnému využitiu majetku obcí. V oblasti výdavkovej časti miestnych rozpočtov ide najmä o standardizáciu mechanizmov na zabezpečenie efektívnosti rozpočtového hospodárenia vrátane zvýšenia verejnej kontrolovateľnosti.

Vonkajšie finančné zdroje, ako druhá základná zložka financií determinujúci vývoj v danom regióne, sú dané prostriedkami, ktoré zvyšujú:

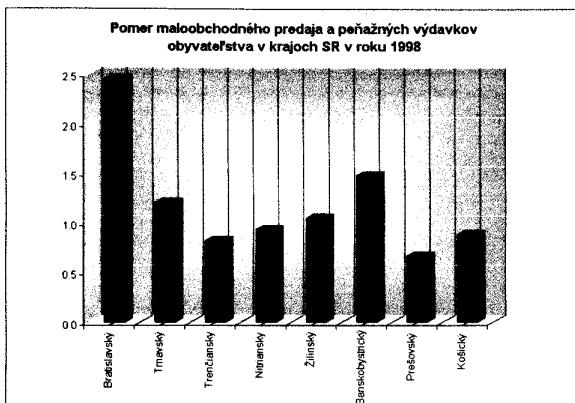
- vnútoregionálny dopyt a
- objem investícii alokovaných na území regiónu.

Ide o finančné prostriedky, ktoré majú mimoregionálny pôvod a môžu byť do regiónu privezené, presunuté alebo alokované prostredníctvom fyzických osôb⁵⁴, ziskových⁵⁵ a neziskových⁵⁶ organizácií a štátu⁵⁷. Tieto prostriedky môžu byť prítom tak domáceho ako aj zahraničného pôvodu. Často ide o zmiešané prostriedky a to tak z hľadiska pôvodu ako aj ich realizácie v regióne.

Prievle vonkajších finančných zdrojov do regiónu závisí od viacerých faktorov. Pôsobenie týchto faktorov je však podľa druhu a pôvodu vonkajších finančných zdrojov rôzne.

Učrtí informáciu o základných proporcích v oblasti vonkajších finančných zdrojov zvyšujúcich vnútoregionálny dopyt, poskytuje pomer maloobchodného predaja⁵⁸ a peňažných výdavkov obyvateľstva⁵⁹. Ak tento pomer je menší než jedna znamenaná to, že vnútoregionálny dopyt generovaný vnútornými finančnými zdrojmi je väčší než vnútoregionálna ponuka, takže priestor pre vonkajšie finančné zdroje zvyšuje dopyt vo vnútri regiónu je malý resp. neexistuje. Ak uvedený pomer je väčší než jedna znamenaná to, že vnútoregionálny dopyt generovaný vnútornými finančnými zdrojmi je menší než vnútoregionálna ponuka, takže priestor pre vonkajšie finančné zdroje zvyšujúce dopyt vo vnútri regiónu je veľký, resp. existuje.

Pomer maloobchodného predaja a peňažných výdavkov obyvateľstva za jednotlivé kraje SR vyjadruje graf na obr. 16.

obr. 16

Z uvedeného obrázku vyplýva, že najväčší priestor pre vonkajšie finančné zdroje zvyšuje vnútorný dopyt je v Bratislavskom, Banskobystrickom a Trnavskom kraji, t.j. v krajoch s najvyššou ekonomickej výkonnosťou. Priestor pre vonkajšie finančné zdroje zvyšujúce vnútorný dopyt je najmenší (pripadne nemusi existovať) v Prešovskom a Trenčianskom kraji. Tento priestor je menší, ale existuje v Žilinskom, Nitrianskom a Košickom kraji.

Možno konštatovať, že prílev vonkajších finančných zdrojov zvyšujúcich vnútoregionálny dopyt predovšetkým závisí od ekonomickej výkonnosti regiónu a od vnútoregionálnych špecifík determinujúcich atraktívnosť regiónu z hľadiska cestovného ruchu a nákupov v obchodnej sieti.

Z hľadiska dlhodobého rozvoja regiónu dôležitá úloha zohrávajú investície. Existujúca závislosť medzi tvorbou zdrojov a investovaním na území krajov SR vyjadruje graf na obr. 17. Na tomto grafe uvedená tvorba zdrojov a investície sú reprezentované kumulovanými hodnotami HDP a investícií na obyvateľa za obdobie rokov 1996 až 1998. Z lineárnej závislosti medzi tvorbou zdrojov a investíciami, ktorú vyjadruje graf na obr. 17 vyplýva, že voľné investičné zdroje v značnej miere zostávajú v tom okrese, v ktorom boli vytvorené. To že nedochádza k významnejšiemu prelievaniu voľných investičných zdrojov z kraja do kraja je predovšetkym dôsledkom:

⁵⁴ Napr. cestovný ruch a nákupy v maloobchodnej sieti.

⁵⁵ Napr. súkromné investície.

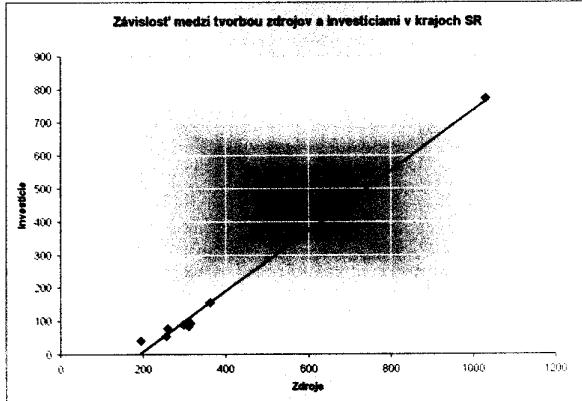
⁵⁶ Napr. podpora projektov regionálneho rozvoja prostredníctvom rôznych nadácií a fondov.

⁵⁷ Napr. vykrytie určitej časti finančných potrieb projektov Štátym fondom životného prostredia, vyčlenenie prostriedkov zo všeobecnej pokladničnej správy štátneho rozpočtu pre aktivity Regionálnej rozvojovej agentúry v Žilinskom kraji a pod.

⁵⁸ Reprezentujúceho základný ukazovateľ vnútoregionálnej ponuky na spotrebiteľskom trhu.

⁵⁹ Reprezentujúcich základný ukazovateľ spotrebiteľského dopytu generovaného vnútornými finančnými zdrojmi regiónu.

- hľbkej podkapitalizácie celej ekonomiky a
- nefunkčnosti mechanizmov⁶⁰ na realokáciu voľných investičných zdrojov medzi regiónnymi.

obr. 17

Z lineárnej závislosti medzi tvorbou zdrojov a investíciami ďalej vyplýva nízka úroveň zahraničných investícii, príčom aj ich existujúci objem je približovaný ekonomickej výkonnostou a nie inými komparatívnymi výhodami krajov. Uvedená závislosť tiež naznačuje, že prevažná časť investícii v krajoch, ktoré sú financované z domácich zdrojov má obnovovací charakter.

Možno konštatovať, že prilev vonkajších finančných zdrojov zvyšujúcich objem investícii alokovaných na území regiónu okrem legislatívno – politického a makroekonomico-sociálneho prostredia závisí hlavne od:

- komparatívnych výhod regiónu⁶¹
- existencie rozvojových projektov⁶² a
- organizačných štruktúr ovplyvňujúcich vývoj v regióne⁶³.

⁶⁰ Ide najmä o nefunkčnosti kapitálového trhu.

⁶¹ Patria sem napr. ekonomická výkonnosť, ekonomický potenciál, strategická poloha, nízka nákladovosť, kvalita a cena práce a pod.

⁶² Infraštruktúry, výroby a služieb, ktoré vychádzajú z existujúcich daností, rešpektujú možnosti a obmedzenia budúceho vývoja doma i vo svete a sú ekonomicky výhodné.

⁶³ Ide najmä o vhodnú symbiozu štátnej správy a miestnej samosprávy, podporných štruktúr v oblasti poradenstva, informačného a finančného zabezpečenia.

Z hľadiska zvýšenia celkového objemu investičných zdrojov v regiónoch dôležitá úloha pripadá vhodne koncipovaným systémom vnútroregionálneho sporenia a úverovania ako aj systémom na alokáciu vonkajších investičných zdrojov do regiónu. Ide najmä o mechanizmy podporujúce vnútroregionálnu tvorbu úspor⁶⁴ a organizačné štruktúry, ktoré z úrovne vyšších územných celkov do obcí vhodným spôsobom alokujú vonkajšie investičné zdroje⁶⁵.

⁶⁴ Ktoré by slúžili pre potreby vnútroregionálneho investovania.

⁶⁵ Napr. obecné pokladnice na úrovni vyšších územných celkov, ktoré pre podnikateľské subjekty v území poskytujú lacné investičné úvery.

8 MOŽNOSTI ĎALŠIEHO EKONOMICKEHO VÝVOJA

Bázickým determinantom vývoja v regióne je makroekonomicke prostredie v ktorom hospodárstvo regiónu operuje. Toto prostredie ovplyvňuje charakter profilie trhových mechanizmov v regióne a určuje tak formovanie ponukovej ako aj vývojové možnosti dopytovej stránky jeho ekonomiky. Predurčuje využiteľnosť a rozvoj ekonomickeho potenciálu regiónu a generuje podmienky na pôsobenie vnútro a mimoregionálnych faktorov, rozhodujúcich o dopyte po produkciu a službách, ktoré môže región poskytnúť. Charakter vplyvu uvedeného prostredia na región je determinovaný hodnotami makroekonomických parametrov určujúcich rámec pre správanie sa hospodárskych subjektov regiónu a opatreniami hospodárskej politiky, ktoré toto správanie ovplyvňujú.

Záklitom dôsledkom vývoja predchádzajúcich rokov je v roku 1999 pokračovanie poklesu dynamiky hospodárskeho rastu a znižovanie stability makroekonomickeho prostredia. Je to najmä dôsledok neriešeného pnutia medzi nevyvázenosťou ekonomiky a jej rastom a nedostatočnou úrovňou mikroekonomickej adaptácie⁶⁶.

Po roku 1999 možno kalkulovať s takým vývojom ekonomiky Slovenska, pre ktorý bude charakteristické nižšie priemerné ročné tempo hospodárskeho rastu a vyššia miera inflácie v období 2000 až 2002 než aké sa zaznamenalo rokoch 1995 až 1998. Charakter tohto vývoja vyjadrujú ukazovatele, ktoré obsahuje tabuľka 37.

tabuľka 37 Priemerné ročné tempá rastu HDP a miera inflácie v %

	Slovensko 1995–1999	Prepojova 1999–2002
Reálny HDP	5,8	2,0 až 3,8
Nominalný HDP	11,6	7,7 až 9,9
Priemerná ročná miera inflácie	5,8	6,3 až 8,5

Poznámka: Charakteristiky sú odvodené z geometrického priemeru podielu príslušných ukazovateľov za dané roky.

V súlade s tendenciami, ktoré vyjadruje uvedená tabuľka je reálne predpokladá, že v období 1999–2002 bude podiel deficitu štátneho rozpočtu na HDP oscilovať na úrovni do troch percent a priemerná ročná miera nezamestnanosti⁶⁷ v rozmedzí 14 až 18 percent.

⁶⁶ Určitý vplyv na zniženie hospodárskeho rastu bude mať pritom aj očakávaná nižšia dynamika ekonomickeho rastu u našich hlavných obchodných partnerov.

⁶⁷ Priemerná ročná evidovaná miera nezamestnanosti.

Uvedené tendencie očakávaného vývoja národného hospodárstva vytvárajú pre vývoj jednotlivých okresov také podmienky, ktoré umožnia formovanie výkonnosti ich ekonomik v medziach, ktoré naznačuje tabuľka 38.

tabuľka 38 HDP na obyvateľa vytvorený v krajoch SR v tis. Sk (bežné ceny)

Náro	Prepojova 1999		Vývoj 2002	
	Dôhľad hranica	Normálna hranica	Dôhľad hranica	Normálna hranica
Bratislavský	421,2	429,0	530,7	574,3
Trnavský	128,0	130,3	163,9	177,4
Trenčiansky	112,5	114,6	144,7	156,6
Nitriansky	97,5	99,3	123,4	133,6
Žilinský	99,7	101,6	123,8	134,0
Banskobystrický	130,2	132,6	165,9	179,5
Prešovský	74,1	75,5	86,9	94,0
Košický	113,6	115,8	132,7	143,6
SR spolu	142,6	145,2	177,9	192,5

Tendencie, ktoré vyjadruje tabuľka 38 informujú o tom, že na úrovni krajov Slovenska je potrebné počítať s diferencovaným vývojom ekonomickej výkonnosti a napriek tomu, že okruh krajov s najvyššou ekonomickou výkonnosťou bude aj v roku 2002 ten isty ako v roku 1998. Bude to dôsledok formovania dopytových a ponukových faktorov v krajoch, determinovaného existujúcim ekonomickým potenciáalom a správaním hospodárských subjektov, ovplyvneného hospodárskou politikou štátu.

Ako blízko sa bude ekonomická výkonnosť v krajoch pohybovať okolo hornej hranice očakávaných hodnôt v značnej miere závisí od regionálnej dimenzie mikroekonomickeho rozvoja⁶⁸. Jeho podstatu vychádza z toho, že rozvojové možnosti tej časti podnikovej sféry, ktorej aktivity sa koncentrujú na teritóriu domáceho trhu, sú redukované jeho rastúcimi nákladmi a klesajúcou výdatnosťou dôchodkových procesov, ktoré zapričinujú pokles hospodárskeho výsledku a objemu investičných zdrojov. Najviac takto postihnutými oblasťami sú podkapitalizované prevádzky, ktorých reštrukturalizácia je sprawidla nevyhnutnou podmienkou pokroku. Najmenej postihnutými oblasťami sú prevádzky, v ktorých je alokovaný zahraničný kapitál a ich transformácia sa nachádza v pokročilej fáze. Napriek ich pozitívnej perspektive sú však ešte stále dôzačnej miery citlivé na exogénne destabilizujúce impulzy.

Podnikateľská sféra s podstatným podielom exportnej produkcie je voči pôlesom výdatnosti dôchodkových procesov viac imúnna a ľahši zo stability bo-

⁶⁸ Je to dané súčasnými podmienkami ekonomickeho vývoja, ktoré vyžadujú štrukturálne zmeny a urýchlenie adaptácie podnikovej sféry.

nitných zahraničných trhov. Ich najslabším článkom sú prevádzky, ktorých predmetom zahraničnobchodnej aktivity sú tovary a služby konkurencieschopné vzhľadom na svoju nízku cenu. Tieto vývozy sú ceneovo citlivé a pri raste výrobcích nákladov na pracovnu silu, suroviny, alebo služby, je ich odbytová pozícia na zahraničnom trhu reálne ohrozená. O dlhodobej stabilite ich odbytu nemožno hovoriť ani z dôvodu cenevnej citlivosťi vzťahujúcej sa na prítomnosť iných importérov predovšetkým z krajín s nižšími výrobnymi nákladmi. Konjunktúrne výkvy sú prirodeným rizikom všetkých podnikateľských subjektov, operujúcich vo sfére zahraničného obchodu. Najviac rizikovými sú však prevádzky, ktorých komoditná skladba odbytu je len málo, resp. vôbec diverzifikovaná.

Z hľadiska možností ďalšieho ekonomickejho vývoja v krajoch rozhodujúcu úlohu zohráva zníženie zraniteľnosti a zvýšenie konkurencieschopnosti hospodárskych subjektov. Dosiahnutie pokroku v tejto oblasti závisí od efektívneho užívania súčasnej hospodárskej pozície podnikov a pružnosti realizácie potrebných strukturálnych zmien pri využití regionálnych a rešpektovani národo-hospodárskych špecifík ekonomickejho vývoja. Východiskom je súčasné posstavenie podnikateľskej sféry v krajoch a jej rozvojové možnosti.

8.1 Bratislavský kraj

Exkluzívne postavenie podnikateľskej sféry Bratislavského kraja je predovšetkym dané:

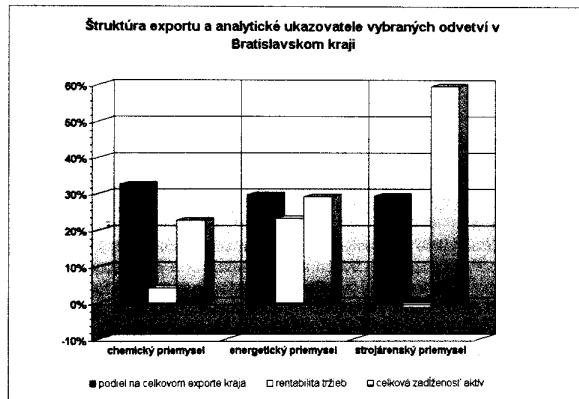
- najvyššou výkonnosťou dôchodkovtorných procesov, generujúcich úroveň dopytu po tovaroch a službách
- najnižším objemom sociálnych dávok a najvyšším objemom hrubých miezd a plátov, ako aj kapitálovych príjmov, generujúcich spotrebiteľské zvyklosti obyvateľstva
- vysokou rovinutosťou sociálno – technickej infraštruktúry, prejavujúcou sa v úrovni flexibility ponuky, reagujúcej na objem a štruktúru dopytu
- aktivitou v oblasti zahraničného obchodu.

Kombinácia všetkých spomenných faktorov umožňuje v podmienkach slovenskej ekonomiky dynamický a z hľadiska dlhodobej perspektivy zdravý rast na všetkých úrovniach organizačných štruktúr podnikateľských aktivít. Vďaka prebiehajúcemu procesu transformácie je vo všeobecnosti mikroekonomicky rozvoj, viac ako v rovinutých ekonomikách, závislý od stupňa pokroku v štátom realizovanej politiky komplexnej podpory podnikateľskej sféry a je vysoko senzitívny predovšetkým na nedostatok kapitálových zdrojov a na mechanizmy finančného zataženia.

Vysoká kúpyschopnosť obyvateľstva sa prejavuje predovšetkým v objeme dopytu po službách a tovaroch spotrebenného a investičného charakteru. Na strane ponuky sa práve takáto štruktúra dopytu odráža v generovaní podnikateľských aktivít, ktoré sú charakteristické vysokým stupňom pridanéj hodnoty a obchodnej marže, umožňujúcich tvorbu dostatočných zdrojov, potrebných na dlhodobý rozvoj.

Z odvetvového hľadiska možno výrobnú štruktúru považovať za takmer reštrukturalizovanú s vysokým zastúpením odvetví produkujúcich trvalý zisk. Takmer 30 % tržieb je realizovaných v odvetví obchodu a služieb, viac ako 30 % v stavebnictve a približne 35 % prípadá na petročémiu, chémiu a strojárenstvo. Podobne ako v ostatných regiónoch Slovenska je aj Bratislavský region počasného recessiu domáceho dopytu vyvolanou poklesom kúpyschopnosti obyvateľstva⁶⁹. Výnimočná pozícia podnikateľskej sféry, vzhľadom na rozvojové zdroje je však daná jeho vysoko nadpriemernou exportnou aktivity, ktorej štruktúra zaručuje trvalý rast zisku. Ak je pre domáci dopyt rozhodujúcim faktorom konkurencieschopnosti atribút nízkej ceny⁷⁰, tak pre vyvážanú produkciu je to atraktívna kvalita.

Z hľadiska exportnej produkcie Bratislavského kraja zohrávajú podstatnú úlohu v sektore priemyslu odvetvia chémia, energetika a strojárenstvo. Súhrnný obraz o výkonnosti a vnúropodnikovej rentabilite nám poskytujú údaje o odvetvovej štruktúre vývozu a efektivite daných odvetví v kraji.

obr. 18

⁶⁹ Vyjadrenou dynamikou rastu bežných príjmov

⁷⁰ Možno dodať, že z prieskumu, ktorý sme realizovali na prieskumnej vzorke najvýznamnejších podnikov súkromného a štátneho sektora v 2. polroku 1999 vyplýva, že pre 50 % podnikov je najdôležitejším atribútom odbytu nízka cena, pre 35 % kvalita a pre 15 % vlastnosť výrobku.

Z grafu na obr. 18 vyplýva, že chemický priemysel, energetický priemysel a strojárenstvo sa spolu na celkovom vývoze realizovanom v odvetví priemyselnéj produkcie podielajú hodnotou takmer 92 %. Najnižšiu úroveň rentability tržieb⁷¹ a najvyššiu úroveň celkoveho zadielenia aktív⁷² vykazuje strojárenský priemysel. Uvedené skutočnosti dokumentujú pomály postup v procese reštrukturalizácie daného odvetvia, zapričinený predovšetkým nízkou likviditou. Na vývoze daného odvetvia sa v podstatnej miere podielia predovšetkým automobilový priemysel, ktorého exportná výkonnosť dosiahla v roku 1998 hodnotu 99,6 %⁷³. Vysokú dynamiku rozvoja automobilového priemyslu možno pripisať pôsobeniu zahraničného kapítalu, ktorý je tu úspešne alokovaný. Vysoká rezistencie voči vonkajším destabilizujúcim vplyvom, ktorá je pre dané odvetvie typická, umožňuje úspešnú reštrukturalizáciu pridružených odvetví v pomerne krátkom časovom horizonte. Automobilový priemysel môžno preto v Bratislavskom kraji považovať za vysoko perspektívne odvetvie aj z hľadiska širších súvislostí v procese reštrukturalizácie.

Energetický priemysel Bratislavského kraja patrí k odvetviám trvalo produkujúcim zisk. Dominujúcou oblasťou v danom smere je plnárenstvo, ktorého problémy posledného obdobia sú spôsobené predovšetkým nedoriešenými vlastníckymi vzťahmi.

Významný ekonomický potenciál môže byť v kombinácii s optimálnym štruktúrno-vlastníckym vzťahom garantom vysokej bonity daného odvetvia v Európskom priestore.

Chemická produkcia Bratislavského kraja dosahuje vysoko nadpriemernej úroveň rentability tržieb v oblasti spotrebnej chémie, ktorá je výrazne poznáčená pozitívnym vplyvom zahraničného kapítalu. Podiel exportu na celkovej produkcií chemického priemyslu regiónu dosahuje v priemere hodnotu okolo 17 %.

V oblasti petrochémie a priemyselnej chémie bola v roku 1998 dosiahnutá najvyššia hodnota exportnej výkonnosti⁷⁴. Tento druh produkcie je ale do značnej miery poznámený svojou senzibilitou na destabilizačné výkyvy exogénnego charakteru. Príčiny tohto stavu možno hľadať v úspešne napredovanom, no ešte neukončenom procese reštrukturalizácie, týkajúcej sa oblasti priemyselnej chémie a vysokej cenovej citlivosti petrochemickej produkcie, ktoréj doterajším výslednym vektorom pôsobenia bol rast zadielenosti.

⁷¹ Vyjadrenú ako podiel zisku na tržbách.

⁷² Vyjadrené ako podiel cudzích zdrojov na konsolidovaných aktívach.

⁷³ Podľa Trend Top 100 za rok 1998.

⁷⁴ Vyjadrené podielom exportu na celkovej produkcií. Priemernú hodnotu tohto ukazovateľa dosiahli podľa Trend Top 100 v roku 1998 podnikateľské subjekty pôsobiace práve v oblasti petrochémie a priemyselnej chémie.

8.2 Trnavský kraj

Podiel Trnavského kraja na celkových tržbách v priemysle predstavuje dlhodobo hodnotu približne 7 %, v stavebnictve a v oblasti obchodu a služieb nad 1 % celoslovenského objemu. Z hľadiska ekonomickej výkonnosti⁷⁵ je daný región tretím najvýkonnejším. Zhoršujúca sa tendencia dôchodkovej situácie obyvateľstva Trnavského kraja, prejavujúca sa v poklesi kúpejnej sily, vedie k nárastu dopytu po tovaroch bežnej spotreby a odčerpávaniu disponibilných prostriedkov.

Podnikateľská sféra je v prevažnej miere orientovaná na produkciu určenú pre trh SR. Export sa na celkových tržbách podieľa dlhodobo hodnotou nepresahujúcou 16 %, čomu zodpovedá i najmenšia exportná výkonnosť spomedzi všetkých regiónov Slovenska. Vzhľadom na nízky podiel exportu na celkovej produkcií a nízku úroveň kapitálovej výbavenosť, je rozhodujúca časť podnikateľskej sféry poznáčená poklesom domáceho dopytu. Tento sa prejavuje v redukcii hospodárskeho výsledku, celkovej efektivite výroby a neadekvátnom raste nákladov spojených s finančnou obsluhou. Na celkovej tvorbe tržieb v kraji sa najväčšou mierou 87 % podielia priemyselná výroba⁷⁶, obchod a služby 10 % a 3 % stavebnictvo.

Z dlhodobej perspektívy, týkajúcej sa trvalého rastu, zohráva významnú úlohu rast exportnej výkonnosti orientovanej na bonitné trhy, zaručujúcej stabilný odber a tlak na rast konkurenčieschopnosti. Z grafu na obr. 19 vyplýva, že približne 90 % celkovej exportu kraja je realizovaných v odvetviach chemického priemyslu, poligrafického priemyslu, hutníctva a sklárskeho priemyslu. Ďalej vyplýva, že všetky spomenuté odvetvia vykazujú pomerne vysokú úroveň rentability tržieb⁷⁷ a vysokú úroveň celkoveho zadielenia. Kým úroveň rentability tržieb svedčí o zdravej výrobnej štruktúre, ktoréj jedným z podstatných menovateľov je pritomnosť zahraničného kapitálu⁷⁸, tak vysoká úroveň celkovej zadielenosti svedčí o vysokej citlivosti podnikateľského sektora na destabilizujúce vplyvy vonkajšieho prostredia. Toto tvrdenie sa vzťahuje predovšetkým na oblasť farmaceutickej chémie, ktorá by mala patriť k jedným z najbonitnejších a pre jeho vývoj kľúčových odvetvi priemyselnej produkcie kraja.

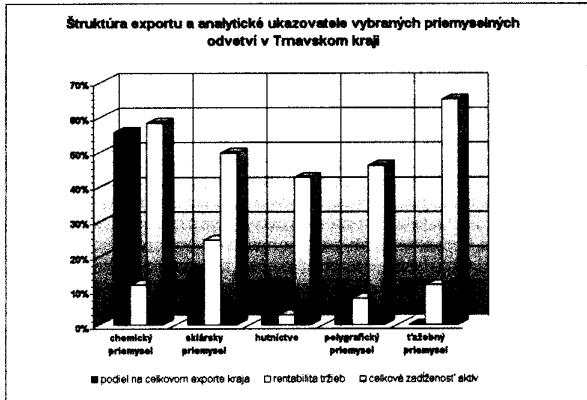
Nemenej podstatným odvetvím ekonomickej aktivity, sústredujúcim sa v prevažnej miere na domáci trh, je cínosť v oblasti fažby a plnárenstva. Z perspektívneho hľadiska je efektívne využívané významného potenciálu týchto odvetví, rozhodujúcim faktorom vysokéj úrovne ziskovosti. Doterajší vývoj, ktorý možno hodnotiť ako znehodnocovanie výrobných zdrojov, je v rozhodujúcej miere dôsledkom nevhodnej štruktúry vlastníckych vzťahov.

⁷⁵ vyjadrené v HDP na obyvateľa v bežných cenách

⁷⁶ Koncentrujúca sa predovšetkým do odvetví fažkej chémie, sklárskej produkcie, hutníctva, poligrafie a potravinárstva.

⁷⁷ Predovšetkým poligraficky priemysel, ktorého rentabilita tržieb (takmer 25 %) dosahuje najvyššiu hodnotu spomedzi všetkých odvetví v kraji. Z hľadiska štruktúry produkcie sa jedná predovšetkým o výrobu obalov a baliacich materiálov.

⁷⁸ Alokovaný predovšetkým v odvetví poligrafického priemyslu a čiastočne hutníctva.

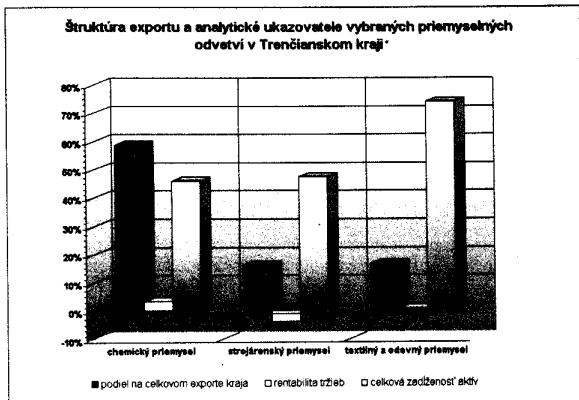
obr. 19

8.3 Trenčiansky kraj

Trenčiansky kraj, sa na celkových tržbách v ekonomike SR podieľa dlhodobo hodnotou približne 9 % v priemysle, 4 % v stavebnictve a 2 % v odvetví obchodu a služieb. Spomedzi všetkých krajov SR sa Trenčiansky kraj nachádza na piatom mieste z hľadiska ekonomickej výkonnosti a tretom mieste z hľadiska exportnej výkonnosti⁷⁹.

Tažiskom ekonomickej činnosti podnikateľskej sféry je priemyselná výroba, ktorej podiel na celkových tržbách kraja dosahuje dlhodobu hodnotu 86 % a koncentruje sa predovšetkým na odvetvии chémie, strojárenstva, textilného a odevného priemyslu. Spolu sa tieto na celkových tržbách kraja dosahovaných v odvetví priemyslu podieľajú hodnotou presahujúcou 70 % a sú charakteristické aj svojim najvyšším podielom na exportnej produkcií kraja.

Ako z grafu na obr. 20 vyplýva, podiel vybraných odvetví predstavuje približne 90 % celkovej exportnej aktivity kraja. Podnikateľskú atmosféru da-

obr. 20

ných priemyselných odvetví možno označiť ako značne paralyzovaní s ohľadom na rozvojové možnosti spočívajúce v tvorbe zisku a primeranej úrovne zadlženia. Ich príčinou sú na jednej strane exogénne faktory, znemožňujúce primeraný rozvoj a na strane druhej vysoká úroveň podkapitalizovanosti v prevádzkach náročných na investičné zdroje, potrebné na urýchlenú reštrukturizáciu neefektívnych prevádzok. Dané tvrdenia sa doposiaľ najmenej dotýkajú chemického priemyslu, najmä v oblasti gumárenstva a fázkej chémie, ktoré dosahujú najvyššiu hodnotu rentability tržieb a najnižšiu, ale stúpajúcu, úroveň celkového zadlženia aktív. Tieto odvetvia patria sice medzi investične náročné, no investičné náklady potrebné na zefektivnenie výrobného procesu patria spomedzi ostatných odvetví v regióne k najnižším a ich efekt možno vzhľadom na bohatú výrobnú tradíciu a slušnú exportnú poziciu odhadnúť za najsilnejšej.

Najviac postihnutým odvetvím je odvetvie strojárenstva, kde dynamika po-kroku v reštrukturizácii neefektívnych prevádzok je vďaka absencii investičného kapitálu a ucelenej vize rozvoja veľmi nízka.

Podnikateľské subjekty pôsobiace v oblasti textilného priemyslu a odievania, prešli preklenovacou fázou reštrukturizácie, ktorá sa odráža v zvyšovaní hos-podárskeho výsledku a exportnej výkonnosti.

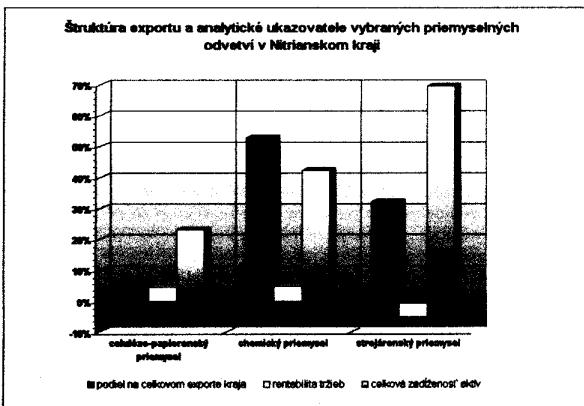
⁷⁹ Podľa údajov za rok 1998 dosiahol HDP v bežných cenách na obyvateľa hodnotu 103 500 Sk a podiel na celkovom exporte SR v bežných cenách hodnotu 31,4 %.

8.4 Nitriansky kraj

Nitriansky kraj, z hľadiska podielu na tvorbe tržieb v SR, patrí k najmenej výkonným v oblasti obchodu a služieb, ako aj priemyselnej výroby. Ťažiskom podnikateľskej činnosti v Nitrianskom kraji sú najmä oblasti celulózo-papierenského, chemického, strojárenského priemyslu a čiastočne stavebnictva. Ich podiel na celkových tržbách dosiahnutých vo všetkých odvetviach tvorí dlhodobo viac ako 80 %.

Rastúci podiel sociálnych a klesajúci podiel pracovných a kapitálových príjmov formujú štruktúru regionálneho dopytu po tovaroch a službách, ktoré sa koncentrujú predovšetkým do oblasti spotreby. Dôchodkovou situáciou generovaný dopyt neumožňuje primeraný rast ozdravenie podnikateľského prostredia. Podstatným sa preto z hľadiska dlhodobého rozvoja stáva ekonomická aktívita, orientujúca sa na vývoz tovarov a služieb.

Najväčšia časť ekonomickej aktivity podnikateľských subjektov je sústredená do odvetví, ktoré sú charakterizované grafom na obr. 21. Podiel danyx odvetví na celkových tržbách kraja predstavuje hodnotu presahujúcu 80 % a približne 90 % celkového vývozu kraja je realizovaných práve v spomenutých odvetviach.

obr. 21

Odvetvie chemického priemyslu sa specializuje predovšetkým na výrobu a vývoj chemických hnojív a umelých hmôt. Výroba hnojív je takmer z 80 % realizovaná pre potreby zahraničného trhu, pričom podiel exportu na výrobu plasticívnych hmôt dosahuje hodnotu len okolo 35 %, čomu zodpovedá vysoká citlivosť úrovne rentability a zadždenia prevádzok s nízkou exportnou výkonnosťou od makroekonomickejho vývoja.

V oblasti celulózo-papierenského priemyslu možno pozorovať pozitívny pokrok, ktorý dokumentuje pôsobenie zahraničných investícii alokovaných v danom odvetví. Produkcia je z viac ako 60 % orientovaná na zahraničné trhy a pre rozvoj regionu má značný význam. Oblast strojárenstva, ktorého nosnými výrobami sú výroba lodi, kotlov a bielej techniky, je do veľkej miery poznáčená nedostatom finančných zdrojov potrebných na financovanie investičných aktivít, ako aj samotnej prevádzky. Najvyšší exportný potenciál sa pritom koncentruje do oblasti výroby lodí⁸⁰, ktorej reálne možnosti dynamického rastu narážajú na problém finančnej obsluhy a jej výdatnosti. Prekonanie týchto problémov má pre rozvoj odvetvia ale aj celého regionu klúčový význam.

8.5 Žilinský kraj

Žilinský region patrí k regionom s najmenšou ekonomickou výkonnosťou a vysokým podielom sociálnych príjmov⁸¹, ktorých rast sa prejavuje predovšetkým v poklesu kúpnej sily v regióne. Viac ako 67 % tržieb je realizovaných v odvetví priemyselnej produkcie, 8 % v službách a takmer 25 % v stavebnictve, ktoré je v regióne pomere silno zastúpené⁸².

Z hľadiska domáceho a zahraničného dopytu sú rozhodujúcimi odvetvia charakterizované grafom na obr. 22. Dané odvetvia reprezentujú takmer 60 % celkových tržieb v kraji a zabezpečujú viac ako 90 % exportnej produkcie.

Za odvetvie, ktoré vykazuje najvyšší pokrok v dosiahnutej úrovni reštrukturizácie a trhovej adaptácii, možno považovať celulózo-papierenský priemysel. Daný sektor dosahuje permanentný rast objemu tržieb s viac ako 65 % podielom exportnej produkcie. Záporná hodnota rentability tržieb a pomere vysoký podiel cudzích zdrojov v aktivách jednotlivých predstaviteľov odvetvia súvisí s rozsiahlymi investíciami, najmä technologického charakteru, ktorých efekt možno čiastočne pozorovať na doterajšom raste tržieb a exportnej konkurenčieschopnosti. Tento trend by mal pokračovať, no očakávaný rast finančných nákladov v ekonomike ho bude spomálať.

⁸⁰ Podiel exportu na tržbách v odvetví výroby lodi dosiahol podľa Trend Top 100 za rok 1998 v Nitrianskom kraji hodnotu 96,8 %.

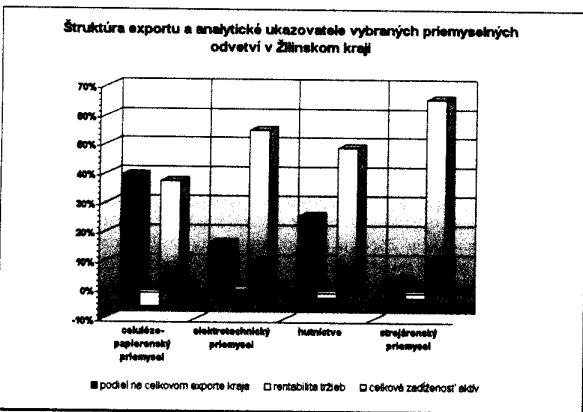
⁸¹ HDP na obyvateľa vytvorený v Žilinskom kraji v roku 1998 dosahoval v bežných cenách hodnotu 93 300 Sk, sociálne príjmy sa na bežných príjimoch domácností podielali v roku 1998 hodnotou takmer 24 %

⁸² V Žilinskom kraji je disponovaný silný potenciál stavebnej výroby, jeho aktívita je z podstatnej časti realizovaná na území SR a je závislá od štátom realizovanej politiky výstavby.

Elektrotechnický priemysel je koncentrovaný predovšetkým do výroby digmatichých spojovacích systémov a televíznych prijímačov. Makroekonomický vývoj, predovšetkým v oblasti finančnej obsluhy a menového vývoja je podstatnou bariérou rozvoja podnikateľskej sféry pôsobiacej v danej oblasti. No napriek tomu faktu zaznamenáva výroba televíznych prijímačov nárast exportnej produkcie a má pre rozvoj regiónu podstatný význam.

Podnikateľské subjekty strojárenskej výroby, patriace zväčša do bývalej skupiny podnikov ZTS, preukazujú neschopnosť tvorby vlastných a ziskania cudzích investičných zdrojov, nevyhnutných pre uskutočnenie proefektivnostných zmien. Bez okamžitého pokroku v programe komplexnej podpory strojárenstva na Slovensku bude aj nadálej dochádzať k znehodnoceniu výrobného potenciálu.

Oblast hutníctva v Žilinskom kraji, najmä výroba ferozlatín, vykazuje vysoký stupeň exportnej výkonnosti⁸³. V poslednom období zaznamenaný pokles výkonnosti a vnúropodnikovej efektivity je sprevádzaný rastom úverovej záťaženosti. Pomerne rozsiahla podkapitalizovanosť jednotlivých prevádzok a vysoká cenová citlosť využívanej produkcie zapríčinuje vysokú úroveň závislosti výroby podnikovej sféry od globálnych konjunktúrálnych vykyvov v oblasti hutníctva.

obr. 22

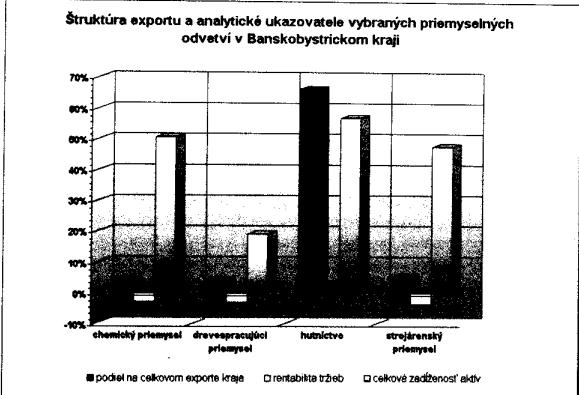
⁸³ Priemerná úroveň podielu exportu na tržbách dosahuje podľa Trend Top 100 v oblasti hutníctva v Žilinskom kraji hodnotu okolo 92 %.

8.6 Banskobystrický kraj

Banskobystrický kraj je štvrtým najvýkonnejsím krajom z pohľadu zahraničného obchodu a druhým z pohľadu tvorby HDP na obyvateľa. Tržby z ekonomickej činnosti podnikateľských subjektov sú realizované podielom približne 77 % v priemysle, 22 % v službách a 1 % v stavebnictve. Z hľadiska tvorby tržieb v SR je region priemerne výkonný v oblasti priemyslu, obchodu a služieb a podpriemericne výkonný v oblasti stavebnej produkcie.

Kľúčovými odvetviami z aspektu ďalšieho vývoja priemyselnej produkcie sú odvetvia charakterizované grafom na obr. 23. Tržby daných odvetví dlhodobo pokrývajú takmer 75 % celkových tržieb priemyselnej výroby v kraji. Ich podiel na celkovom exporte kraja predstavuje dlhodobo približne 80 %.

Odvetvia chemického, drevospracujúceho a strojárenského priemyslu nepresahujú jednotlivito 25 % podiel exportnej produkcie na vlastnej produkcií. Ich rozvoj je teda závislý od domáceho dopytu a stavu ekonomickej prostredia. Ich dlhodobou snahu je rast exportnej výkonnosti, ktorý je vzhľadom na zastarané výrobne zdroje a technológie náročný na investičné zdroje. Ich nedostatok sa negatívne odráža tak vo vnúropodnikovej efektivite, ako aj úverovej záťaženosti najmä v strojárenskom, chemickom a drevospracujúcom priemys-

obr. 23

le. V dohľadnom časovom horizonte nie je teda možné očakávať výrazný pokrok v tvorbe zisku.

Priemerne 67 % odbytu hutnickej produkcie je závislej od exportu. Recesia na domácom a svetovom trhu spôsobila pokles hospodárskeho výsledku u podstatnej väčšiny podnikateľských subjektov odvetvia. Nízka kapitálová výbavenosť sa v prostredí vysokých finančných nákladov premieta v raste úverovej zafázenosti, ktorá obmedzuje rast konkurencieschopnosti. Bez masívneho vstupu investičných zdrojov nie je zvyšovanie exportnej výkonnosti a rast hospodárskeho výsledku v súlade s daného odvetvia.

8.7 Prešovský kraj

Prešovský región je charakteristický najnižšou ekonomickou výkonnosťou a najslabšou dôchodkovou situáciou obyvateľstva⁸⁴. Tieto charakteristiky zodpovedajú aj úroveň podnikateľskej sféry.

Viac ako 90 % tržieb kraja je realizovaných v oblasti priemyslu s dominantným postavením odvetví charakterizovaných na grafu z obr. 24. Ich podiel na celkových tržbách predstavuje dlhodobo takmer 80 % a ich podiel na celkovej exportnej produkcií kraja dosahuje hodnotu 97 %. Stavebnictvo sa na tvorbe tržieb podieľa dlhodobo hodnotou nad 9 % a odvetvie obchodu a služieb nepresahuje hodnotu 1 %, čo možno hľadíska ďalšieho vývoja považovať za výrazný nedostatok. Takéto podnikateľské prostredie v kombinácii so zdedenou neefektívnu štruktúrou výrobných prerádzok neposkytuje primeraný priestor pre dlhodobý rast. Spomenné atribúty, ktoré sa prejavujú v silnej senzibilite na exogénne destabilizačné vplyvy, platia pre všetky vybrané odvetvia. Bez systematického zvyšovania exportnej výkonnosti stavajúcej na atrubútoch dlhodobej konkurencieschopnosti⁸⁵ nemôžno v komplikovanej makroekonomickej situácii Slovenskej ekonomiky, počítať s dlhodobou stabilitou priemyslu regiónu.

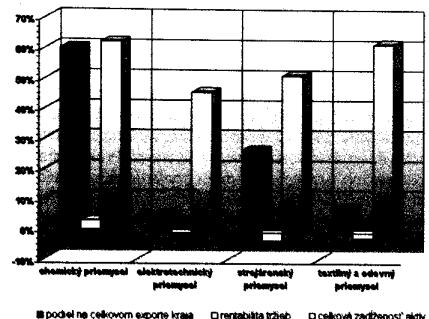
Najvyššiu úroveň exportnej výkonnosti (približne 65 %) vykazuje chemický priemysel, ktorého produkcia (fážke) chémie môže označiť za cenovo citlivú a značne podkapitalizovanú. Nevyhnutné systémové opatrenia v smere kvality a technologickej úrovne produkcie nie je možné realizovať bez účasti vonkajších zdrojov, ktorých prínos by mal byť zvyšovaním exportnej výkonnosti.

Vysoká úroveň podkapitalizovanosti, zastaralé výrobné prevádzky a technologie, akutný nedostatok investičného kapitálu a rastúce finančné náklady sú spoločným znakom pre väčšinu podnikateľských subjektov vybraných odvetví. Pokles hospodárskeho výsledku, rast úverovej zafázenosti a pokles efektivity pre výrobu znehodnocuje existujúce prevádzky a výrazne redukuje priestor pre zdravý a dlhodobý rozvoj.

⁸⁴ HDP na obyvateľa dosiahol v bežných cenách v roku 1998 úroveň 70 500 Sk. Sociálne dávky sa na bežných príjmoch regiónu podielajú hodnotou 24 %, čo je v ekonomike SR najvyššia hodnota.

⁸⁵ akými sú napríklad kvalita

Štruktúra exportu a analytické ukazovatele vybraných priemyselných odvetví v Prešovskom kraji

obr. 24

8.8 Košický kraj

Košický kraj bol v roku 1998 štvrtým najvýkonnejším z pohľadu tvorby HDP na obyvateľa a druhým z pohľadu exportnej výkonnosti⁸⁶. Vysoká exportná výkonnosť a veľký objem pracovných príjmov domácností sformovali takú štruktúru podnikateľskej sféry, v ktorej sa na celkových tržbách podieľa priemysel podielom 53 %, obchod a služby 44 % a stavebnictvo 3 %. Z hľadiska tvorby tržieb v ekonomike SR sa region radi po Bratislave k druhému v poradí v oblasti priemyselnej produkcie, obchodu a služieb.

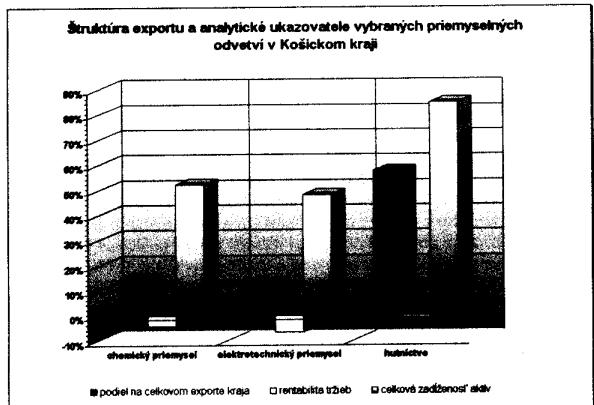
Dominantnú úlohu v kraji hrá oblasť hutníctva a s ňou spojené aktivity v odvetví obchodu. Jeho podiel na celkových tržbách kraja v priemysle predstavuje dlhodobo viac ako 63 % a v obchode a službách približne 90 %. Odvetvie zabezpečuje približne 57 % celkovej vývozu priemyselnej produkcie kraja a takmer 93 % exportnej aktivity v obchode a službách. Vývoj posledného obdobia bol pre danú oblasť charakteristicky intenzívnym znehodnocovaním výrobných zdrojov, ktoré sa prejavilo v strate likvidity. Jej konsolidácia v kombinácii so vstupom strategického kapitálu by mali byť zárukou efektívneho

⁸⁶ HDP na obyvateľa dosiahol v bežných cenách v roku 1998 úroveň 108 500 Sk, vývoz na obyvateľa dosiahol v roku 1998 úroveň 78 900 Sk

zhodnotenie existujúcej kvalitnej technológie a pracovnej sily, ktorá predurčuje smer budúceho vývoja ekonomiky kraja.

Ostatné odvetvia, ktoré majú pre rozvoj podnikateľskej sféry klúčový význam sú odvetvia chemického a elektrotechnického priemyslu. Ako z grafu na obr. 25 vyplýva spolu s hutníctvom zabezpečujú tieto takmer 85 % exportnej produkcie kraja. Chemický priemysel sa sústredí predovšetkým na výrobu fažkej chémie, určenej v podstatnej miere (približne 72 %) na vývoz. Vývoj po-sledného obdobia potvrzuje vysokú cenovú citlivosť využívaných produktov, ktorej príčinou je hlavne nízka efektivita výroby spôsobená podkapitalizovanos-fou výrobných prevádzok. Existujúce kapacity a technologický potenciál sa sú-stredí na výrobu špecialít vysokej kvalitatívnej akostí. Preklenutie finančných problémov spôsobených vysokým objemom pohľadávok z minulosti by malo odvetviu vytvoriť priestor pre širšiu realizáciu na trhoch EÚ.

Prostredie podnikateľskej sféry oblasti elektrotechnického priemyslu možno považovať za čiastočne reštrukturalizované. Prítomnosť zahraničného kapitálu sa prejavuje v silnej exportnej orientácii (97 %) s vysokym potenciáлом rastu tých prevádzok, ktoré sa koncentrujú na výrobu elektromotorických systémov. Tento druh výroby je vysoko adaptibilný hlavne pre účely automobilového prie-myslu, čím má tak pre rozvoj odvetvia, ako aj samotného regiónu strategický vý-znam. Ostatná časť elektrotechnického priemyslu je v prevažnej miere pozna-čená zastaranou výrobňou technológií a nedostatom investičných zdrojov, ktoré vedú k permanentnej strate výkonnosti.

9 LEGISLATÍVNE MOŽNOSTI A OBMEDZENIA

Možnosti hospodárskeho rozvoja regiónov sú okrem ekonomických faktorov čoraz viac podmienené aj kvalitou legislatívneho prostredia. Podstatou tejto kva-lity predovšetkým spočíva v zabezpečení právneho a organizačného rámca pre:

- efektívnu súčinnosť štátnej správy a samosprávy,
- prehľadnosť finančných tokov a
- efektívnosť tvorby a alokácie finančných zdrojov v regióne.

9.1 Súčinnosť orgánov štátnej správy a územnej samosprávy

Štrukturálnu regionálnu politiku je potrebné chápať ako koordinovanú kon-cepčnú činnosť orgánov verejnej správy, t. j. štátnych orgánov – všeobec-ne pôsobiacich i specializovaných, regionálnych a miestnych orgánov územnej samosprávy a orgánov záujmovej samosprávy, v spolupráci so sú-kromým sektorm.

V súčasnosti je v SR situácia v oblasti verejnej správy charakterizovaná týmito znakmi:

- duálny systém s trojstupňovou štátnej správou (ústredné orgány – krajské úrady (8) – okresné úrady (79)) a predpokladanou dvojstupňovou územnou samosprávou (obce – výšie územné celky⁸⁷)
- štátna správa je charakterizovaná veľmi vysokým stupňom centralizácie a centralizačnou tendenciou, priamym finančným napojením na štátne rozpočet, horizontálnou integráciou štátnej správy v území (zachovanie organizačne samostatných štátnych orgánov len v niektorých oblastiach, napr. správa daní), rozpinavosťou a rezistenčiou voči zmenám, spoli-tizovaním výkonu štátnej správy. V súčasnosti neexistuje efektívne pôso-biaci ústredný orgán štátnej správy zodpovedný za zabezpečenie integro-vaného prístupu štátnej správy k regionálnemu rozvoju (vzájomná koordinácia realizácie sektorálnych politík vplývajúcich na usporiadanie územia).
- atomizácia územnej samosprávy, ktorá je sice formálno-právne i hospo-dársky nezávislá a obce disponujú pôvodnou normotvornou pravomocou, ale postavenie územnej samosprávy, ktorá nie je schopná realizovať au-tonómnu politiku v zmysle principu subsidiarity je veľmi slabé; limitom posilnenia pozície je absence výšších územných celkov ako samostatného stupňa územnej samosprávy, čo znamená že jediným článkom podľa sú-

⁸⁷ dalej tiež uvádzané ako regióny alebo VÚC

časnej úpravy zostávajú nesmierne rôznorodé obce (počet obyvateľov⁸⁸, rozloha, infraštruktúra) a z toho vyplývajúca nemožnosť uskutočnenia decentralizácie kompetencií a financovania územnej samosprávy. Nedostatočná je právna úprava foiriem medziobecnej spolupráce⁸⁹ a úprava foiriem a limitom komerčnej činnosti obci.

V oblasti súkromného sektoru platí, že subjekty nedisponujú verejnomo- cenským oprávnením. V tejto oblasti štát môže iba zákonnými normami definovať hranice voľného priestoru v ktorom sa môžu tieto subjekty slobodne rozhodovať a v rámci ktorého týmto rozhodnutiam verejná moc poskytuje ochranu; na rozdiel od štruktúry orgánov verejnej moci netreba v tejto oblasti reformovať inštitucionálnu rovinu (právne formy subjektov súkromného práva) – okrem nevyhnutných zmien na úseku právnej úpravy neziskového sektora⁹⁰. S právnym rámcem úpravy súkromného sektora a regionálnym rozvojom úzko súvisí právna úprava verejného zaobstarávania a štátnej pod- poru malého a stredného podnikania.

Cieľom zmeny súčasného stavu by malo byť:

- dôsledné uplatnenie principu subsidiarity
- zvýšenie demokratickosti verejnej správy a participácie spravovaných
- zefektívnenie výkonu verejnej správy, účinnejšie využívanie a obmedzova- nie verejných výdavkov
- vybavenie verejnej správy vnútornými mechanizmami, ktoré jej umožnia ko- nať racionálne v meniacich sa podmienkach (flexibilita)
- inštitucionálna i funkčná príprava systému verejnej správy na integráciu do EU⁹¹.

⁸⁸ Až 68,4% obci v SR má menej ako 1000 obyvateľov, pričom v týchto obciach žije 16,2% obyvateľstva SR.

⁸⁹ S ohľadom na rozdrobenosť obcí je nutná podrobnejšia precízna úprava niekoľkých druhov verejnoprávnych a súkromnoprávnych foiriem spolupráce. V zásade ide o stanovenie foiriem koordináčnych verejnoprávnych zmlúv, ktoré môžu obce užatovať za účelom výkonu svojich funkcií; škála zmlúv by mala pokryť prítom pripady neformálnej spolupráce (koordinácia a príprava spoločného plnenia úloh), ďalej zmlúvy, ktorími bude možné prenášať výkon jednotlivých úloh samosprávy na jednu zo zmluvných (najväčšiu, najlepšie štrukturálne vybavenú) obci, zmluvy o využívaní verejných zariadení jednej obce obyvateľmi ďalších obcí a napokon zmluvy na základe ktorých vznikne PO verejného práva (ale nie územné teleso), pričom zákon musí presne vymedziť povinny i viedajúce náleži- stosti uvedených zmlúv. Posledný menovaný druh zmluvy by mal byť prostriedkom dobrovoľného, ale pri výkone niektorých decentralizovaných funkcií aj povinného zabezpečo- vania úloh samosprávy spoluprácou obci; nahradí súčasnú jedinú verejnoprávnu formu spolupráce obci – spoločný obecný úrad.

⁹⁰ Dlhodobé zdokonalovanie legislatívy umožňujúcej efektívnu podporu neziskového sektora podnikateľským sektorm a legislatívne rišenie podmienok ekonomickej aktivity nezisko- vých organizácií.

Naplnenie cieľov by malo spočívať v týchto krokoch:

- zriadenie regionálnej úrovne územnej samosprávy (krajská úroveň štátnej správy bola zriadená reformou z r. 1996). Bez regionálnej samosprávy nemôže existovať regionálna politika, zabezpečovanie regionálnych roz- vojových iniciatív sektorálnym prístupom orgánov štátnej správy ju ne- môže nahradíť. Otvorenou otázkou zostáva počet a veľkosť samo- správnych regiónov (aj keď súčasná právna úprava ráta s vytvorením tofíckych VÚC, kofko je krajov, kopírujúc územné obvody krajov). Zriadenie VÚC si bude okrem prijatia zákonnej úpravy vyžadovať aj doplnenie Ústa- vy, nakonko jej súčasné znenie nepredpokladá originárnu (neodvodenú) normotvornú právomoc orgánov VÚC vo veciach ich vlastnej pôsobnosti, tak ako je tomu v prípade obcí.
- štrukturálne zmeny, zahrňajúce realokáciu funkcií a zdrojov na regionálnu a miestnu úroveň, t. z. decentralizácia verejnej správy a s tým súvisiaca zá- sedná reforma finančovania verejnej správy
- reforma organizácie ústrednej štátnej správy tak aby sa po decentralizácii a dekoncentrácií stali orgánmi čisto koordinačnej, koncepcnej, analytickej a kontrolnej povahy; redukcia riadiacich úloh
- reforma verejnej správy v oblasti personálnej politiky – právna úprava verejnej služby; právna úprava štátnej služby (priamo podmieňuje zvyšovanie od- bornosti a technického zamerania verejnej správy a efektívne využitie kvali- fikovaných ľudských zdrojov) s cieľom vytvoriť osobitnú identitu verejnej a štátnej služby ako úradníckej a nie politickej činnosti
- zmena metód pôsobenia verejnej správy (odklon od predstáv direktívneho riešenia problémov ku koordinačným, informačným a komunikačným nástrojom, k využívaniu právnych foiriem súkromného práva a participácie na sú- kromnom sektore a pod.), čo však neznamená samovývoj a absenciu pevné- ho riadenia verejnej správy; táto zmena priamo súvisí s reformou správneho súdnicstva (v rámci širšej reformy sústavy súdov), novou úpravou správneho konania, správneho trestania
- vypracovanie a realizácia stratégie redukcie rozsahu a množstva verejných úloh (zabezpečovaných verejným sektorm); zákonny základ pre privatiza- ciu, dereguláciu; t. z. vyčlenenie časti verejných úloh do privátnej sféry

⁹¹ Príprava na prijímanie prostriedkov zo štrukturálnych fondov. Ide o inštitucionálne, organi- začné i personálne zabezpečenie, aby bol SR schopný využívať štrukturálne fondy EU po- dľa principov pre čerpanie určených – zásada programovania, princip koncentrácie, princip adicionality (kofinancovanie), princip partnerstva. Na vytvorenie takéhto podmienok je nut- né prijať množstvo opatrení v oblasti regionálnej politiky, tvorby rozvojových programov, le- gislatívneho rámcu, kontrolných mechanizmov, regionálnej štatistiky, v oblasti realizácie ško- liaciach programov pre predstaviteľov orgánov verejnej správy.
Nejde tu len o prípravu na obdobie po vstupe do EU, ale aj o splnenie podmienok na obdr- žanie predvstupnej pomoci – efektívne využitie zdrojov individuálneho programu Accession Partnership.

- konštituovanie konzultačného mechanizmu garantujúceho účasť zástupcov územných samospráv pri prerokúvaní návrhov všeobecne záväzných právnych predpisov majúcich priamy vplyv na právnu a finančnú situáciu samosprávnych telies.

V štúdiu pripravy i samotnej realizácii reformy bude pritom potrebné priať viaceru zákonných noriem konštituujúcich legálny rámc pre proces realizácie reformy i pre samotné fungovanie nového systému (napr. nový zákon o územnom a správnom členení, nový zákon o miestnej štátnej správe, zákon o regionálnom rozvoji, novelizácia kompetenčného zákona⁹², novelizácia obecného zákona, novelizácia zákona o majetku obcí, zákon o VÚC, zákon o majetku VÚC, zákon o verejnej službe, zákon o štátnej službe, novelizácia zákona o rozpočtových pravidlach).

Redukcia reformy na pôhu pripravu jednotlivých zákonov je neprípustná, lebo nezohľadňuje rad faktorov podmienujúcich jej úspešnosť. Samotný výkon verejnej správy totiž nie je iba aplikáciou právnych predpisov (vydávaním správnych aktov). Pôjde tu napr. o zavedenie vzdelených mechanizmov do systému verejnej správy, ktoré zabezpečia kvalitný personálny základ na všetkých úrovniach. Taktisto bude dôležité koordinovať proces informatizácie verejnej správy⁹³, ktorý bol doteraz zanedbaný a podliehal živelnému rastu.

Prenos kompetencii zo štátnej správy na samosprávu by mal prostredníctvom decentralizácie prebiehať postupne, na základe pevne stanovenej stratégie. Táto by zahrávala vopred stanovený rozsah a obsah presúvanych kompetencií (spolu s finančným a personálnym zabezpečením), taktiež aj časové horizonty presúvania a mechanizmy vyhodnocovania dosiahnutých výsledkov.

Návrh definíby kompetencii vychádza z modelu vytvorenia VÚC parallelnie s krajskou štátnej správou za zachovania súčasného členenia SR na kraje (tento variant predpokladá aj zák. 221/1996 Z.z. o územnom a správnom usporiadani), t. j. dvokofajnosť správy na krajskej úrovni. Súčasné krajské mestá sa tým stanú aj sídlami samosprávy regiónu, príčom bude treba zvážiť prijatie zákona upravujúceho samosprávu týchto miest (vznik miestnych častí ako je tomu v BA a KE).

Pri definíbe kompetencii v rámci územnej samosprávy je nutné si uvedomiť, že nejde o ostré rozdelenie výkonu jednotlivých záležitostí, ale skôr rozdelenie rozličných momentov plnenia úloh v daných záležitostach (t.z. spolupráca v každom odobre), príčom kompetencie štátnej správy a samosprávy by mali byť jasne rozdelené.

⁹² zákon č. 347/1990 Zb. v znení nesk. pred.

⁹³ V rámci štátnej správy i smerom k územnej samospráve, napr. poveril ministerstvo zodpovedné za regionálnu politiku štátu poskytovaním informatickej metodickej pomoci územnej samospráve, tak aby štátna správa a samospráva používali kompatibilné informačné systémy.

Pre výkon presunutých kompetencií samosprávou platia nasledovné zásady:

- decentralizované kompetencie sa stávajú záležitosťmi vo vlastnej pôsobnosti územnej samosprávy
- obce môžu zabezpečovať poskytovanie verejných služieb zasadne aj formou dobrovoľnej medziobecnej spolupráce
- pri výkone kompetencií sú orgány regionálnej a obecnej samosprávy v partnerskom vzťahu; volené orgány nie sú navzájom vo vzťahoch nadriadenosti (regionálna samospráva nie je druhým stupňom obecnej samosprávy), ale komplementárne sa pri výkone právomoci dopĺňajú
- niektoré úzko vymedzené kompetencie, zvereň osobitnými zákonmi, budú môcť mať obce vykonávať len ako „nútené“ obecné spoločenstvá – správne jednotky; zákon zverujúci príslušné kompetencie určí bližšie právny rámc⁹⁴; vo všeobecnosti pojde o kompetencie, ktoré svojou povahou presahujú oblasť jednej obce, a teda ich výkon má účinky na viacero obcí, preto sa musia o ich výkon postarať spoločenstvo obcí. Tento prístup predpokladá decentralizáciu kompetencií vo viacerých zákonom, nie jednou zákonnou normou. Tie isté spoločenstvá obcí môžu vykonávať kompetencie prenesené rozličnými zákonmi (napr. stavebným zákonom a zákonmi upravujúcimi ochranu a starostlosť o životné prostredie).

K decentralizácii na miestne, resp. regionálne samosprávy by postupne malo dôjsť predovšetkým v oblastiach:

- regionálne plánovanie (len VÚC) – t. z. priprava analytických a koncepcívnych rozvojových materiálov v rámci miestnej pôsobnosti (napr. regionálne programy rozvoja a podpory malého a stredného podnikania, regionálne programy podpory a rozvoja ľudských zdrojov, regionálne analýzy a návrhy v oblasti rozvoja infraštruktúry regiónu a pod.); stanovisko k celoštátnym rozvojovým zámerom (sektoralným i integrovaným)
- vybrané kompetencie v oblasti ochrany životného prostredia (koncepcie odpadového hospodárstva, správa ochrany a starostlosť o životné prostredie – obce, spoločenstvá obcí)
- vybrané kompetencie v oblasti sociálnej pomoci (vychádzajúc zo súčasnej úpravy zákona o sociálnej pomoci – sociálna práca, zriadenie a prevádzka zriadení sociálnych služieb, podpora neštátnych subjektov poskytujúcich sociálne služby, poskytovanie dávok sociálnej pomoci)
- vybrané kompetencie v oblasti zabezpečovania poskytovania základných systémov zdravotnickej starostlivosti (zriadenie a správa poliklinik a nemocníc na regionálnej úrovni – len VÚC)

⁹⁴ Právny rámc bude obsahovať predovšetkým:

- určenie, alebo spôsob (kľúč) určenia obvodov spoločenstiev
- právnu formu zdrženia obcí do spoločenstva (t. j. vnutornú organizáciu spoločenstva)
- spôsob financovania spoločenstva obcí (pripravy obcí)

- regionálna správa v oblasti cestovného ruchu (podpora existujúceho turistického potenciálu – reklamná, infraštruktúra)
- kompetencie v oblasti zásobovania vodou, energiou a plynom (verejné služby, pričom tu pôjde sťasť o prenos zabezpečovania týchto služieb na súkromný sektor)
- vybrané kompetencie v oblasti vzdelenávia (zriaďovanie a zrušovanie základných, prípadne posteplne aj stredných a niektorých odborných škôl; VÚC, obce na úrovni základného školstva)
- vybrané kompetencie v oblasti kultúry (zriaďovanie a správa regionálnych a miestnych knižnic, múzei, galérií, divadiel a podobných kultúrnych zariadení; ochrana kultúrnych pamiatok)
- delené kompetencie (obce, VÚC, KÚ) v oblasti územného plánovania a stavebného poriadku (pričom policajná funkcia – vydávanie individuálnych rozhodnutí a stavebný dozor vo výlučnej kompetencii samosprávy)
- vybrané kompetencie na úseku dopravy (výstavba, vlastníctvo a správa ciest I.–III. kategórie)
- ochrana spotrebiteľa (prípadne ako prenesená pôsobnosť)
- úprava právomoci v oblasti evidencie bytového fondu (obce)
- pôsobnosť v oblasti aktívnej politiky trhu práce, spolupráca s NÚP (OÚP, KÚ).

Presun kompetencii na regióny resp. obce a tým aj zodpovednosť za správu bude sprevádzať dezentralizácia statkov, prostredníctvom ktorých samospráva (prípadne aj súkromný sektor) bude poskytovať verejné služby. Najdôležitejšie transformačné procesy musia prebehnuť v oblasti zdravotníctva, lesného hospodárstva, zdravotníctva, kultúry, cestnej siete, vodného hospodárstva. Preto bude potrebné súbežne so zákonmi upravujúcimi presun kompetencii prijať aj zákon o majetku regiónov a novelizať zákon o majetku obcí.

Realizáciou uvedených krokov vznikne úplne nová kvalita vzťahov formálnych a neformálnych sieti subjektov práva, ktorími bude vytváraná a realizovaná regionálna politika. V rámci noveho systému verejnej správy budú nadalej diferencované vzťahy medzi štátnej správou a územnou samosprávou na všetkých úrovniach. Najmä pôjde o:

- výkon vlastnej pôsobnosti samosprávy –
- ustanovenie mechanizmov kontroly zákonnosti výkonu verejnej správy územnou samosprávou so vstupom súdnej moci do rozhodovania (nové definovanie vzťahov kontroly individuálnych správnych aktív vydávaných samosprávou, reforma dozoru nad zákonostou normativných aktív vydávaných obcami)
- priatie organizačných opatrení zameraných na spoluprácu a súladnosť postupov – etablovanie funkčných informačných tokov (nutnosť kompatibility informačných systémov), vzájomná pomoc pri výkone správy, spolupráca vo forme koordináčnych verejnoprávnych zmlúv.

- výkon prenesenej štátnej správy orgánmi územnej samosprávy⁸⁵; v budúcnosti by zákonodarca pri tvorbe zákonov delegujúcich štátnej správu na obec mal veľmi dokladne dbať na zreteľné odlišenie tejto správy od výkonu vlastnej pôsobnosti samosprávy, nakoľko výkon prenesenej štátnej správy podlieha systému dozoru zo strany štátnej správy, ktorý nezahŕňa len kontrolu zákonnosti výkonu správy ale aj účelnosť (pevnosť vertikálne väzby, obec je ako najnižší článok štátnej správy súčasť hierarchickej výstavby štátnej správy). Pozornosť si zaslúži aj legislatívne zakotvenie priestoru pre obce, aby mohli pri výkone prenesenej správy zohľadniť miestne podmienky.

9.2 Finančné toky vo verejnej správe

Výkon integrovanej regionálnej politiky vyžaduje kvalitnú právnu úpravu financovania subjektov verejnej správy. Ide najmä o:

- vztah subjektov verejnej správy k verejným rozpočtom, t. j. štátnemu rozpočtu a iným verejným rozpočtom (rozpočty štátnych účelových fondov, rozpočty verejnoprávnych inštitúcií)
- úprava systému rozpočtového hospodárenia
- vertikálny a horizontálny systém finančného vyrovnávania.

9.2.1 Štátna správa

Každý ústredný orgán štátnej správy má v štátnom rozpočte vyhradenú vlastnú rozpočtovú kapitolu. Vlastnú rozpočtovú kapitolu majú aj krajské úrady. Krajské úrady a okresné úrady sú rozpočtové organizácie štátu. Vo vzťahu k okresným úradom vykonávajú KÚ funkciu zriaďovateľa, t. z. že OÚ hospodária samostatne podľa schválených rozpočtov, ktoré im určí v rámci svojho rozpočtu KÚ.

VR sa používa prísné centralizovaný model financovania štátnej správy, pri ktorom aj rozpočty najnižších článkov štátnej správy sú vypracované a odsúhlasované na celoštátnnej úrovni ako súčasť rozpočtu KÚ, ktoré pre tento účel majú postavenie ústredného orgánu štátnej správy. Všetky články štátnej správy sú napojené priamo na štátny rozpočet. Ide o štandardný centralizovaný model financovania štátnej správy⁸⁶, ktorý však vzhľadom na neuskutočnenú decentralizáciu kompetencií na regionálnu a miestnu úroveň znamená veľmi silnú poziciu centrálnej úrovne štátnej moci.

⁸⁵ V budúcnosti napr. výkon prenesenej štátnej správy obcami na úseku vnútornnej správy (evidencia obyvatelstva a pod.).

⁸⁶ Za situáciu, keď 90% verejných služieb zabezpečuje štátna správa, možno hovoriť o centralizovanom modeli zabezpečovania verejných služieb.

9.2.2 Štátne fondy ako zdroj financovania rozvojovej regionálnej politiky

Sú zriadené zákonom a napojené na štátny rozpočet prostredníctvom rozpočtové kapitoly tohto ministerstva, ktoré príslušný fond spravuje.

Štátne fondy sú nástrojom, ktorý slúži štátnej moci na redistribúciu zdrojov. Výhodou je, že každý fond zabezpečuje financovanie na presne určenom úseku (*finančuje osobitne určené úlohy*), presné *určenie potrieb, ktoré majú byť uspokojené*. Ide o alternatívnu k priamemu dotovaniu potrieb zo štátneho rozpočtu, so zabezpečením stabilnej väzby medzi určeným okruhom potrieb a zdrojmi prijmov určených a ich uspokojovanie. Finančné prostriedky, poskytnuté v ktorejkoľvek forme (dotácia, návratná finančná výpomoc, záruka na úver, príspevok na úrok z poskytnutého úveru atď.) sú príne účelovo viazané a ku koncu kalendárneho roku podliehajú zúčtovaniu.

Priárnym problémom väčších štátnych fondov SR je finančná závislosť na štátnom rozpočte pre príslušný rok, čo znamená nestabilitu a neistosť v programovaní podpory príslušnej oblasti. Často chýba určitý stabilný zdroj príjmu pri ktorom by objem ziskaných prostriedkov bol relativne nezávislý od každoročného rozhodovania zákonodarca o výške dotácií pre tento fond. Tym pádom nie je ani naplnený základný zmysel fondového financovania – stabilná väzba medzi určitými pravidelnými príjmami a ich použitím na stanovený účel. Stiera sa rozdiel medzi priamym dotovaním zo štátneho rozpočtu a mimorozpočtovým fondovým financovaním.

Tendencia zvyšovať podiel financovania verejnej správy formou účelových dotácií je v protiklade so smerovaním vo vyspelých krajinách EÚ (ako asociovaná krajina usilujúca o vstup do EÚ musíme uvažovať aj o problematickej kompatibilite tejto formy financovania so súčasným právom Unie). Nadmerne množstvo fondov je nefektívne, neumožňuje dostatočnú koordináciu ani objem poskytovaných prostriedkov. Navýše tento spôsob financovania nie je vo väčšine prípadov v súlade so zásadou subsidiarity a decentralizácie, naopak, rozhodnutia sú prijímané na centrálnjej úrovni.

Preto treba zvážiť opodstatnenosť existenciu každého fondu a tým, ktoré zostanú zachované zabezpečiť stabilné zdroje príjmov, takže objem rozdeľoványch prostriedkov bude relativne nezávislý od každoročného rozhodovania zákonodarca o štátnom rozpočte.

Z hľadiska regionálneho rozvoja obzvlášť dôležitú úlohu zohráva ŠF rozvoja bývania⁹⁷. Bol založený zákonom NR SR č. 124/1996 Z. z. o štátnom fonde

rozvoja bývania v znení zákona NR SR č. 1/1997 Z.z. a určuje tvorbu a použitie prostriedkov fondu.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že v budúcej právnej úprave je nutné prepracovať koncepciu zdrojov príjmov pre tento fond (napr. podiel na dani z prevozu prechodu nehnuteľností) a takisto jeho inštitučionálnu decentralizáciu na regionálnu úroveň (do právomoci budúcich VÚC) aby boli lepšie zohľadnené potreby a diferencie v jednotlivých regiónoch Slovenska (regionálne fondy rozvoja bývania). Inštitučionalizovať by sa mohli aj určité formy spolupráce fondu s hypoteckými bankami a stavebnými sporiteľňami.

9.2.3 Územná samospráva

Otzáka financovania výkonu samosprávy je nerozlučne späť s rozsahom

- právomoci a zodpovednosť trvalo decentralizovaných na subjekty samosprávy
- úloh, výkon ktorých štátna správa dočasne prenesla na subjekty samosprávy

Podľa platnej legislatívy ide na Slovensku iba o financovanie výkonu samosprávy obcí, ale napriek tomu pri riešení tejto problematiky treba mať na zreteľ vytvorenie VÚC a z toho vyplývajúcu nutnosť finančného zabezpečenia pre túto úroveň samosprávy, tak aby bolo dostatočné a harmonicky dopĺňalo systém zabezpečenia výkonu samosprávnych funkcií obcí.

Nie je možné riešiť túto otázkou bez súčasného vyriešenia otázky presunu kompetencií na obce, pretože finančne nezaistený prevod kompetencií by nesplnil cieľ, ktorým je decentralizácia a uplatnenie principu subsidiarity, ale naopak, ešte viac by prehlibil deformácie, ktoré vyplývajú z nedostatočného finančného pokrycia úloh určených samosprávy. Finančné zabezpečenie by malo byť garantované mechanizmami, ktoré by na najvyššej možnej úrovni zabraňovali nebezpečenstvu, že na samosprávu nebude presunutých dostatok zdrojov.

9.2.4 Súčasný stav financovania

Pre súčasný stav financovania regionálneho rozvoja sú charakteristické najmä nasledovné špecifika:

- ŠF zveľaďovania lesa SR
- Štátny fond životného prostredia
- Štátny vodohospodársky fond
- ŠF cestného hospodárstva,
- ŠF zdravia
- ŠF likvidácie jadrovoenergetických zariadení a nakladania s vyhoreným palivom a rádioaktívnymi odpadmi

⁹⁷ Ďalšie ŠF, zapojené na štátny rozpočet, zriadené zákonom:

- ŠF kultúry Pro Slovakia
- ŠF detí a mládeže
- ŠF telesnej kultúry
- Štátny podporný fond pôdohospodárstva a potravinárstva
- ŠF ochrany a zveľaďenia poľnohospodárskeho pôdneho fondu

- odkázanosť obcí na každoročné schvaľovanie štátneho rozpočtu, v ústavnom zriadení SR to prakticky znamená závislosť na vôle výkonnej moci, čo je nezlučiteľné so základnými myšlienkami samosprávy
- neistota a nepredvídateľnosť výšky príjemov obci (každoročné výkyvy), z toho plynúca nemožnosť dlhodobejšieho programovania činnosti samosprávy
- neexistencia adekvátneho systému finančného vyrovnávania ekonomickej sily jednotlivých regiónov a obcí
- potreba väčšej diferenciacie zdrojov príjemov obci, väčšia diferenciácia pri výbere kritérií pre mechanizmy vyrovnávania finančných rozdielov
- absencie jednoznačného určenia kompetencie, nejasná hranica medzi vlastnými a prenesenými úlohami samosprávy a z toho vyplynúce nejasnosť ohľadne financovania, najmä negatívny dôsledok využívania nereprodukovaných a cudzích zdrojov obcami na zabezpečenie úloh, za ktoré je zodpovedný štát, ale neplní si ich (faktorom je tlak verejnosti),
- privyšok podiel vstupu cudzích zdrojov do rozpočtu samospráv (úvery, obligácie)
- neexistencia mechanizmov regulujúcich hospodárenie územnej samosprávy so svojím majetkom

Hlavným nedostatkom je teda veľmi obmedzený priestor obci pre ovplyvňovanie príjmovej stránky svojho rozpočtu a na druhej strane len minimálna limitačia obci vo sfére výdajov (štruktúra a objem rozpočtu a čerpanie úverov).

Ukazuje sa potreba posilnenia príjemov obci z vlastných zdrojov (miestne dane a miestne poplatky), a tých transferov, s ktorými obce môžu voľne nakladať (podielové dane bez účelového určenia, block grants), napokto je podiel účelových dotácií vzhľadom na neviazané dotácie a granty⁹⁸ privyšok

9.2.5 Návrhy riešení

Cieľom reformy, ktorá bude uplatnená pri vzniku VÚC na celý systém územnej samosprávy, je posilnenie autonómie obci na príjmovej strane rozpočtov a súčne zvýšenie finančnej zodpovednosti obci na strane výdakov. Vyžaduje zavedenie efektívnych rámcov a mechanizmov kontroly hospodárenia obci.

Za týmto účelom je potrebné predovšetkym:

- podstatné zvýšenie podielu vlastných príjemov (miestne poplatky a miestne dane) na celkových príjmoch územnej samosprávy⁹⁹
- určenie podielových daní a fixácia kritérií prerozdeľovania podielových daní v bežných zákonných úpravách¹⁰⁰

⁹⁸ v roku 1996 z celkovej sumy dotácií tvorilo 92,7 % účelové dotácie a 7,3% neúčelové dotácie (block grants)

⁹⁹ Ktoré jediné je schopné zabezpečiť decentralizáciu financovania verejnej správy; zároveň zabezpečenie verejnej kontroly použitia daňových príjemov na komunálne účely.

¹⁰⁰ Zabezpečilo by to stabilizáciu príjemov z transferov.

- novokoncipovanie vzťahu územnej samosprávy voči štátnym účelovým fondom a verejnoprátnym inštitúciám (poskytovanie štátnych účelových dotácií prostredníctvom verejných rozpočtov fondov a iných mimorozpočtových organizácií)
- vytvorenie efektívnych mechanizmov kontroly hospodárenia obci zo strany nezávisleho štátneho orgánu – NKÚ, diferencovaný spôsob a stupeň kontroly podľa pôvodu prostriedkov
- realizovanie reformy rozpočtového hospodárenia obci¹⁰¹
- zavedenie mechanizmov regulujúcich prípustnú mieru zadženia samosprávy (najmä zabranenie tomu, aby obce na financovanie bežných výdajov používali cudzie zdroje)¹⁰²
- zaistenie aby náklady výkonu prenesenej miestnej štátnej správy boli v plnej výške hradené štátom¹⁰³
- zavedenie zákonom podloženého systému vertikálneho a horizontálneho vyrovnávania, ktoré bude kompromisom medzi záujmami jednotlivých samospráv a potrebu solidarity.
- zdokonalenie vyrovnávacích mechanizmov štátneho rozpočtu¹⁰⁴

Systém vertikálneho finančného vyrovnávania by mal byť predmetom zákonnej úpravy, ktorá by stanovila jednak mechanizmus určenia objemu prostriedkov každoročne rozdelených medzi regióny a obce, kritériá podľa ktorých sa prostriedky z fondu vertikálneho finančného vyrovnávania budú prerozdeľovať, ako aj spôsob poskytovania prostriedkov. Riešením môže byť zakotvenie obmedzenej platnosti takéhoto zákona, teda povinnosti periodicky prijímať zákon na obdobie niekoľkých rokov (3, 4 alebo 5 rokov) príčom obdobie platnosti

¹⁰¹ Zavedenie dvoch rozpočtov – správneho (bežný) a majetkového (kapitálový) z dôvodu sprehľadnenia finančných tokov, umožnenia efektívnej kontroly hospodárenia; zásada zakažu schodkovočnosti správneho rozpočtu, kapitálový rozpočet nemusí byť zostavovaný anuálne, ale na volebne obdobie s anuálnou možnosťou prehodnotenia a revízie; kapitálový rozpočet obsahuje všetky príjmy a výdaje majúce vplyv na majetkový stav samosprávneho teleisa; všetky pohyby kapitálu – predovšetkým investície musia byť priradené k zdrojom určeným na ich financovanie (napr. K investičným dotáciám, úverom a pod.)

¹⁰² Možný je mechanizmus pri ktorom sa miera zadženia bude definovať vzťahom medzi správnym a kapitálovým rozpočtom, tak aby dlhovú službu bolo možné zabezpečovať zo správneho rozpočtu.

¹⁰³ Vhodné je zavedenie postupu, ktorý by obciam umožňoval právnu cestou vyuňtiť od štátu prostriedky na výkon delegovanej štátnej správy.

¹⁰⁴ Vzhľadom na rozsah navrhovanej decentralizácie kompetencií a výraznú interregionálnu a interkomunálnu ekonomickú nevyrovnanosť, keďže štát politicky občanom nadalej zodpovedá za zabezpečenie asportur určitej minimálnej úrovne verejnej správy a minimálnych štandardov poskytovania verejných služieb a statkov. Štát týmto spôsobom vyjadruje aj záujem na vyrovnosť vývoja územia. Zo štátneho rozpočtu budú spôsobom definovanom v zákone poskytované blokove dotácie najzaujímajším regiónom a obciam na výkon samosprávnych funkcií (do správneho rozpočtu) – „balancing grants“.

konkrétneho aktuálneho zákona o vertikálnom finančnom vyrovnaní by koreloval s rozpočtovým obdobím kapitálového rozpočtu samospráv. Pri prijímaní tohto zákona by mal byť použitý konzultačný mechanizmus umožňujúci zástupcom obcí a regiónov výrazne vstupovať do jeho schvaľovania (princíp konzenzu).

Prvky systému horizontálneho finančného vyrovnania (vyrovnanie rozdielnej daňovej sily obcí v rámci jedného regiónu a vyrovnanie medzi samosprávnymi regiónmi) môžu byť upravené zákonom s neobmedzenou časovou pôsobnosťou.

Súčasná právna úprava neobmedzuje možnosť obci a miest ziskovať pre svoju činnosť (prevádzkového i investičného charakteru) zdroje prostredníctvom prijmania úverov¹⁰⁵. Tento stav je nadáľ neúnosný, zadžienosť obci rastie, spôsobuje ubúdanie zdrojov na plnenie samosprávnych funkcií (naopak rastie podiel výdajov na dlhovú službu) a takisto sa fakticky znížuje finančná nezávislosť samosprávy.

Medzi najpodstatnejšie opatrenia vedúce k zmene uvedenej situácie patria najmä:

- rozdelenie rozpočtu samosprávnych telies na dva oddelené (správny a kapitálový)
- stanovenie zákonnych podmienok pri splnení ktorých môže samosprávne telo úver prijať (ak preukázaťne nedisponuje inými prostriedkami pre finančovanie rozpočtu)
  - dlhová služba je preukázaťne vykrytá prostredkami z prijmov správneho rozpočtu (počas celého obdobia splácania - napr. povinnosť samosprávneho telesa mať v prípade prijatia úveru otvorený účet v NBS)
  - zákaz získavania iných ako krátkodobých úverov (splatnosť v rámci jedného rozpočtového obdobia) pre finančovanie správneho rozpočtu
  - v prípade čerpania zdrojov z fondu vertikálneho finančného vyrovnania podmienenie možnosti prijatia určených kategórií úverov súhlasom štátneho orgánu

Cieľom je dosiahnuť situáciu, aby úver ako zdroj samospráve slúžil bud' na účel reorganizácie štruktúry existujúceho dlhu alebo na finančovanie investícii z dôvodu uplatnenia princípu rovnosti medzi generáciami (princip „pay as you use“).

Samozrejme, že horeuvedené opatrenia musia byť prijaté paralelne s celkovou reformou financovania verejnej správy, ktorá zvýši stabilitu a predpovedateľnosť prijmov samospráv, a úver ako forma financovania samosprávy prestane zastávať životne dôležité miesto pri výkone samosprávnych funkcií.

¹⁰⁵ Iba § 8 ods.2 zák. o obecnom zriadení maximálne všeobecne deklaruje, že „majetok obce sa má zveľaďovať a zhodnocovať a vo svojej celkovej hodnote zásadne nezmenšený za-

V posledných rokoch dochádza v SR k masívному predaju majetku obcí za nevhodných podmienok. Dôvodom je nedostatok finančných zdrojov, takže obce nedokázali zabezpečovať ani základné funkcie a navyše pod tlakom verejnosti boli nútene finančovať aj niektoré úlohy v kompetencii štátu. Táto činnosť je v priamom rozpore so zákonom o obecnom zriadení, podľa ktorého sa má majetok obce zveľaďovať a zhodnocovať a vo svojej celkovej hodnote zásadne nezmenšený zachovať. Súvisí to s tým, že orgány obce (zastupiteľstvo a starosta) sú zástupcovia volení len na určité časové obdobie. Na druhej strane však príkaz nie je zabezpečený žiadnym mechanizmom, naopak, napr. v oblasti bytového fondu iný zákon¹⁰⁶ priamo prikazuje obciam predávať byty ich najomníkom za regulovanú (netrhorú) cenu.

Rozpredávaniu majetku obce sa dá zabrániť len tým, že sa komplexne reformuje systém financovania obecného zriadenia a tým, že bude zákonom zabezpečený zákaz využitia takto získaných prostriedkov na prevádzku obce. To isté platí pre hospodárenie budúcich orgánov regiónov s majetkom regiónov.

9.3 Tvorba a alokácia finančných zdrojov v území

9.3.1 Zdroje prijmov územnej samosprávy

Zdroje prijmov podľa prameňa:

- 1) vlastné prijmy
  - a) miestne poplatky a prispevky
  - b) miestne dane
  - c) kapitálové výnosy
  - d) predaj obecného majetku, predaj účastín
  - e) vlastná podnikateľská činnosť
  - f) výnosy zo pokút za prieštupy
- 2) transfery
  - a) podielové dane
  - b) blokové dotácie zo štátneho rozpočtu
  - c) účelové dotácie – zo štátneho rozpočtu
  - zo morozpočtových fondov (štátne fondy)
- 3) ostatné cudzie finančné zdroje
  - a) prijaté úvery
  - b) vydané obligácie

¹⁰⁶ zák.č.182/1993 Z.z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov v znení neskorších predpisov

9.3.2 Platná právna úprava komunálnych poplatkov, daní a transferov

• Miestne poplatky

Miestne poplatky sú poplatkami za verejnoprospešné služby, ktoré poskytujú na svojom území obec (napr. odvoz komunálneho odpadu, zásobovanie vodou, odvádzanie odpadových vôd).

Je nutné vypracovať zákonný rámec, v rámci ktorého budú územné samosprávy oprávnené vyrubovať poplatky ako odplatu za užívanie verejných zariadení a služieb a požadovať príspevky ako odplatu za možnosť používania verejného zariadenia¹⁰⁷.

Rozhodovanie o tom, ktoré služby a výkony sa budú spoplatňovať bude náležať samosprávnemu telesu poskytujúcemu výkon. Výška poplatku sa bude riadiť nákladmi na poskytnutie služby, v rámci upravených prípadoch z fískálnych alebo z meritórmých (spoločenských) dôvodov sa môže výška poplatku odchýľovať od výšky nákladov. Zásadne však majú byť náklady stropom pre výšku poplatku.

Zákonný rámec umožní územnej samospráve aby poplatky v čo najvyššej mieri kryli náklady, ktoré jej vznikajú poskytovaním verejnoprospešných služieb a prevádzkou verejných zariadení a zároveň poskytne dostatočný priestor pre použitie poplatkov na zabezpečenie spoločenských cieľov (napr. úavy, pre určité skupiny občanov a pod.).

• Miestne dane

Sú to dane, ktoré:

- I) výhradne spadajú do daňovej právomoci samosprávy (rámcem pre ich využitie je sice centrálnie stanovený, ale zavedenie dane je vo výlučnej právomoci územnej samosprávy, ktorá zároveň sama určuje v stanovenom rámci všetky prvky daňovoprávneho vzťahu) alebo
- II) sice sú centrálnie stanovené všetky prvky daňovoprávneho vzťahu, ale samospráva môže uplatniť určitý vplyv napr. na sadzbu dane a zároveň výnos z týchto dani patri celý samospráve (podľa súčasnej právnej úpravy daň z nehnuteľnosti).

Pri mestnych daniach by mali byť tak volené prvky daňovoprávneho vzťahu, aby bola napíšaná zásada, že ten kto vytvára pre komunitu náklady plati, t.z. na jednej strane obyvateľa a na druhej osoby (FO i PO) ekonomicky činné v danom samosprávnom území.

I) Miestne dane (exclusive local taxes)

Tento druh daní v súčasnosti zákon č. 544/1990 Zb. označuje ako mestne poplatky, napriek tomu, že okrem poplatku za užívanie verejného priestranstva ne splňajú základný pojmový znak poplatku, ktorým je odplata za určitý úkon alebo službu. Obec zavádzá tieto dane všeobecne záväzným nariadením, v ktorom

¹⁰⁷ Rozdiel medzi poplatkom a príspevkom je v účele použitia výnosu – poplatok kryje náklady na verejnú službu, príspevok kryje investičné náklady spojené so zriadením, rozšírením, vylepšením verejného zariadenia. Preto bude výnos z poplatkov prijmom správneho rozpočtu, výnos z príspevkov prijmom kapitálového rozpočtu.

ustanovuje najmä druhy miestnych daní (poplatkov), ktoré sa v obci vyberajú, sadzbu dane, kedy sa vyberajú paušálnou sumou, a túto sumu, splatnosť, účty, oslobodenie a iné náležitosti vyberania dane.

Zákon poznať tieto miestne dane (poplatky)

- poplatok za užívanie verejného priestranstva,
- poplatok za užívanie bytu alebo časti bytu na iné účely ako bývanie,
- poplatok za ubytovaciu kapacitu,
- poplatok za kúpeľný a rekreačný pobyt,
- poplatok za psa,
- poplatok zo vstupného,
- poplatok z predaja alkoholických nápojov a tabakových výrobkov,
- poplatok za vjazd motorovým vozidlom do historických častí miest,
- poplatok za reklamy,
- poplatok za zábavné hracie prístroje,
- poplatok za predajné automaty.

II) Daň z nehnuteľnosti (non exclusive local tax)

Druhým typom miestnych daní (non exclusive local taxes, common taxes) sú bežne tzv. majetkové dane. V pripade SR ide v súčasnej dobe len o daň z nehnuteľnosti. Toto zistenie však nevypĺňa zo zákona o dani z nehnuteľnosti, ktorý obce poveruje len správou dane. Zákon o štátom rozpočte od r. 1993 každoročne určuje, že výnos z tejto dane je prijmom obce (mesta), ktorý daň spravuje.

Vhodné by bolo aby určenie tejto dane ako dane miestnej bolo zakotvené v bežnom zákone.

Samotná daň sa rozpadá na dve samostatné čiastkové dane:

- a) daň z pozemkov. Kritériom pre určenie základu dane je podľa druhu pozemku bud cena pôdy, alebo výmera pozemku.
- b) daň za stavieb. Kritériom pre určenie základu dane je výmera zastavaných plôch a počet podlaží stavby. Tieto kritériá by mali byť doplnené alebo podľa spôsobu využitia stavby nahradené inými, ktoré by viac zohľadnili charakteristiky územia a náklady obce spojené s obsluhou nehnuteľnosti.

Úprava sadzby dane pri oboch daniach umožňuje zohľadniť miestne odlišnosti (závislosť výsky sadzby dane od počtu obyvateľov, okresné mestá, kúpeľné mestá, Bratislava).

Daň z nehnuteľnosti je sice potrebným vlastným prijmom obci, ale nemala by zostať jediným pilierom systému miestnych daní. Problémové okruh súvisiace s touto daňou sa sústredia predovšetkým na:

- oceňovanie nehnuteľnosti (metóda určenia ceny, periodicitá oceňovania)
- obnovovanie informácií o daňovom základe

III) Podielové dane

Dane, ktoré sú v daňovej právomoci štátu a ktoré sú následne redistribuované na jednotlivé úrovne územnej samosprávy. Oproti mestnym daniám majú z pohľadu samospráv tú nevýhodu, že samosprávne orgány nie sú oprávnené vplyvať na žiadny z daňovoprávnych prvkov (napr. sadzbu dane) a navyše štát

v určitých prípadoch ich použitie viaže /kontroluje – napríklad pri podielu z cestnej dane. Všeobecne sa dajú označiť za štrukturálne zdroje príjmu samosprávy, a preto sú vhodné na krytie nákladov vznikajúcich pri výkone decentralizovaných kompetencií.

Podľa súčasnej úpravy sú dane určované ako podielové v zákone o štátnom rozpočte na príslušný rok. Od vzniku SR sú to stabilne tiež dane:

- daň z prijmov FO – zo závislých prijmov a funkčných požitkov¹⁰⁸
  - daň z prijmov PO¹⁰⁹
  - cestná daň¹¹⁰

V zákone o štátom rozpočte je definovaný aj celkový objem distribuovaný na obce a to tým, že je určená výška podielu obci na prijme z konkrétnej dane. Uvedený stav je problematický v prvom rade tým, že obce sa dozvedajú výšku takmer všetkých transferovaných prostriedkov zo štátneho rozpočtu (popri dočasťach teda aj výšku prijmu z podielových daní) až na konci roku, čo im neumožňuje dostačujúce programovanie svojej činnosti.

V druhom rade je problematické aj samotné rozdelenie celkovej sumy finančných prostriedkov z podielových medzi jednotlivé obce – problém kritéria definovaného podielovými daní. Súčasná právna úprava pozná tieto kritériá:

- počet obyvateľov s trvalým pobytom na území obce (daň z príjmov FO, daň z príjmov PO so sídlom v cudzine, cestná daň pri dani z príjmov PO so sídlom v SR sa výnos pre obce vo výške 60% rozdelila podľa tohto kritéria). Ide o univerzálné kritérium schopných zohľadniť miestne rozdiely, avšak v množstve prípadov je popri tomto kritériu vhodné uplatniť ako korekčné ďalšie kritérium. V súčasnosti (rok 1993 až 1999) bolo v SR uplatnené takéto doplnkové kritérium iba v prípade dane z príjmov, a to nasledujúce kritérium.
  - sídlo daňovníka (40% výnosu určeného obciam z dane z príjmov PO so sídlom v SR)

- *Blokové dotácie*

K týmto možno podľa súčasnej úpravy priradiť každoročne poskytované príspievky obciam na výkon samosprávnych funkcií.

Výkon samosprávnych funkcií obcí do 3000 obyvateľov (nemajú sa používať na investičné výdaje)

Perspektívne by mali byť hlavným nástrojom ekvalizačných mechanizmov (mechanizmy finančného vyrovnania).

- Účelové dotácie

Na rozdiel od blokových dotácií, ktoré môže príslušný samosprávny subjekt použiť podľa vlastného uváženia, môžu byť použité len na určené účely a podliehajú ročnému zúčtovaniu s rozpočtom poskytovateľa dotácie. Nevyčerpané prostriedky sa musia vrátiť.

Účelové dotácie podľa zdroja z ktorého plynú

- I) zo štátneho rozpočtu – v súčasnosti
  - príspevok pre MHD (postupne sa rozširuje okruh miest; 1999: BA, KE, PO, Zl, BB)
  - II) zo štátnych účelových fondov

Tento druh datácií má v systéme

Tento druh dotácia má v systéme financovania svoje miesto, najmä z dôvodu, že transformujúca sa spoločnosť vykazuje zvýšenú potrebu investícií do infraštruktúry. Takisto sú vhodnou formou hradenia výkonu prenesenej štátnej správy územnou samosprávou.

Na druhej strane by mali v rámci celého systému financovania čo do kvantity zastávať posledné miesto – závislosť samosprávnych telies od tohto zdroja príjmov by bola popreťm obsahu pojmu samosprávy (autonómie).

V budúcnosti je potrebné, aj v rámci prípravy samosprávy na vstup SR do EU, zásadne uprednostňovať dotácie podmienené finančnou spoluúčasťou prijemcu.

9.3.3 Možné zmeny daňového systému v prospech územnej samosprávy

Zmena jestvujúceho systému financovania verejnej správy¹¹¹ je predovšetkým daná:

- zmenou daňovej sústavy (zavedenie komunálnych dani)
  - zmenou daňovej právomoci (transformácia na miestne dane)
  - zmenou daňového určenia (transformácia na podielové dane)
  - zmenou výkájuče sa redistribúciu podielových daní

Ani navrhovaná zmena nebude znamenáť skutočnú decentralizáciu financovania verejnej správy, ale iba dekoncentráciu financovania. Inými slovami, zásadne sa nerozšíri základná vlastných daňových príjmov (miestne dane) a teda autonómia obcí v daňovej oblasti, avšak dôjde k stabilizácii a zvýšeniu objemu prostriedkov plynúcich do samosprávnych rozpočtov zo štátneho rozpočtu prostredníctvom systému podielov na štátnych daniach. Skutočná decentralizácia financovania nie je vhodná z viacerých dôvodov. Sú nimi najmä rozdrobenosť obcí, štrukturálna slabosť väčšiny obcí, značná rozdielnosť finančnej sily medzi jednotlivými územnými jednotkami v regiónoch.

¹⁰⁸ pre rok 1999 výnos vo výške 19,00% je príjmom rozpočtov obcí

¹⁰⁹ pre rok 1999 výnos vo výške 4,04% je príjmom rozpočtu obci

¹¹⁰ pre rok 1999, tak ako po predchádzajúcej roky výnos vo výške 30% je príjom rozpočtov obci, vo výške 70% príjmom Štátneho fondu cestného hospodárstva

¹¹¹ V rámci tej územnej samosprávy

Dekoncentrácia financovania znamená zaistenie určitej predpovedateľnej výšky príjmov pre rozpočet samosprávneho tela, ktorý nie je ovplyvnený finančnou a štrukturálnou silou územnej jednotky pretože buď nepodlieha konjunktúrальным zmenám (podliejú na neprimárnych daniach) alebo im podlieha ale v rámci hospodárskeho vývoja v štátu. Tento moment je mimoriadne významný pre obce v ktorých je silná potreba rozvoja miestnej infraštruktúry (napr. verejných zariadení), čo je v súčasnosti prípad prevažnej väčšiny územia SR. Na druhej strane tento model financovania nepodporuje v občanov vedomie príslušnosti k obci a zodpovednosti za rozvoj obce (regiónu). Takoisto predstavuje len obmedzenie finančného samospráv obci (regiónov) čo znamená stratu na vlastnej finančnej zodpovednosti. Následkom je potreba vynaloženia ďalších nákladov na vybudovanie systému účinného štátneho dohľadu pre otázky hospodárenia samospráv.

• **Zmena daňovej sústavy**

Zavedenie komunálnej/regionálnej spotrebnej dane, ako vlastného automatického príjmu územnej samosprávy, ktorý bude táto možnosť využívať podľa finančnej potreby, čo znamená silný stabilizačný vplyv na samosprávny rozpočet. Tento krok si vyžiada zníženie sadzby DPH a teda novelizáciu príslušného zákona.

Zákon zavádzajúci komunálnu/regionálnu spotrebnu danu stanovi predovšetkym objekt dane (súkromná spotreba), daňovníkov (koneční spotrebiteľ), predmet dane (okruh výrobkov a služieb podliehajúcich dane – výnimky nepodliehajúce dane), limity sadzby dane, spôsob výpočtu výšky sadzby dane, platcov dane, správcu dane (územná samospráva) a ostatné prvky daňovopravného vzťahu. Preciné musí byť najmä riešená otázka rámcu spôsobu určovania výšky sadzby dane vzhľadom na ekonomickú silu územia a koncentráciu (počet) obyvateľstva, keďže ide o danú, ktorá nie je vyrubovaná v mieste spotreby, ale v mieste vynaloženia prostriedkov. V rámci dosiahnutia spätnej väzby na obyvateľov obce, malo by byť zaplatenie tejto dane a výška tej sadzby osobitne zahytené na každom doklade z regiszračnej pokladne.

• **Zmena daňovej právomoci**

Daň z prevodu a prechodu nehnuteľnosti

Momentálne je správcom i prijemcom výnosu z tejto dane štát. V súvislosti s presunom kompetencii v oblasti územného plánovania a stavebného poriadku na regionálnu a miestnu úroveň je táto daň obzvlášť vhodná na určenie ako výhradný príjem miestnej samosprávy, prípadne ako podielovú daň delenú medzi regionálnu a miestnu úroveň samosprávy, či podielovú daň delenú medzi všetky tri úrovne. Mohlo by napr. ísf o daň s povahou obdobnou dane z nehnuteľnosti (non exclusive local tax), príčom štát by určoval centrálnu základ dane (t.z. i určenie oslobodenia od dane, príčom tu by mohla byť zverená samospráve určitá právomoc) a rámce pre stanovenie sadzby dane („brackets“), správa dane by bola zverená miestnej samospráve. Riešenie si vyžaduje novelize zákona o tejto dane, prípadne úplne novú právnu úpravu.

V niektorých európskych krajinách je ako miestna daň uplatňovaná daň z podnikania (FO i PO), avšak trend ukazuje, že takáto daň je problematická a jej ďalšia existencia v niektorých krajinách je otázna. Dôvodom je, že význam konkuruje celoštátnnej dane z príjmu z podnikania a ďalej dva faktory, ktoré sú aktuálne aj v SR – rozvíjajúca sa konkurenčia (otváranie sa trhu EÚ) a rastúca miera nezamestnanosti. Zdá sa preto, že reforma v tomto smere nie je potrebná a výnosy z dane z príjmov z podnikateľskej činnosti (FO i PO) by mohli ďalej zostať samospráve vo forme podielových dani. Iným európskym riešením (škandinávske krajin) je, že zákon o časti dane z podnikania umožňuje rozhodovať lokálne (základ dane určený centrálnie, daň vyberaná centrálnie, sadzba dane určovaná miestnym zastupiteľstvom, príčom tu sa neuplatňuje progresívna sadzba).

• **Zmeny daňového určenia**

Otázka, ktoré dane budú podielovými a ktoré výlučne príjemom štátneho rozpočtu či naopak rozpočtom samospráv by v záujme posilnenia charakteru podielových dane ako štrukturálneho zdroja príjmov územnej samosprávy mala byť upravená v bežnom zákone, ktorý by prípadne upravoval aj širšie súvislosti financovania samospráv a finančné vyrównávanie.

Popri zachovaní v súčasnosti zavedených dani prichádzajú do úvahy ako podielové dane aj nepriame dane, t.z. transformácia spotrebnych dani a prípadne aj DPH na podielové dane.

Využitie DPH alebo niektorých spotrebnych dani ako podielovej dane

- zvyšuje ekvalizačný tlak (slabé podliehanie konjunktúrальным zmenám)
- vhodná vložba kritérií prerozdelenia výnosu z dane určenému pre samosprávu bude vyrávať disparity (napr. počet zamestananých osôb v obci). Transformácia dane z prevedu a prechodu nehnuteľnosti na podielovú alebo miestnu daň (vtedy transformácia zahrňa aj zmenu daňovej právomoci).

• **Redistribúcia podielových dani**

Zákon určujúci centrálnie vyberané dane ako podielové zároveň určuje aj po diely samosprávy na výnose a kritériá deľby výnosu podielových dani určených územnej samospráve a to bud:

- komplexne upravujúc otázkou podielových dani (fixne čo do určenia jednotlivých dane ako podielových, podielov jednotlivých úrovni samosprávy a použitia kritérií prerozdelenia) alebo
- označením dane sú podielové a stanovením rámcových pravidiel procesu v ktorom sa učasti dotknutých úrovní samosprávy dochádza k dohode a určeniu podielov samosprávy a kritérií prerozdelenia jednotlivých dani.

V budúcej právnej úprave (aj s ohľadom na zmenu v daňovej sústave) je možné určiť:

- i. *participáciu na podielových daniach nasledovne*
- daň z príjmov právnických osôb ako príjem centrálnej, regionálnej i miestnej úrovne

- daň z príjmov FO – funkčných pôžitkov ako príjem centrálnej regionálnej i miestnej úrovne
  - daň z príjmov z prenájmu a z podnikania FO ako príjem centrálnej a miestnej úrovne
  - cestná daň ako príjem všetkých troch úrovni
  - pripadne aj podieľ miestnej úrovne na nepriamych daniach a to buď na spotrebnych daniach, alebo na DPH. Výhodou tejto alternatívy je stabilita príjmov pre samosprávu a slabá reakcia na konjunktúrnu zmenu.
- II. nasledovné myšlienky kritériu delenia pre jednotlivé podielové dane:**
- daň z príjmov PO – hlavným kritériom by malo byť počet obyvateľov v obci, kritizované je kritérium sídla daňovníka, ktoré nezohľadňuje existenciu prevádzok mimo obec, v ktorej má daňovník sídlo, preto by malo byť nahradené kritériom počtu zamestnaných v obci, ktoré by viac zohľadňovalo uvedený faktor.
  - Súčasne je vhodné aje riešenie, aby regionálna úroveň samosprávy mala právomoc uplatniť k sadzbe tejto dane diferenčnú prírážku – pripadne len pre určitý, zákonom stanovený okruh príjmov, ktorej strop (sadzba) bude pevně stanovený zákonom (tzv. „added cents“ systém uplatňovaný napríklad v Belgicku).
  - daň z príjmov FO – závislá činnosť a funkčné pôžitky. Prioritné uplatnenie kritéria počtu obyvateľov, doplnené o kritérium počtu osôb zamestnaných v obci – tento korektív zoohľadňuje záujem na aktívnej politike trhu práce (ako korektív)
  - Uplatnenie diferenčnej prírážky ako v prípade dane z príjmov PO naráža v prípade príjmov FO na fakt, že by sa týmto prenášali efekty progresívneho zdanenia na samosprávu, čo by zvyšovalo rozdiely medzi oblasťami s rozličnou výškou príjmov obyvateľstva.
  - Iným riešením je zakotvenie práva obci (regiónov) zaviesť obecnú daň z príjmov FO s (obmedzenou) proporčnou sadzbou, ktorá by sa vzťahovala na všetkých daňovníkov rovnako.
  - cestná daň – tu by vzhľadom na prerozdelenie kompetencii medzi jednotlivé úrovne samosprávy malo byť uplatnené kritérium čo najviac zohľadňujúce výdavky jednotlivých úrovni vynaložených na správu cestnej siete. Nové kritérium dopĺňajúce kritérium počtu obyvateľov je kritérium dĺžky spravovaných komunikácií.

10 ZÁVER

Ekonomický potenciál je rozhodujúcim faktorom rozvojových možností regiónu a determinantom životnej úrovne jeho obyvateľstva. Jeho aktivizácia, resp. využitie závisí od viacerých faktorov. Okrem dopytu sú to predovšetkým ekonomicko-technické parametre výrobných zariadení alokovaných v regióne, konkurenceschopnosť ich potenciálnej produkcie, kvalita a dostupnosť pracovnej sily a pod. Úroveň tohto potenciálu a stupeň jeho využitia sa priamo odzrkadluje v ekonomickej výkonnosti regiónu.

Do akej miere sa premetne a zahodní ekonomický potenciál regiónu v jeho ekonomickej výkonnosti v nemalej miere závisí úroveň podnikovej sféry. Doterajší vývoj transformačného procesu v SR ukázal, že adaptácia podnikovej sféry patrí medzi základné problémy prechodu od centrálneho plánovania k trhovému hospodárstvu. Ide o problémy tak vlastnickej štruktúry, generované doterajším priebehom privatizácie, ako aj o problémy manažmentu či finančného zabezpečenia výroby.

Z hľadiska výkonnosti ekonomiky Slovenska má Bratislavský kraj osobitné postavenie. Jeho ekonomická sila je dôsledkom takého spolupôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, kde producia tohto kraja má dominantné postavenie, okrem poľnohospodárstva, vo všetkých základných odvetviach národného hospodárstva. Veľkosť dôchodkov vytvorených na jeho území je v značnej miere determinovaná objemom hrubej produkcie. Napriek tomu, že spomedzi všetkých krajov má najnižší podiel pôsobenia intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, vytvára sa na jeho území viac než 33 % HDP a umiestňuje sa v hromadu viac než 60% investícii alokovaných v SR.

Spomedzi ostatných krajov SR má najvyššiu ekonomickú výkonnosť Trnavský a Banskobystrický kraj. Je to výsledok takého spolupôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, kde pri strednom, resp. relativne vysokom objeme produkcie je najvyšší podiel pridanéj hodnoty spomedzi všetkých krajov SR. V týchto krajoch, obzvlášť v Trnavskom kraji, za posledné obdobie najdynamickejšie rásť pôsobenie intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti súvisiaci s rastom podielu pridanéj hodnoty v rámci ekonomických aktivít rozvíjaných na území krajov.

Strednú ekonomickú výkonnosť má Trenčiansky a Košický kraj. Je to výsledok takého spolupôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, kde pri strednom, resp. veľmi vysokom objeme produkcie nie je dostatočne vysoký, resp. je veľmi nízky podiel pridanéj hodnoty. Napriek tomu, že v oboch krajoch za posledné obdobie rásť pôsobenie intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, zostáva podiel pridanéj hodnoty súvisiaci s ekonomickými aktivitami prebiehajúcimi na území týchto krajov relatiívne nízky. Týka sa to najmä Košického kraja, kde výkonnosť dôchodkových procesov je najnižšia spomedzi všetkých krajov SR.

Najnižšiu ekonomickú výkonnosť má Prešovský, Nitriansky a Žilinský kraj. V prípade Prešovského kraja je to výsledok takého spolupôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, kde ani vysoký podiel pridanej hodnoty nestáči využiť extremálne nízky objem produkcie spojený s hlbokou podkapitalizáciou kraja, ktorá v poslednom období nezaznamenala výraznejšie zlepšenie. V prípade Nitrianskeho a Žilinského kraja je uvedená situácia výsledkom takého spolupôsobenia extenzívnych a intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, kde pri relatívne vysokom objeme produkcie je nízky podiel pridanej hodnoty. Napriek tomu, že v oboch krajoch za posledné obdobie mierne narástlo pôsobenie intenzívnych faktorov ekonomickej výkonnosti, zostáva podiel pridanej hodnoty súvisiaci s ekonomickými aktivitami prebiehajúcimi na území týchto krajov nízky.

Bez poznania regionálnych špecifík odvetvovej anatomie nemôžno ekonomickú výkonnosť účinne zvyšovať a región efektívne rozvíjať.

Z hľadiska odvetvovej štruktúry výroby má významné postavenie poľnohospodárstvo predovšetkým v Nitrianskom a Trnavskom kraji. Postavenie poľnohospodárstva je v ostatných krajoch SR podstatne nižšie a jeho význam spočíva predovšetkým v iných efektoch jeho pôsobenia na regionálny rozvoj. V rámci nich dôležitú úlohu má najmä krajinotvorný a ekologický efekt a rozvoj vidieka. Z hľadiska štruktúry tržieb za predaj poľnohospodárskych výrobkov v prevažnej časti krajov SR dominuje živočišná výroba. Výnimku je iba Nitriansky kraj kde tržby za predaj poľnohospodárských výrobkov sú zhruba z polovice tvorené tržbami za predaj živočišných a z polovice za predaj rastlinných výrobkov.

Ako keď podiel priemyslu na tvorbe HDP v doterajšom vývoji trvalo klesá, ostáva kľúčovým odvetvím ekonomiky Slovenska s viac než 40 percentným podielom na hrubom obrate v SR. Priemyselná výroba je v ekonomike Slovenska počasnéna štrukturálnou deformáciou na dvoch úrovniach. Prvou je zdedená neefektívna štruktúra priemyselnej produkcie pre potreby dlhodobej exportnej výkonnosti s orientáciou na náročné trhy západnej Európy. Druhou je štrukturálna deformácia, ktorá bola započatá privatizáciou štátneho majetku a možno ju označiť ako proces znehodnocovania najvýkonnejších prevádzok priemyselnej výroby s následnou čiastočnou redistribúciou výrobných zdrojov mimo výrobný proces. Regionálna dimenzia týchto problémov sa odráža tak v súčasnej výkonnosti priemyslu ako aj v možnostiach jeho ďalšieho vývoja v jednotlivých krajoch SR. Za okruh priemyselnej výroby, ktorý je postihnutý uvedenými deformáciami a má najvýznamnejší vplyv na formovanie trhového prostredia, môžno ohraňovať spracovateľský priemysel. V rámci týchto deformácií osobitný význam má využitie existujúcich priemyselných kapacít kde často rozdiel medzi potenciálom a reálnou priemyselnou produkciou je veľmi významný. Z hľadiska výkonnosti priemyselnej výroby má vedúce postavenie spomedzi krajov SR Bratislavský, Košický a Trenčiansky kraj. Rozdiely medzi výkonnosťou priemyselnej výroby v týchto a ostatných krajoch SR svedčia o značnej koncentrácií priemyselnej výroby.

Stavebnictvo v SR je predstaviteľom odvetvia, ktorého rozvoj je závislý od dobytu, generovaného ekonomickým rastom a investičnými projektmi, ktoré v doterajšom vývoji boli prevažne na úrovni verejného sektora. Na poklese stavebnej produkcie v roku 1998 sa výraznou miere podielala aj celková recesia v oblasti stavebnictva. Dominantné postavenie z hľadiska objemu stavebnej produkcie patri Bratislavskému kraju. Druhým najvýznamnejším regiónom je dlhodobo Žilinský a tretím zas Košický kraj. Najmenší podiel na stavebnej produkcii v SR ako aj najmenší objem stavebnej produkcie na obyvateľa má spomedzi regiónov SR Nitriansky kraj.

S prostredkovateľskej funkcie obchodu medzi výrobou a spotrebou predstavuje premostenie snažiace sa v danom prostredí regiónu zosúladíť potreby spotrebiteľov a možnosti výrobcov. Prostredníctvom tejto funkcie obchod má podporné pôsobenie na ostatné druhy ekonomických aktivít. Čo najlepšie zabezpečenie tejto funkcie je podmienené organizačnou štruktúrou a ziskovosťou obchodu. Sú to parametre, ktorých formovanie v území je determinované spôsobmi daného regiónu. Obchodným centrom je z dôvodu strategickej geografickej polohy, administratívneho významu a ekonomickej výkonnosti Bratislavský kraj. Ekonomická výkonnosť Košického kraja v oblasti obchodu dosahuje po Bratislavskom kraji druhú najvyššiu hodnotu vo veľkoobchode a šiestu v maloobchode. Z hľadiska ekonomickej výkonnosti tak v oblasti maloobchode ako aj vo veľkoobchode je na poslednom mieste spomedzi krajov SR Prešovský kraj.

Vo všeobecnosti možno úroveň rozvinutosti služieb v SR hodnotiť ako pokročilú, no nie dosťatočnú. Rezervy možno hľadať predovšetkým v regionálnych disproportiách, tak z hľadiska objemu, ako aj štruktúry tvorby tržieb. Ekonomická výkonnosť regiónu v oblasti trhových služieb je sice závislá na priemyselnej výrobe, ale ich obslužná funkcia sa okrem ostatných odvetví dotýka aj domácností. Prostredníctvom tejto funkcie trhové služby prispievajú k zvyšovaniu efektívnosti a konkurenčieschopnosti ostatných odvetví národneho hospodárstva a ku skvalitneniu životnej úrovne obyvateľstva. Trhové služby tvoria obslužný systém, ktorého prinos k ekonomickému rastu je jednoznačný. Rozdiel medzi Bratislavským krajom, ktorý je z hľadiska ekonomickej výkonnosti v oblasti trhových služieb najvýkonnejším regiónom, a najslabším Prešovským krajom, je viac než 1300%. Je treba dodať, že v regiónoch s malou ekonomickou výkonnosťou a menej rozvinutou technickou a sociálnou infraštruktúrou prevládajú netrhnové služby, ktoré na rozdiel od trhových nedynamizujú ekonomický rozvoj a negenerujú hospodársky zisk v takom rozsahu ako trhové. Rozdelenie aktivít v oblasti netrhnových služieb kopíruje pritom demografické, geografické a kultúrno – historické danosti daného regiónu.

Vo všeobecnosti platí, že exportná výkonnosť regiónu je priamo úmerná k jeho ekonomickej výkonnosti. Z tejto skutočnosti vyplýva dominantné postavenie Bratislavského kraja v zahraničnom obchode SR. Jeho podiel na exporte za posledné roky narastol. Na území tohto kraja sa v roku 1998 výrobilo viac než 46% exportu SR. Okrem tohto kraja najväčší podiel na ex-

porte mali predovšetkým Košický (16%), Trenčiansky (8,4%) a Banskobystrický (8,2%) kraj. Podiel ostatných krajov na exporte SR sa pohyboval v rozmedzi 3 až 7 percent.

Pokračovanie hospodárskeho rastu a jeho udržanie vyžaduje podstatne viac konkurencieschopných výrobných kapacít, než akými Slovensko v súčasnosti disponuje. Existujúce nekonkurencieschopné výrobné kapacity treba pretransformovať na konkurencieschopné, resp. vytvoriť nové najmä exportuschopné výrobné kapacity. Pri koncipovaní regionálnej dimenzie proexportnej politiky je potrebné vychádzať z toho, že v roku 1998 na výrobe viac než 70 percent exportu sa podieľalo iba 100 podnikov. Táto vysoká koncentrácia exportných kapacít robí slovenský export značne zraniteľným. Stabilizácia a ďalší rozvoj slovenského exportu, vyžadujú nutnú diverzifikáciu výrobnej základne. Rozhodujúcu úlohu v tejto oblasti zohráva vhodná podpora rozvoja malého a stredného podnikania. Ide tu predovšetkým o takú podporu exportuschopnej produkcie, ktorá dokáže efektívne zúžitkovat' prebytok nevyužitéj pracovnej sily (najmä Prešovský a Košický kraj), prebytok nevyužitých výrobných kapacít (najmä Trenčiansky a Žilinský kraj) a výhodnú geografickú polohu a vysokú ekonomickú výkonnosť (Bratislavský a Trnavský kraj).

Pre demografický vývoj na Slovensku je charakteristický znižujúci sa prirodený prírastok obyvateľstva a starunie populácie. Prírastky ekonomickej aktívneho obyvateľstva sa premietajú do rastu nezamestnanosti, resp. sú absorbované šedou ekonomikou a odchodom za prácou do zahraničia. Výsledkom je narastajúce pnutie medzi ponukou práce a dopytom po práci. Najmenší rozdiel medzi ponukou a dopytom po práci je v Bratislavskom a Trenčianskom kraji. Výslednicou vysokého alebo nízkeho pnutia medzi ponukou a dopytom po práci je vysoká alebo nízka miera nezamestnanosti. Najvyššia miera nezamestnanosti sa zaznamenala predovšetkým v Prešovskom, Košickom a Banskobystrickom kraji.

Charakter vzťahu medzi rastom produktivity práce a miezd je regionálne diferencovaný a okrem úrovne produktivity práci závisí od regionálnych špecifík. Ekonomická výkonnosť regiónu môže trvalo rásť iba vtedy ak rastie produktivita práce na jeho území a tento rast je väčší než je rast miezd. Vyšší rast produktivity práce než miezda sa zaznamenal v Bratislavskom, Žilinskom, Bansko-bystričkom a Prešovskom kraji. Vyšší rast miezd než produktivita práce zas možno konštatovať v Trnavskom, Trenčianskom, Nitrianskom a Košickom kraji.

Z hľadiska peňažných príjemov obyvateľstva najvyššiu odkažanost na mimoregionálne finančné zdroje má Prešovský a Žilinský kraj. Najvyššiu finančnú se-bestačnosť má zas Bratislavský a Trnavský kraj.

Najväčší podiel na celkových výdavkoch obyvateľstva SR za tovar a služby má Bratislavský (14,3%), Košický (13,8%), Nitriansky (13,3%) a Prešovský (13,0%) kraj. Kým v prípade Bratislavského kraja je dôsledok dôchodkovej výbavenosť obyvateľov, tak v prípade ostatných troch krajov je to dôsledok ich počtu.

Finančie determinujúce vývoj v regióne sú dané vnútornými a vonkajšími finančnými zdrojmi. V rámci vnútorných finančných zdrojov bežné príjmy obyvateľstva a hospodársky výsledok podnikov súvisia so súkromnou spotrebou a investičiami, príjmy miestnych rozpočtov rozhodujú o verejných výdavkoch na úrovni miestnych samospráv. Vonkajšie finančné zdroje zvyšujú vnútreregionálny dopyt a objem investícii alokovaných na území regiónu. Prilev vonkajších finančných zdrojov zvyšujúcich vnútreregionálny dopyt predovšetkým závisí od ekonomickej výkonnosti regiónu a od vnútreregionálnych špecifík determinujúcich atraktívnosť regiónu z hľadiska cestovného ruchu a nákupov v obchodnej sieti. Prilev vonkajších finančných zdrojov zvyšujúcich objem investícii alokovaných na území regiónu okrem legislatívno – politického a makroekonomico - sociálneho prostredia závisí hlavne od: komparativných výhod regiónu, existencie rozvojových projektov a organizačných štruktúr ovplyvňujúcich vývoj v regióne.

Z hľadiska zvýšenia celkového objemu investičných zdrojov v regiónoch dôležitá úloha pripadá vhodné koncipovaným systémom vnútreregionálneho sporenia a úverovania ako aj systémom na alokáciu vonkajších investičných zdrojov do regiónu. Ide najmä o mechanizmy podporujúce vnútreregionálnu tvorbu úspor a organizačné štruktúry, ktoré z úrovne vyšších územných celkov do obcí vhodným spôsobom alokujú vonkajšie investičné zdroje.

Na úrovni krajov Slovenska je potrebné počítať s diferencovaným vývojom ekonomickej výkonnosti i napriek tomu, že okruh krajov s najvyššou ekonomickou výkonnosťou bude aj v roku 2002 ten istý ako v roku 1998. Bude to dôsledok formovania dopytových a ponukových faktorov v krajoch, determinovaného existujúcim ekonomickým potenciálom a správanim hospodárskych subjektov, ovplyvneného hospodárskou politikou štátu. Rast ekonomickej výkonnosti v značnej miere bude závisieť od regionálnej dimenzie mikroekonomickejho rozvoja.

Z hľadiska možnosti ďalšieho ekonomickejho vývoja v krajoch rozhodujúcu úlohu zohráva zniženie zraniteľnosti a zvýšenie konkurencieschopnosti hospodárskych subjektov. Dosiahnutie pokroku v tejto oblasti závisí od efektívneho zúžitkovania súčasnej hospodárskej pozície podnikov a pružnosti realizácie potrebných štrukturálnych zmien pri využíti regionalných a rešpektovaní národohospodárských špecifík ekonomickejho vývoja. Východiskom je súčasné posťavenie podnikateľskej sféry v krajoch a jej rozvojové možnosti.

Možnosti hospodárskeho rozvoja regiónov sú okrem ekonomických faktorov čoraz viac podmienené aj kvalitou legislatívneho prostredia. Cieľom zmeny súčasného stavu, ktorý možno z pohľadu regionálneho rozvoja hodnotiť ako nevyhovujúci, by malo byť: dôsledné uplatnenie principu subsidiarity, zvýšenie demokratickosti verejnej správy a participácie spravovaných, zefektívnenie výkonu verejnej správy, účinnejšie využívanie a obmedzovanie verejných výdavkov, vybavenie verejnej správy vnútornými mechanizmami, ktoré jej umožnia kaňať racionálne v meniaci sa podmienkach (flexibilita) a inštitucionálna funkčná príprava systému verejnej správy na integráciu do EU.

Cieľom reformy, ktorá bude uplatnená pri vzniku vyšších územných celkov na celý systém územnej samosprávy, je posilnenie autónomie obcí na prijmej strane rozpočtov a súbežne zvýšenie finančnej zodpovednosti obcí na strane výdavkov. Vyžaduje zavedenie efektívnych rámsov a mechanizmov kontroly hospodárenia obci. Zmena jestvujúceho systému financovania verejnej správy spočíva predovšetkým v zmene: daňovej sústavy, daňovej právomoci (transformácia na miestne dane), daňového určenia (transformácia na podielové dane) a redistribúcie podielových dani.

LITERATÚRA:

1. Accession Partnership – Slovakia. Enlarging the European Union. Annex: Recommendations for Action. Brussels, 1998.
2. Agenda 2000 – Commission Opinion on Slovakia's Application for Membership of the European Union (DOC 97/20). European Commission, Brussels, 15th July 1997.
3. Bar, L.: Verejná subsidiární činnost v tržním hospodářství (vybrané právní otázky). Správní právo, č.2/1995, str.107 a n.
4. Benz, A.: Institucionální změna vztahů v hierarchii veřejné správy: Dynamika mnohonárodních struktur. Správní právo, roč.1997, str.109 a n.
5. Burkhard: Regionale Entwicklungspolitik; Frankfurt am Main, Lang, 1997.
6. Napp, H.G.: Kommunale Finanzautonomie und ihre Bedeutung für eine effiziente lokale Finanzwirtschaft. Frankfurt am Main 1994.
7. Čebišová, T.: Správovední studia a reforma veřejné správy. Správní právo.
8. Čebišová, T.: Poznámky k připravované právní úpravě státní služby. Právní praxe, č.7/1994., str.388 a n.
9. Decamp, A.: Finances of Local Authorities. The Congress of Local and Regional Authorities of Europe – Council of Europe, 1998.
10. Ekonomicke aktivity neziskovych organizacii. Medzinárodné centrum pre neziskové právo, www.icnl.org 1996.
11. Erichsen – Hoppe – Leidinger: Kommunalverfassungen in Europa, Köln, 1988.
12. Evropská charta miestnych samospráv; Evropská charta regionálnych samospráv
13. Káraš, P., Renčko, J., Pauhofová, I.: Economic Potential of the Regions of Slovakia From the Viewpoint of Their Development Possibilities. Institute for Forecasting Slovak Academy of Sciences, Bratislava, 1996.
14. Káraš, P.: Základné tendencie zahraničného obchodu do roku 2005 z pohľadu krajov Slovenska. Economic Consulting, Ministerstvo hospodárstva SR, Bratislava, november 1997.
15. Káraš, P.: Socio-ekonomicke nástroje a zdroje na uplatnenia územnej politiky Bratislavu. Economic Consulting, Magistrát hlavného mesta SR Bratislavu, Bratislava , december 1997.
16. Káraš, P. Renčko, J., Káraš, P. ml. : Základné makroekonomicke proporcie vývoja ekonomiky Slovenska v roku 1999 z pohľadu podnikov. Slovenská obchodná a priemyselná komora, Bratislava, január 1999.
17. Magurová, Z.: Legislativa tretieho (neziskového) sektora na Slovensku. Právny obzor, r.79, 1996, č.3, str. 198 a n.
18. Maier, Gunther: Regionalentwicklung und Regionalpolitik ;Wien, Springer, 1996
19. Materiály Ministerstva pro místní rozvoj ČR, zverejňované na adrese www.mmr.cz (napr. Strukturální fondy jako hlavní nástroj regionální politiky Evropské unie; Programové dokumenty EU v oblasti regionálního rozvoje)
20. Materiály, ktoré zverejňuje The Congress of Local and Regional Authorities of Europe – Council of Europe na www.clrae.org. (Regionalisation in Slovakia; New Pro-

spects for Regional/Spatial Planning Policy in the Greater Europe; Active Policy of the Regions on Employment and Socio-Economic Development; Perspectives of Regionalisation in Europe; Regionalisation in Slovenia)

21. Mesečík, G. - Ivantýšin, M.(ed.): Slovensko 1998-1999 Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava 1999.
22. Mikloš, I. - Nižňanský, V. - Žárska, E.: Nový systém financovania samosprávy na Slovensku. Bratislava, 1996.
23. Mikule, V.: Význam správniho soudnictví pro všeobecnou právní kultivaci verejné správy. Správni právo, roč.1997, str. 139 a n.
24. Napp, H.G.: Kommunale Finanzautonomie und ihre Bedeutung für eine effiziente lokale Finanzwirtschaft. Frankfurt am Main 1994.
25. Nižňanský, V.: Regionálna úroveň verejnej správy na Slovensku. Bratislava, 1998.
26. Nižňanský, V.: Verejná správa. In: Bútorá M., Ivantýšin M. (ed.): Slovensko 1997; Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 1998, Bratislava, 1998
27. OROK: Position Österreichs im Rahmen der europäischen Raumentwicklungspolitik, Wien, 1996
28. Rathner M.: Regionalisierung als Instrument der EU Regionalpolitik, WU – Wien, 1999
29. Roth, H.: Die kommunalen Einrichtungen. Marburg, Univ.Diss., Frankfurt am Main, 1998.
30. Řehůrek, M.: Vplyv verejnej správy na proces deetatizácie. Právny obzor, r.77, 1994. č.3, str.215 a n.
31. Řehůrek, M.: Verejná správa v SR : kontexty a atribúty. Právny obzor, r. 82, 1999, č.3, str.205 a n.
32. Schoch, F.: Verfassungsrechtlicher Schutz der kommunalen Finanzautonomie. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart.
33. Staša, J.: Potreba nového správniho rádu a východiska jeho prípravy. Správni právo, č. 3/1995, str. 189 a n.
34. Stratégia reformy verejnej správy v Slovenskej republike. Úrad vlády SR, Bratislava, júl 1999.
35. Ústava SR; Ústava ČR; Bundes-Verfassungsgesetz (Rakúsko); Grundgesetz (NSR).
36. Vidláková, O.: Správa či manažment. Správni právo, č. 1/1996, str.16 a n.
37. Vidláková, O.: Verejná správa v OECD. Správni právo, č. 4/1996, str.245 a n.
38. Vidláková, O. - Bažil, Z.: Několik poznámek k ústřední státní správě v některých evropských zemích. Správni právo, č. 2/1994, str. 82 a n.
39. Vogelgesang, K.: Kommunale Selbstverwaltung : Rechtsgrundlagen – Organisation – Aufgaben. Berlin, 1997.
40. Zberka zákonov SR; Zberka zákonov ČSFR; Zberka zákonov ČSSR; Sbírka zákonů ČR.